T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

MUHAFAZAKÂR AİLELERİN BOŞANMA KONUSUNDAKİ ANLAYIŞLARINA SOSYOLOJİK YAKLAŞIM (ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ)

Hazırlayan
Elif CEYLAN

Danışman
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi

Kasım 2019
KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

MUHAFAZAKÂR AİLELERİN BOŞANMA KONUSUNDAKİ ANLAYIŞLARINA SOSYOLOJİK YAKLAŞIM (ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ)

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Elif CEYLAN

Danışman
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Kasım 2019
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Elif CEYLAN

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Başlığı: **MUHAFAZAKÂR AİLELERİN BOŞANMA KONUSUNDAKİ ANLAYIŞLARINA SOSYOLOJİK YAKLAŞIM (ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ)**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam … sayfalık kısmına ilişkin …/…/2019 tarihinde ***Turnitin*** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: % … dür.
Uygulanan filtrelemeler:
1- Giriş dahil
2- Ana Bölümler dahil
3- Sonuç dahil
4- Alıntılar dahil/hariç
5- Kapak hariç
6- Önsöz ve Teşekkür hariç
7- İçindekiler hariç
8- Kaynakça hariç
9- Özet hariç
10- Yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. …/…/2019

Adı Soyadı : Elif CEYLAN
Öğrenci No :
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Bilim Dalı : Din Sosyolojisi
Program Adı : Yüksek Lisans

Danışman: Adı/İmza
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Öğrenci Adı/İmza
Elif CEYLAN

YÖNERGEYE UYGUNLUK

“Muhafazakâr Ailelerin Boşanma Konusundaki Anlayışlarına Sosyolojik Yaklaşım (Üsküdar Örneği)” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır

Hazırlayan	**Danışman**
Elif CEYLAN	Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK **danışmanlığında** Elif CEYLAN **tarafından hazırlanan** "Muhafazakâr Ailelerin Boşanma Konusundaki Anlayışlarına Sosyolojik Yaklaşım (Üsküdar Örneği)" **adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** Felsefe ve Din Bilimleri **Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.**

25/12/2019

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Üye : Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ümit Harun AKKAYA

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 06/01/2020 tarih ve ...01.... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

06/01/2019

Prof. Dr. Kenan GÜLLÜ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bütün toplumların temel yapı birimi olan aile, evlilik kurumu ile hukuki ve sosyal bir zeminde koruma altına alınmış olup, yaşam biçimine şekil vermede önemli rolü olan dinler de bu korumayı pekiştiren bir yaklaşıma sahip olagelmiştir. Sosyal ve dini değerlerin baskın olduğu toplum yapılarında evliliği sarsıcı olaylar karşısında evliliğin korunması yönünde çözümler ön plana çıkarken 20. yüzyılın ikinci yarısındaki sosyal çözülmenin boşanmaları artırdığı görülmektedir.

Türkiye geçmişten bugüne değişmekte olan geleneksel yapısıyla öne çıkan bir toplum olmasına karşın 1980'lerden itibaren sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan önemli dönüşümler geçirmiş ve bu süreçte boşanmaların oranında belirgin bir artış görülmüştür. Bu artışta kentleşme olgusunu hızlandıran faktörlerin önemli bir etkisi vardır. Boşanma istatistiklerinde refah seviyesi, eğitim durumu gibi toplumsal statüye etki eden başka bazı faktörlerin de boşanma üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

İslam dininin diğer semavi dinler gibi evlilik konusundaki tavrı önemli bir olumlayıcılık içermekte ve boşanmaya belirli şartlar altında zorunlu durumlarda onay vermektedir. İslam dininin aile kurumu ve boşanma hakkındaki yaklaşımının Müslüman Türk toplumunun boşanma hakkındaki düşünce ve davranışlarına etki ettiği ve toplumda boşanmaya yol açabilecek pek çok durum karşısında aile müessesesini koruyucu bir tavrın öne çıktığı görülmektedir. Sosyolojik araştırmaların bulguları dini inanış ve yaşayışın boşanma davranışına etki ettiğini göstermektedir. Öte yandan 2000'li yıllardan itibaren muhafazakâr siyasi iklimin etkisine giren Türkiye'de boşanmaların artarak devam etmesi dikkatlerden kaçmamaktadır. Türkiye'de dini görünürlük ve yaşayışın nispeten daha etkin olduğu ve dindarlığın toplumsal karakteristik olarak öne çıktığı bu dönemde boşanma trendinin yükselmeye devam etmesi akla bazı soruları getirmektedir. Dindarlığın toplumsal görünümlerindeki artışla birlikte boşanma oranlarının artışını koruması dindarlık ve boşanma ilişkisinin sosyolojik bakımdan sorgulanmasını gerektirmektedir.

Bu araştırma, dindarlık görünümlerinin ve etkileşiminin arttığı bir dönemde boşanma eğilimlerinin neden aksi yönde bir değişim göstermediğine yönelik tartışmalardan hareketle problemini ortaya koymuştur. Bu tartışmalar etrafında şekillenen sorular çok

yönlü araştırmaların yapılmasını gerektirmektedir. Tek bir araştırmada bütün bu sorulara cevap bulmanın zorlukları ortadadır. Bu bakımdan bu araştırmada "dindarlık düzeyi ile boşanma düzeyi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?" temel sorusu ön plana çıkarılmış ve bu soruya cevap bulunmaya çalışılmıştır. Elde edilecek bulgulardan hareketle dindarlardaki boşanma düşüncesi daha farklı açılardan ele alınabilir, sosyal statü bağlamındaki sosyo-ekonomik imkanlardaki değişimin de dindarlardaki boşanma davranışına etkisi ayrıca ele alınabilir.

Dindarlıkla boşanma arasındaki temel probleme kendi bakış açısından bir cevap bulmaya çalışan bu araştırmanın hazırlanmasında birçok kişinin önemli yardım ve desteklerini gördüm. Başta her an ve her yerde desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK'e, tez savunmamdaki kıymetli jüri üyeleri Prof.Dr. Abdulvahap TAŞTAN ve Dr. Ümit Harun AKKAYA hocalarıma ve yüksek lisans eğitimim boyunca derslerime giren tüm hocalarıma yol gösterici katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Çalışmamı hazırlamamda katkısı olan Hasan AKPULAT ve Fatma EFİLTİ'ye yardımlarından dolayı teşekkürü bir borç biliyorum.

Ayrıca çalışmamın her aşamasında destek ve teşvikleri ile beni motive eden kıymetli meslektaşım ve eşim Harun CEYLAN'a teşekkür ediyorum.

Elif CEYLAN

Kasım 2019, KAYSERİ

MUHAFAZAKÂR AİLELERİN BOŞANMA KONUSUNDAKİ ANLAYIŞLARINA SOSYOLOJİK YAKLAŞIM (ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ)

Elif CEYLAN

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Kasım 2019
Danışman: Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

ÖZET

Birçok farklı nedene bağlı olarak gerçekleşen boşanma, evlilik kurumunu ortadan kaldıran ve taraflar için olumsuz sonuçlara da yol açan bir olgudur. Aile birliği ve toplum düzenini önemseyen semavi dinlerin boşanma konusuna genellikle olumsuz yaklaştığı ancak zaruret hallerinde onay verdiği görülmektedir. Dinlerin evlilik ve boşanma konusundaki yaklaşımlarının bu dinlere mensup insanların boşanma hakkındaki düşüncelerini etkilediği görülmektedir.

Bu araştırmada bireylerin dini inanış ve tutumlarının boşanma hakkındaki düşünceleri ile ilişkisi incelenmiştir. Üsküdar Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde eğitim öğretimine devam etmekte olan öğrencilerin ailelerinden 250 kişiden toplanan veriler Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) Paket Programı'nda istatiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların eğitim ve gelir seviyesi orta düzeyin altında olup dindarlık biçimleri ise ibadet odaklı ve davranışsal ağırlıklıdır. Değişkenler arası ilişkiyi incelemek üzere yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre katılımcıların dindarlık tarzları ile boşanma hakkındaki düşünceleri arasında istatiksel olarak anlamlı düzeyde ancak zayıf bir ilişki vardır.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakarlık, boşanma, dindarlık.

A SOCIOLOGICAL APPROACH ON THE DIVORCE PERCEPTION OF CONSERVATIVE FAMILIES (THE EXAMPLE OF ÜSKÜDAR)

Erciyes University Graduate School of Social Sciences
Ph. D. Thesis, November 2019
Supervisor: Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

ABSTRACT

The divorce that occurs based on several different reasons is a phenomenon that makes away with the institution of marriage and also leads to negative outcomes for the parties. It is observed that even though divine religions caring about unity of family and social order usually have negative attitude on divorce, they allow it. It is obvious that the attitude of religions on marriage and divorce affects people's thoughts connected to these religions.

In this research, it has been studied that the relationship of individuals' religious beliefs and attitudes with their thoughts about divorce. The data collected from 250 student's parents whose children study at Üsküdar Imam Hatip High School have been analyzed by the statistical methods in Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) Package Program. According to the findings, participants' training level and income is medium level whereas their manner of piety is worship-oriented and mainly behaviourial. According to the results of the correlation analysis conducted to examine the relationship between variables, there is a significant but weak relationship between the participants' religious manner and their thoughts about divorce.

Key Words: Conservatism, divorce, piety.

İÇİNDEKİLER

MUHAFAZAKÂR AİLELERİN BOŞANMA KONUSUNDAKİ ANLAYIŞLARINA SOSYOLOJİK YAKLAŞIM (ÜSKÜDAR ÖRNEĞİ)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK ..... **i**
İNTİHAL FORMU ..... **ii**
YÖNERGEYE UYGUNLUK ..... **iii**
ONAY ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
ÖZET ..... **vii**
ABSTRACT ..... **viii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
TABLO LİSTESİ ..... **xii**
1. GİRİŞ **1**
1.1. Araştırma Konusu 1
1.2. Araştırmanın Amacı 3
1.3. Araştırmanın Önemi 4
1.4. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler 5
1.5. Araştırmanın Hipotezleri 6
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları 6
2. AİLE, EVLİLİK VE BOŞANMA KAVRAMLARI **7**
2.1. Aile Kavramı 7
2.2. Evlilik Kavramı 10
2.3. Boşanma Kavramı 13
2.4. Dünyada ve Türkiye'de Boşanma Olgusu 15
2.4.1. Dünyada Boşanma 15
2.4.2. Türkiye'de Boşanma 16
2.5. Boşanmanın Nedenleri 19
3. MUHAFAZAKÂR TOPLUMLARDA AİLE, EVLİLİK VE BOŞANMA **29**
3.1.Dinler Açısından Aile Evlilik Kurumları 29
3.2. Dinler Açısından Boşanma 34

3.2.1. İslam Dini Açısından Boşanma 34
3.2.2. Diğer Semavi Dinler Açısından Boşanma 38
3.3. Türkiye'deki Muhafazakar Kesimlerde Boşanma Olgusu 39
3.4. Muhafazakarlık ve Boşanma ile İlgili Literatür 45
4. YÖNTEM 54
4.1. Araştırma Yöntemi 54
4.2. Araştırma Evren ve Örneklemi 55
4.3. Araştırmanın Veri Toplama Araçları 56
4.4. Araştırmada Uygulanacak İstatiksel Analizler 57
5. BULGULAR 58
5.1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bulgular 58
5.2. Ölçeklere İlişkin Bulgular 59
5.2.1. Boşanma Hakkındaki Düşünceler Ölçeğine Ait Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları 59
5.2.2. Araştırma değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler 61
5.2.3. Dini İnanış ve Yaşayışlar ile Boşanma Hakkındaki Düşünceler Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular 62
TARTIŞMA VE SONUÇLAR 64
Tartışma 64
Sonuçlar 69
KAYNAKLAR 72
EKLER 79
EK.1. Demografik Bilgi Formu 79
EK 2. Dini Yönelim Ölçeği 80
EK 3. Boşanma Hakkındaki Düşünceler Soru Formu 81
ÖZGEÇMİŞ 82

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
AİDP	: Aile İlişkileri ve Duygusal Problemler
GAU	: Görüş Ayrılıkları ve Uyumsuzluk
İD	: İstenmeyen Davranışlar
SPSS	: Package for the Social Sciences
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Ve diğ.	: Ve diğerleri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Evlenmeler, 2014-2018 12

Tablo 2. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına göre boşanmalar, 2014-2018 19

Tablo 3. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ait bulgular 58

Tablo 4. Boşanma Hakkındaki Düşünceler Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi ve Güvenirlik Bulguları 60

Tablo 5. Dini İnanış ve Yaşayış Ölçeği alt boyutlarına ait tanımlayıcı istatistikler 61

Tablo 6. Boşanma Hakkındaki Düşünceler Ölçeği alt boyutlarına ait tanımlayıcı istatistikler 62

Tablo 7. Dini İnanış ve Yaşayışlar ile Boşanma Hakkındaki Düşünceler arasındaki ilişkiye ait bulgular 63

1. GİRİŞ

1.1. Araştırma Konusu

Bütün toplumlarda temel yapı taşı olarak büyük bir önem verilen aile, evrensel kurumlardan birisi olup toplumdaki bireylerin güven ve sevgi içerisinde büyüdüğü bir ortamı temsil etmektedir. Ancak aileyi ayakta tutan değerlerin aşınması ile çok boyutlu ve kompleks bir olgu olan boşanma gündeme gelmektedir. Gerek boşanan taraflar gerekse tarafların çocukları ve çevresi üzerinde psikolojik, ekonomik ve sosyal birçok etki bırakan boşanmanın birçok nedeni vardır. Toplumlar bu soruna çözüm aramasına karşın son yıllarda neredeyse bütün toplumlarda boşanmanın yaygınlaştığı görülmektedir (Doğan, 2016: 992).

Türkiye, boşanma oranlarının yıldan yıla arttığı ülkelerden birisidir. Geçmiş yıllara ait istatistiklere bakıldığı zaman Türkiye'deki boşanma oranlarının oldukça düşük olduğu ve Türkiye'nin gerek gelişmiş ülkelere gerekse birçok kültürel ortaklığa sahip olduğu çok sayıda komşu ülkeye göre daha iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Topçuoğlu (1977: 48-49)'nun çeşitli toplumlardaki boşanma nedenlerini inceleyen araştırmasına göre Türkiye'deki boşanma oranları 1973 yılında sadece on binde 2,8 olup bu oran aynı yıllarda ABD'de %37,2, Sovyetler Birliği'nde 26,3, İsviçre'de 16,9, İngiltere'de 15,0'dır. Türkiye'nin yakın komşularından İsrail'de on binde 8,3, İran'da 5,5, Suriye'de 5,4, Yunanistan'da 4,2 ve Romanya'da 4,2 düzeyinde daha yüksek boşanma oranları söz konusudur. Dolayısı ile 1970'li yıllarda Türkiye'deki boşanma oranları gerek gelişmiş Batı ülkelerine göre gerekse birçoğu Müslüman olan ülkelere göre oldukça düşük düzeylerdedir. Fakat TUİK'in yayınladığı güncel istatistiklere göre 80 milyon civarında nüfusa sahip olan Türkiye'de 2017 yılı itibarıyla 128 binden fazla (on binde

16) boşanmanın gerçekleştiği ve bu oranın bahsedilen dönemdeki rakamların beş katından fazla olduğu görülmektedir[1].

Söz konusu karşılaştırmalı rakamlar Türkiye'de boşanma olgusunun 1970'li yıllara göre çok daha yaygın bir fenomen haline geldiğini ortaya koymaktadır. Boşanma oranlarındaki bu artışın arkasında yatan birçok faktör söz konusudur. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren ortaya çıkan sosyoekonomik yapıda görülen değişimlerin itici bir güç olduğunu söylemek mümkündür. Bu değişim sürecinde birçok sosyolojik kurum ve kabulün de değiştiği ve buna bağlı olarak boşanmaların oransal olarak arttığını söylemek mümkündür. Topçuoğlu (1977: 52-53) bu hususta şehirlerin oransal farklılığına dikkat çekerek Türkiye'de 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan –özellikle iç göçlere dayalı- yapısal değişikliğin yarattığı sosyal çözülmeye vurgu yapmaktadır. Türkiye'nin bu dönemlerde geçirmeye başladığı sosyoekonomik dönüşümlerin aile kavramının yanında aile ilişkilerini de birçok bakımdan etkisi altına alarak sonuç olarak boşanma oranlarına da etki ettiği görülmektedir.

Toplumlardaki yapısal değişimlere bağlı olarak boşanmanın diğer sosyal kesimlere göre daha az görüldüğü muhafazakâr ailelerde de boşanma oranlarının arttığını gözlemlemek mümkündür.

Bu araştırmanın konusu, muhafazakâr aile tanımına uyan evli aile bireylerinin boşanma hakkındaki görüş ve tutumlarıdır. Diğer Müslüman toplumlarda olduğu gibi Türkiye'de de özellikle muhafazakâr toplum kesimlerinde gerek evliliğin inşa süreci gerekse evlilik içi ilişkilerin yürütülmesinde devletin koymuş olduğu kuralların yanında dini ve sosyal kuralların da belirgin bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Bu nedenle muhafazakâr bireylerin evlilikle ilgili yaklaşımları kadar boşanma ilgili yaklaşımları da toplumun geneline göre farklılıklar arz edebilmektedir.

Araştırmanın konusuna bağlı olarak araştırma kapsamı aile, İslam'da aile kurumu, boşanma, İslam'da boşanma, dünyada ve Türkiye'de boşanma olgusu ile ilgili güncel durum, muhafazakâr/dindar aile kavramı, muhafazakâr/dindar ailelerde boşanma konusuna yaklaşım olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen kavramların

[1] TUİK, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=111&locale=tr, Erişim: 20.08.2018a

hepsi başlı başına birer araştırma konusu olmalarına karşın bu tez çalışmasının amacı doğrultusunda incelenerek kavramların araştırma amacının dışında kalan boyutları kapsam dışında tutulmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Türkiye'deki boşanmaların nedenlerine yönelik 1960'lı yıllara ve günümüze ait istatistikler önemli bir gerçeğe işaret etmektedir. Bu da değişen toplumsal yapı ile birlikte boşanma nedenlerinin uygulamadaki yerinin ve sıklığının önemli düzeyde değişmesidir. Müslüman toplumlarda önemli bir dini ve ahlaki suç olan zina kavramına dayalı boşanmaların 1960'lı yıllarda toplam boşanmalar içerisinde %10'dan fazla yer tutmasına karşın günümüzde neredeyse yok denecek kadar azalması ciddi anlamda üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu husus başlı başına bir araştırma konusu olup bizim çalışmamız açısından muhafazakarlık eğilimi bağlamında ele alınabilecek bir husustur. Bu noktada toplumdaki dini ve ahlaki çözülmeye bağlı olarak zina kavramının geçmişe göre daha esnek bir bakış açısıyla ele alınmaya başlandığını ve yasalardaki esnekliğin de artışına bağlı olarak boşanma nedenleri içerisinde geri plana düştüğünü söylemek mümkündür.

Boşanmanın çok sayıda nedeni vardır ve bunların belli başlı birkaç faktör altında toplanabildiği görülmektedir. Doğan (2016: 1008)'ın araştırmasında boşanmayla ilgili nedenlerin dört faktörde toplandığı ve bireylerin boşanma nedenleri ile ilgili düşüncelerinin bu faktörlere dağıldığı görülmektedir. Araştırmada elde edilen bu faktörler sırasıyla uyumcu tutum, dindarlık, şiddet karşıtı ve medya etkisine tepkili olarak ele alınmıştır.

Evlilik (ve boşanma) hakkında çok sayıda araştırma yapılmış olmasına karşın din ve dindarlığın boşanma ile ilgili düşüncelere etkisi hakkında yapılmış araştırma sayısı sınırlı düzeydedir. Bu araştırmalar aile kurumunu korumaya yönelik dini emirlerin boşanma düşünce ve davranışı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Lambert ve Dollahite (2006: 13-15), yaptıkları araştırmada dindarlığın evlilik içi geçimsizliği çözümlemede önemli bir işlevinin olduğunu tespit etmiştir. Araştırmanın bulgularına göre dindarlık, evlilik içi geçimsizlikleri "sorunu önleme, geçimsizliği

çözümleme ve ilişkinin uzlaştırılması" olmak üzere üç aşamada etkili olarak çözüme kavuşturmaktadır.

Bu araştırmada dini inanış ve yaşayış bakımından kendini muhafazakâr olarak tanımlayan bireylerin boşanma hakkındaki düşüncelerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak katılımcıların dindarlık biçimlerinin de boşanma hakkındaki düşüncelere etki edip etmediği de incelenmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

İslam dininin boşanmayı gereklilik halinde meşru bir hak olarak görmesine karşın hoş karşılamadığı, Peygamberimizin ise "*Allah katında en sevilmeyen helal, boşanmadır"* diye olumsuzluğunu öne çıkardığı boşanma (Uslu, 2016: 1126)[2], doğal olarak dindar/muhafazakar bireylerce toplumun diğer kesimlerinden daha farklı değerlendirilmektedir. Buna karşın dindarlığın ve muhafazakarlığın boşanma düşünce ve tutumları üzerindeki etkisi yeterince çalışılmış bir konu değildir.

Türkiye son yirmi yıldır toplumun siyasal tercihlerinin de etkisi ile bir yandan dindarlığın hem toplumsal hem siyasal alanda yükselişe geçtiği bir süreci yaşarken diğer yandan da küreselleşmenin etkilerinin ve özellikle teknolojinin günlük yaşama yoğun bir şekilde girmesi ile aile ilişkilerinde de çözülmeyi eş zamanlı olarak yaşamaktadır.

Muhafazakarlığın yükseldiği bir dönemde aile ilişkilerindeki çözülmenin artışını sürdürmesi, boşanma kavramının yükselişe geçen değerler bağlamında yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü boşanma ile ilgili istatistikler son yıllarda boşanma oranlarında ciddi bir artış olduğuna işaret etmektedir. Böyle bir artış ortamında dindarlığın ailedeki çözülmeyi önlemede bir işlevinin olup olmadığının tespiti gereklidir.

Bu araştırmada elde edilecek bulguların muhafazakarlık ile ailede görülen çözülme arasındaki ilişkiyi anlaşılır kılmada önemli bir rol üstleneceği düşünülmektedir.

[2] Boşanmanın olumsuz bir durum olarak görülmesi ile ilgili diğer bazı Hadis'i Şerif ve değerlendirmeler için Uslu (2016)' ya bakılabilir.

Muhafazakarlığın boşanmayı önleme konusunda potansiyel bir işlevinin olduğuna dair elde edilebilecek bir bulgunun ailelerdeki çözülmenin önlenmesi konusunda belirli roller üstlenebileceği düşünülmektedir. Özellikle son yıllarda hayata geçirilen dini telkinlere dayalı uzlaştırma mekanizmalarının iyileştirilmesinde elde edilecek bulguların revizyonist bir yaklaşımın benimsenmesinde faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada elde edilecek bulguların bu alanda yapılacak yeni çalışmalara doğrudan yararlanılabilecek veriler sağlayacağı, bulgular ışığında konunun yeni bakış açılarıyla incelenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın gelecekteki araştırmacılara ve güncel politika yapıcılara sağlayacağı düşünülen katkılar bakımından araştırma konusunun özgün olduğunu söylemek mümkündür. Konunun özgünlüğü ve sağlayacağı potansiyel faydalar nedeniyle araştırmada bu konunun incelenmesine karar verilmiştir.

1.4. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler

Her araştırma, bir problemin çözümüne yönelik olarak ortaya konulan bir çabayı ifade etmektedir. Bu çabalar kendi içerisinde bir yöntem içermektedir. Bu yöntemsel yaklaşımla çözüme kavuşturulmak istenen problem, bir problem cümlesi ile ifade edilir ve çözüm aranan durumu tanımlayıcı bir nitelik taşır. Bilimsel çalışmalarda problem cümlesinin hem inceleme yapılacak değişkenleri hem veri toplama araçlarını ima yoluyla da olsa içinde barındırması önemli bir özellik olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında çözüm aranan problemin yan problemler de içermesi mümkün olduğu için alt problem cümlelerini oluşturmak da gerekmektedir (Sönmez ve Alacapınar, 2018: 297-300).

Araştırmanın problem cümlesi “Muhafazakâr/Dindar bireylerin inanç düzeyleriyle boşanma ile ilgili düşünce ve tutumları arasında ilişki var mıdır?” olarak belirlenmiştir. Bu ana problem cümlesine bağlı olarak aşağıdaki alt problem cümlesine de cevap aranmıştır;

- ✓ Bireylerin dindarlık eğilimleri (dindarlık boyutları) boşanma ile ilgili düşünce ve tutumlarına etki etmekte midir?

1.5. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın ana hipotezi, problem cümlesine göre aşağıdaki şekilde belirlenmiş ve test edilmiştir;

Bireylerin muhafazakarlık düzeylerinin boşanma ile ilgili düşünce ve tutumları arasında ilişki vardır.

Bireylerin dindarlık eğilimlerinin boşanma ile ilgili düşünce ve tutumları arasında ilişki vardır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma kendini dindar olarak tanımlayan evli bireylerden elde edilen verilerle hazırlanmıştır. Bu nedenle araştırmadan elde edilen bulguların dini inanış ve tutumları farklı bireyleri de dahil edecek şekilde genellenmesi söz konusu değildir. Bunun yanında araştırmanın İstanbul ili Üsküdar ilçesindeki evreni temsil eden bir örneklem ile hazırlanmış olması da ayrı bir sınırlılıktır.

2. AİLE, EVLİLİK VE BOŞANMA KAVRAMLARI

2.1. Aile Kavramı

Tarihsel anlamda en eski sosyolojik kurum olan aile, toplumların refahı ve mutluluğu için sağlıklı bir yapıda olması gereken bir kurum olarak değerlendirilmektedir (Bayoğlu ve Atli, 2014: 399). Aile toplumun en küçük birimi olarak, bireylerin gelişimi ve sosyal psikolojik yaşantısı için en temel kurum olarak tanımlanmaktadır (Arvas ve Hökelekli, 2017: 130).

En samimi ilişkilerin yaşandığı aile kurumu, toplumun en köklü ve evrensel yapı taşı olarak sevgi, güven, cinsellik, soyun devam ettirilmesi gibi birçok ihtiyacı karşılamaktadır. Aile bağının sürekliliği, sevgi, sadakat, güven gibi değerlerin korunması ile mümkün olmaktadır (Doğan, 2016: 992).

Kan ve evlilik bağı ile bir araya gelmiş olan bireylerin, genellikle aynı evde yaşadığı, ekonomik, sosyal, kişisel ve cinsel ihtiyaçlarının karşılandığı en küçük toplumsal birim aile olarak tanımlanmaktadır. Hukuki bir nitelik taşıyan evlilik sözleşmesi, aile fertleri arasında uyum, iş birliği ve sorumluluk davranışlarını gerektirmekte ve bir ömür sürmesi istenen sosyal bir beklentiyi de beraberinde getirmektedir. Aileye ve topluma ait rollerin yerine getirilmesi zorunluluğu bireylerin özgürlük alanlarını bir bakıma daraltmaktadır. Aynı evde ortak kurallar çerçevesinde hareket eden bireylerin toplum nazarında da üremenin sağlandığı, çocukların temel eğitimlerinin verildiği sosyal bir fonksiyonu bulunmaktadır (Battal, 2008: 3).

Aile genel bir tanımla, ekonomik, biyolojik ve psikolojik ihtiyaçların yerine getirildiği, nüfusun devamlılığını, kültür aktarımını ve çocukların sosyalleşmesini sağlayan bir müessese, doğum, evlilik ve süt bağı ile bağlı bulunan fertlerden meydana gelen sosyal bir kurum olarak ifade edilmektedir. Bu kurumun sağlıklı ve istikrarlı olması toplumun

da güven ve istikrarına etki etmektedir. İnsan davranışlarına yön veren en önemli etkenlerden biri olan din, evlilik kurumunun oluşması, şekillenmesi ve devamında etkili olmaktadır. Evliliği kutsal sayan İslam dini boşanmaya sıcak bakmamaktadır (Ünal, 2013:589).

Türkiye'de meydana gelen gelişim ve değişmeler tüm dünyada olduğu gibi, Türk aile yapısında da farklılaşmalara neden olmaktadır. Türkiye açısından bu değişime neden olan faktörler; nüfus artışı, nüfusun yapısı, yerleşim bölgelerine dağılımı, sektörel anlamdaki dağılımı, doğurganlık seviyesi, yaşam süreleri, evlilik ve aileye ilişkin özellikler, kadının toplumdaki konumu ve toplumun zihniyet yapısında meydana gelen değişimler olarak sıralanmaktadır. Tüm bu faktörlerdeki değişimler, aile yapısında da değişmeye yol açmaktadır. 1980'li yıllardan sonra enformasyonda yaşanan devrim ve onu takip eden hizmet sektöründeki gelişmeler, yeni sınıfları ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçteki en önemli değişikliğin kadının toplum hayatındaki değişen yeri olarak değerlendirilmektedir. 100 yıl öncesinde sadece tarlada ve fabrikada çalışan kadın, günümüzde istihdamın her alanında yer alabilmektedir. Geleneksel aileden çekirdek aileye geçilirken çocuk sayılarının düştüğü ve aile hayatında gelenek ve göreneklerin etkisinin azaldığı görülmektedir (Kara ve Doğan, 2018: 50-52).

Toplumların kültür ve yaşantılarına göre aile tipleri değişiklik gösterebilmektedir. Ailenin büyüklüğüne bağlı olarak geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere aile iki şekilde ifade edilmektedir. Gelenek, görenek ve akrabalık bağlarının güçlü olduğu, birden fazla kuşağın bir arada yaşadığı aile geniş aile olarak adlandırılmaktadır. Karı, koca ve evli olmayan çocukların oluşturduğu, kentlerde yaşayan kesimde daha çok görülen ve modern aile de denilen aile ise çekirdek aile tipi olarak tanımlanmaktadır. Tarihin her döneminde çekirdek aileye rastlanmakla birlikte, günümüzde daha çok sanayi toplumlarında görülmektedir. Sanayileşme ve şehirleşmedeki artışın aile yapısı ve eşlere ait rollerde değişikliklere neden olduğu ve aileyi üretim birimi olmaktan çıkarıp tüketim birimi olarak değiştirdiği görülmektedir. (Ünal, 2013: 589-591).

Dünya üzerindeki farklı toplumlara bakıldığında farklı aile biçimlerinin olduğu görülmektedir. Geleneksel aile olgusu Asya, Afrika ve Pasifik ülkelerinin uzak bölgelerinde fazla değişiklik göstermezken, Avrupa kültürünün egemen olduğu

ülkelerde aile yapısında hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bunun sebebinin, batılı ülkelerdeki romantik sevgi kavramının yarattığı yeni yaşam biçiminin toplumları etkilemesi olduğu düşünülmektedir. Türk aile geleneği batı ile kıyaslandığında ekonomik konularda eşe ve çocuklara yaklaşım anlamında farklılık göstermektedir. Batıdaki tutumun aksine ailede çocuklar reşit oluncaya hatta kendi hayatını kazanmaya başlayıncaya kadar ailenin himayesi ve desteği altında hayatlarını sürdürmektedirler (Yıldırım, 2004: 61-62).

Toplumun en temel kurumunu oluşturan aile, maddi ve manevi değerleri kuşaktan kuşağa aktarmakta ve bu işlevini en eski çağlardan beri sürdürmektedir. Aile kurumu uzun ya da kısa vadede yapısal değişikliklere uğramakta, mensubu olduğu kültüre, gelişmişlik düzeyine ve daha birçok faktörün etkisine göre farklılık gösterebilmektedir. Bireyler arası evlilik yoluyla kan bağlarını oluşturan, soyun devamlılığını sağlayan, belli rol ve sorumlulukların üstlenildiği kurum aile olarak ifade edilmektedir (Kara, ve diğ., 2018: 49-50). En eski sosyal kurumlardan biri olan aile, toplumların ve devletlerin şekillenmesinde önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. İslam hukukunun aileye bakışı, bir yanıyla sözleşmeye dayalı bir akit, diğer yanıyla da Allah'ın hoşnut olduğu bir ibadet olarak aileyi oldukça önemsemektedir (Güneş, 2004: 150).

Muhafazakâr toplum anlayışında aile, bireyin kimlik kazandığı bir kurum olmasının dışında, geleneklerin üretildiği ve aktarıldığı bir kurum olarak önemli bir yer teşkil etmektedir. Aile geleneksel ahlakın korunarak, toplumsal düzenin korunmasında gerekli olan değerlerin öğretildiği bir eğitim kurumu, aidiyet duygularının pekiştirildiği ve bireylerin mutluluğunun teminini sağlayan çok işlevli bir kurum olarak değerlendirilmektedir. Muhafazakarlığın önem verdiği bir başka kavram olan mülkiyetin, aile kavramı ile arasındaki yakınlık, mülkiyetin bireyin ihtiyaçlarının karşılanmasında ve toplum düzeninin korunmasında, aile olgusu ile yan yana yer almaktadır (Demirkanoğlu, 2017: 292-293).

Toplumun temelini oluşturan aile, fertlerin sevgi, şefkat, bakım, barınma gibi ihtiyaçlarının karşılandığı, neslin devamının sağlandığı, iki karşı cinsin hayatlarını birleştirerek oluşturduğu müessese olarak tanımlanmaktadır. Bu müessesenin sağlamlığı devletlerin ve toplumların sağlamlığı anlamına gelmektedir. İnsanoğlunun birlikte

yaşama içgüdüsü, yardımlaşma ve güvenlik ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu içgüdü aile kurmanın temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Devletler ve milletler de aile olarak tanımlanan küçük kurumların bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Aynı zamanda bir sosyal çevre olarak aile, çocuğun içine doğduğu, tüm ihtiyaçlarının karşılandığı kişilik özelliklerinin kazandırıldığı eğitim ve kültür ortamını da sağlamaktadır (Bener, 2011: 36-38).

2.2. Evlilik Kavramı

Yetişkin iki insanın cinsel ilişkilerinin, toplum tarafından onaylanarak kabul edilmesi süreci, evlilik olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda bu onay ve sözleşme ile çocuk yapma ve yetiştirme hakkı da tanınmaktadır. Evliliğe ait normlar, toplum değerleri çerçevesinde örf, adet, tutum ve ritüellerle ortaya çıkmaktadır (Kara ve Doğan, 2018: 50). İki ayrı cinsten bireyin, hukuken geçerli meşru bir zeminde hayatlarını birleştirmeleri evlilik olarak tanımlanmaktadır. Tarafların özgür iradeleri ile resmi olarak yetkili kişiler ve şahitler önünde evlenme akdini gerçekleştirmeleri, sağlıklı bir evliliğin kurulması için gereken şartlar olarak bilinmektedir. Evliliğin sağlıklı ve uzun süreli bir kurum olabilmesi için, eş adaylarının birbirlerini yeterince tanımaları, mizaç, hayata bakış, eğitim ve kültür anlamında birbirlerine uygun olmaları, eş seçiminin önemsenerek ve özgür irade ile yapılması, evlilikten beklentileri ve geleceğe dair tasarruflar üzerinde mutabık olmaları, duygu dünyalarının birbirine yakın olması gibi konularda duygu ve fikir birliği olması gerekmektedir (Battal, 2008: 9-15).

Türk Medeni Kanunu'na göre evlilik; ayrı cinsiyetteki iki kişinin hayatını hukuken birleştiren sosyal, ahlaki ve hukuki bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Aile kurumuna yasalar ve toplum nezdinde hukuki ve meşru bir nitelik kazandırılması evlilik kurumuyla mümkün olmaktadır. Toplumun bütün kesimlerinde belli bir yaşa gelmiş olan bireyler hayatı paylaşmak için uygun gördükleri bir eşle evlenmektedirler. İnsan hayatındaki en önemli kararlardan biri ve dönüm noktası olan evlilik, bireylerin hayatını tüm alanlarda etkileyecek olan bir kurum olmaktadır. Evliliğin kişisel ve toplumsal birçok işlevi yerine getirdiği düşünülmektedir. Nedenlerine bakıldığında ise; statü ve bağımsızlık kazanma, cinsel doyumun yasal olarak sağlanması, yalnızlık duygusu,

sahiplenme duygusu ve ekonomik nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir (Bayoğlu ve Atlı, 2014: 399).

Toplumdan topluma yapısal değişiklikler gösteren ailenin büyüklük küçüklüğüne göre, ailedeki otoritenin kadın ya da erkek olmasına göre, ailedeki eş sayısına göre, aile içi ilişkilerin şekline göre çeşitli şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Toplumlardaki ortak topluluk biçimi olarak aile kurumu, evlilik olarak adlandırılan törensel işlemle oluşturulmaktadır. Evlilik, hayatı ortaklaşa yaşamak isteyen kadın ve erkeğin belirli kurallar ve ilkeler çerçevesinde hayat ortaklığı kurma yönünde hayatlarını birleştirmesidir. Doğal olarak bütün evlilikler hayat boyu sürmesi amaç ve dileği ile gerçekleşmektedir. Evlilik, evlenen kadına ve erkeğe belirli yükümlülükler yükleyen hukuki bir statü olarak kişilerin şahsi tasarrufunun ötesinde bir niteliğe sahiptir ve modern hukukta bireylerin evliliklerini doğrudan sonlandırabilme yetkisi yoktur. Günümüz modern hukuk sistemlerinde evlilikler kanun önünde kanuna uygun şekilde kurulmakta ve yine kanunun öngördüğü koşulların gerçekleşmesi halinde ancak mahkeme kararı ile boşanmayla sonlandırılabilmektedir (Turğut, 2015: 24).

Bir kültür olgusu olan evliliğin M.Ö. 2000 yılından bu yana temel özelliklerini koruduğu düşünülmektedir. Mutlu bir evlilik birçok insan için önemli bir beklenti olarak görülmektedir. Evliliğe yönelik hipotezlerin değerlendirilmesi anlamında temel oluşturduğu düşünülen Bowen (1978)'ın aile sistemi teorisi, aile kültürünün bir nesilden diğerine aktarıldığını iddia etmektedir. Bu bağlamda aile kültürünün toplum mirasına etkisi de söz konusu olmaktadır (Öz, ve diğ., 2016: 1952).

Evlilik bireylerin sevme, sevilme, ait olma, güvenlik gibi ihtiyaçlarının karşılanmasına imkân sağlayan, iki insanın mutlu olmak amacıyla yaşamlarını birleştirdiği, kişiler arası duygu yoğunluğunun yaşandığı ve aile hayatının başladığı kurum olarak tanımlanmaktadır. Evliliğin devamına etki eden en önemli unsurlardan biri olan evlilik doyumu, bazı araştırmacılar tarafından, kadın ve erkeğin evlilik yaşantısında doyum hissetmeleri ve birbirlerinin yanında huzurlu ve mutlu olmaları olarak tarif edilmektedir. Evlilik doyumuna etki eden konuların da araştırıldığı görülmektedir. Bunlar genel olarak, kişilik özellikleri, anne baba evliliğinin mutluluk düzeyi, evliliğin çevre tarafından onaylanma derecesi, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, ilişkiye maddi ve manevi

yatırımlar, empati, cinsel mutluluk, sadakat, manevi değerler, ortak dini inançlar ve uygulamalar şeklinde geniş bir çerçeveye yayılmaktadır (Arvas ve diğ., 2017: 130-132).

Bir tabiat kanunu olmasının haricinde evliliğin, cinsel, biyolojik, sosyal ve ekonomik gereksinimlerin karşılanması gibi gerekçeleri de bulunmaktadır. Evlilik kadın ve erkeğin tam ve sürekli bir hayat ortaklığı için hukuk nizamına uygun olarak bir araya gelmelerini ifade etmektedir. İnsanların hayatlarındaki en önemli sözleşmenin sonucunda aile kurumu, kanunlar ve toplum tarafından onaylanmaktadır. Toplumsal onayla gerçekleşen evlilik, cinsel birlikteliğin ve çocuk sahibi olmanın meşru zeminini oluşturmaktadır (Bener, 2011: 32-33).

Psiko-sosyal Gelişim Kuramı'nda Erikson (1977), bireylerin geç ergenlikten orta yaşlara kadar olan dönemi, kur yapma ve aile kurma dönemi olarak tanımlamaktadır. Erikson' a göre birey bu dönemde bir arkadaş veya eşle yakınlık kuramazsa yalnızlık ve yalıtılmışlık hissetmektedir. Aynı dönemi (18-30 yaş) Havighurst, genç yetişkinlik dönemi olarak tanımlamakta ve bireylerin bu dönemde eş seçme, aile kurma, bağımsız bir aile kurma gibi gelişim ödevlerini yerine getirdiklerini ifade etmektedir (Bayoğlu ve Atlı, 2014: 402).

Tablo 1. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Evlenmeler, 2014-2018[3]

İBBS-SR	2014	2015	2016	2017	2018
TR Türkiye	599 704	602 982	594 493	569 459	553 202
TR1-TR10-TR100 İstanbul	112 141	114 382	113 059	106 053	101 043
TR2 Batı Marmara	22 044	22 804	23 312	22 564	21 873
TR3 Ege	75 731	76 535	75 781	72 543	70 992
TR4 Doğu Marmara	54 659	55 617	56 379	54 239	52 410
TR5 Batı Anadolu	55 634	56 522	55 451	53 572	51 859
TR6 Akdeniz	78 258	78 957	78 105	74 621	73 429
TR7 Orta Anadolu	31 972	31 741	30 347	29 137	28 233
TR8 Batı Karadeniz	32 152	31 313	30 471	29 386	29 339
TR9 Doğu Karadeniz	17 053	17 296	16 623	16 217	15 696
TRA Kuzeydoğu Anadolu	18 241	17 295	16 150	15 274	14 725
TRB Ortadoğu Anadolu	32 118	30 752	29 559	28 382	27 467
TRC Güneydoğu Anadolu	69 701	69 768	69 256	67 471	66 136

[3] TUİK, İstatistiki Bölge Sınıflamasına Göre Evlenmeler, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=22DWcn5Y1QdPMX44BJJJvw0XLB3QtWJLLjRf1BYVBM2g46xnX0T9!1645587898?id=30698

Türkiye'deki evlenme istatistiklerine bakıldığı zaman son birkaç yıldaki evlenme sayısının önceki yıllara göre kısmi bir düşüş içerisinde olduğu görülmektedir. TUİK'in verilerine göre 2014-2016 yıllarında yıllık evlenme olayı sayısı altı yüz bin civarında iken 2017 yılında bir düşüşün olduğu daha sonraki yılda ise bu sayının daha da düştüğü görülmektedir. Bu da son iki yıldaki düşüşün tesadüfi bir azalma olmadığına işaret etmektedir.

2.3. Boşanma Kavramı

İnsanlar normal şartlarda evlilik bağını bir ömür devam ettirme isteği ile kurmaktadırlar. Fakat zaman içerisinde meydana gelen uyumsuzluklar ve anlaşmazlıklar evliliğin değerlerini yıpratarak boşanma ile sonuçlanabilmektedir. Son yıllarda artış gösteren boşanma konusu, toplumu yakından ilgilendiren ve arzu edilmeyen bir konu olduğu için birçok sosyal araştırmanın konusu olmaktadır (Doğan, 2016: 995)

Boşanma; karı ve koca arasındaki evlilik bağının hukuki bir kararla tamamen sona erdirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Boşanma tarihsel açıdan evlilik kadar eski bir kurum olarak bilinmektedir. Boşanma hakkının toplumlarda bazı gelenek ve kurallar çerçevesinde kısıtlanmış olmakla beraber hiçbir zaman kesin olarak yasaklanmadığı bilinmektedir. Toplumdaki hızlı değişim ve gelişimlerin yarattığı karmaşıklığın boşanma olgusunda önemli ölçüde etkili olduğu düşünülmektedir. Boşanma sadece bireylere değil, topluma da etki eden sosyal ve psikolojik boyutları olan çok kompleks bir konu olarak kabul edilmektedir (Yıldırım, 2004: 59-60).

Eşler hayatta iken evlilik ilişkisinin hukuki olarak sona ermesine boşanma denilmektedir (Duyan ve Özdemir, 2018: 71). Boşanma neticesinde eşlerin birbirine karşı olan görev ve sorumlulukları da son bulmaktadır (Battal, 2018: 21). Kanun önünde boşanan eşlerin, birbirlerine karşı hukuki, duygusal ve cinsel sorumlulukları sona ermektedir. Bir olaydan ziyade bir süreci ifade eden boşanma, eşler arasında çözümlenemeyen sorunların neden olduğu mutsuzluk sonucunda gündeme gelmektedir. Genel anlamda süreç bu şekilde işlese de bazı evlilikler boşanmaya sebep olacak ciddi bir durum olmadan da bitebilmektedir (Binay, 2018: 238).

Toplumda genel olarak boşanma olarak adlandırılan evliliğin son bulması olayı, taraflardan birinin ölmesi, taraflardan biri ile ilgili gaiplik kararı ile evlilik birliğinin feshi talebi, evliliğin iptali (kanunda ön görülen sebeplere bağlı olarak mahkemece mutlak butlan veya nispi butlan ile sonlandırılması), eşlerden birinin cinsiyet değiştirmesi ve boşanma ile gerçekleşmektedir. Boşanma dışındaki nedenler içerik olarak tarafların rızasına bağlı olmaksızın olgusal olarak evlilik birliğinin sonlandırılmasını gerektiren nedenlerdir. Boşanma ise içerik olarak eşlerden birinin çeşitli sebeplere bağlı olarak evlilik birliğinin sonlandırılmasını talep etmesi ile gerçekleşmektedir. Boşanma, evliliği ölüm dışında sona erdiren sebeplerin başında gelmektedir. Boşanma, eşlerden birisinin kanunda gösterilen sebeplerden birisine dayanarak açacağı bir dava ile mahkemenin evlilik birliğine son vermesi olarak tanımlanabilir (Turğut, 2015: 24-25).

Sanayi devrimi sonrası yaşanan değişimler, tüm dünyada kültürleri ve yaşam tarzlarını etkilemektedir. Aile kurumunun da bundan etkilendiği, önceliklerin sorun ve sorumlulukların farklılaştığı görülmektedir. Boşanma bu sorunlardan biri ve en önemlisi olarak öne çıkmaktadır. Bir sürecin sonunda varılan nokta olarak boşanma, çiftleri, çocukları, tarafların ailelerini ve toplumu ilgilendiren bir olgu olarak birçok araştırmanın konusu olmaktadır. Boşanmalardaki artışın nedeni, evliliğin istenmemesi ya da daha az istenmesinden çok, evlilikte mutlu bir aile ortamı beklentisinin çoğalması olarak görülmektedir (Eryavuz ve Birecikli, 2018: 1229).

Boşanma birçok değişik şekilde tanımlanmaktadır. “Evlilik birliğinin taraflardan biri veya ikisinin iradesi ile toplumun geleneklerine veya hukuk kurallarına göre evlilik birliğinin sonlandırılması”, “Eşlerin karşılıklı hak ve görevlerinin son bulması”, “Evlilik bağlarının kopması sonucu çeşitli üzüntü ve pişmanlıkların yaşandığı bir süreç” bunlardan bazılarını oluşturmaktadır. Eşlerden birinin ölümü gibi doğal bir nedenle gerçekleşebileceği gibi, başka çeşitli nedenlerle de boşanma yaşanabilmektedir (Bener, 2011: 41). Boşanmayı meydana getiren unsurlara bakıldığında sürecin kronolojisi içinde bu unsurlar, resmi bir evliliğin var olması, evliliğin sağlıklı bir şekilde yürümemesi ve mahkemenin boşanmaya karar vermesi olarak sıralanmaktadır (Battal, 2018: 22-24).

2.4. Dünyada ve Türkiye'de Boşanma Olgusu

2.4.1. Dünyada Boşanma

Son yıllarda hem dünyada hem ülkemizde boşanma olaylarının artış gösterdiği bilinmektedir. Dünyada en yüksek boşanma oranının olduğu ülkeler Amerika, Litvanya ve Letonya olarak sıralanmaktadır. Türkiye birçok ülkeye kıyasla boşanma oranı düşük bir ülke olmakla birlikte 2000'li yıllardan sonra boşanma oranlarındaki yükseliş sosyal bir problem olasılığını gündeme getirmektedir (Ünal, 2013, 592-593).

Küreselleşme ve iletişim teknolojilerinin yaşandığı bu dönemde, toplumsal yapılarda da değişiklikler meydana gelmektedir. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan ve hız kazanan bu değişiklikler tüm dünyada aile yapısında da değişiklikler yaşanmasına neden olmaktadır. Buna paralel olarak aile yapısında meydana gelen bu değişiklikler de toplumsal yapıya etki etmektedir. Evlenme sayılarındaki azalma, boşanma oranlarındaki yükselme ve evlilik yaşının yükselmesi gibi etkenler hem toplumsal yapıya hem de bireylerin evlilik algılarına etki etmektedir (Bayoğlu ve Atlı, 2014: 400). Tüm çağlar boyunca toplumların temel yapıtaşını oluşturan aile, modernleşme sürecinin getirdiği değişimlerden etkilenmekte, yapısında ve işleyişinde farklılıklar oluşmaktadır. Boşanma olgusu, tüm dünyada ve ülkemizde aileyi tehdit eden en önemli sorun olarak görülmekte ve boşanma oranlarındaki artış her geçen yıl daha dikkat çekici olmaktadır (Aybey, 2015: 105).

Son elli yıllık süreçte özellikle Amerika ve batı toplumlarında evlilik ve doğum oranında görülen azalma, boşanma olaylarında görülen artış, evlilikle ilgili inanç ve tutumlara negatif olarak etki etmektedir. Sosyal öğrenme kuramına göre, bireyler tutumlarını gözlem ve davranışlardan elde etmektedirler. Yaşadığı kültüre ait toplumsal rolleri, anne ve babasında gözlemlediği aile deneyimleri, bireyin gelecekte kuracağı aileye ve evlilikle ilgili tutumlarına etki etmektedir. Aile ilişkileri ve boşanma üzerine yapılmış olan birçok araştırmanın sonuçları, boşanmanın çocuklar üzerindeki sosyal ve psikolojik olumsuz etkilerine vurgu yapmakta, aynı zamanda bireylerin gelecekteki ilişkilerinde evlilikle ilgili algı ve yaklaşımlarına negatif etki ettiğini ifade etmektedir. Çocukların ebeveynlerinin evliliklerinin olumsuz yönlerinin, olumlu yönlerine göre daha fazla etki ettiği düşünülmektedir. Bununla birlikte aile yapılarına göre evlilik

davranışlarını inceleyen bazı araştırmalarda, anne babanın evli ya da boşanmış olmasının bireyin gelecekteki ilişkilerinde ya da evlilik tutumunda etkili olmadığına yönelik bulgulara da rastlanmaktadır (Öz ve diğ., 2016: 1952).

Boşanmanın gelişmiş ülkelerde daha fazla artmış olması, büyük toplumsal değişmeler ve bunların etki ettiği ekonomi, refah düzeyi ve mülkiyet kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Kadınların ekonomik olarak bağımsızlaşması, evliliği zorunlu bir ekonomik ortaklık olmaktan çıkarmakta ve mülkiyetin diğer kuşaklara aktarılması düşüncesini ortadan kaldırmaktadır. Dünyada refah düzeylerindeki genel artış, ayrılmış çiftlerin yeni bir hayat kurmasını daha kolay hale getirmektedir. Toplumdaki değişmeler evliliğe bakış açısını ve kişisel beklentileri de etkilemekte, bireylerin evliliği kişisel doyum seviyelerine göre değerlendirme eğilimini artırmaktadır. Sanayileşme sonrası kapalı toplumun dağılması, akrabalık sistemine bağlı evlilikleri ve evlilikte aile bireylerinin baskısını geriletirken eş seçimine bireylerin kendi kararları yön vermektedir. Genel olarak bakıldığında, gelenekselliğin azalıp refahın yükseldiği toplumlarda boşanma oranları artış göstermekte, bunun sebebinin de macera severlikteki artış, sevginin faydacı yönleriyle ele alınmaya başlanması ve boşanma imkanlarının çoğalması olduğu düşünülmektedir (Yıldırım, 2004: 62-63).

Boşanma olgusu ve boşanmaya etki eden faktörleri inceleyen Thorton (1985)'a göre, boşanmaya yönelik tutumların boşanma davranışına etkisi fazla değilken, boşanmanın davranışlara etkisi yüksek düzeyde yansımaktadır. Boşanma oranlarında Amerika'nın ilk sırada yer aldığı görülürken, evli çiftlerin üçte biri ilk on yıl içinde boşanmaktadır. 1960-2010 arası boşanma oranlarına göre, batılı ülkelerde de boşanma oranlarında yıllarla birlikte artış olduğu, Litvanya, Finlandiya, İsviçre, Belçika ve Çekya'nın ilk sıralarda olduğu görülmektedir. Türkiye' de boşanma olaylarının diğer ülkelerdeki gibi artış gösterdiği bilinmektedir.

2.4.2. Türkiye'de Boşanma

Dünyadaki boşanma oranlarına bakıldığında, geleneksel toplum ve aile yapısının etkili olduğu ülkelerde boşanma oranlarının daha düşük olduğu, bu ülkelerdeki aile yapısının sağlam gelenekçi temellere dayandığı ve dini inançların bu oranı belirlediği düşünülmektedir. Türkiye'de toplumu muhafaza eden gelenekçi aile yapısı ve inançların

etkisi ile evlilikler uzun ömürlü olmaktadır. Evlenme istatistikleri, %93 birinci evlilik, %4 oranında ikinci evliliklerin devam ettiğini göstermektedir. Türk Medeni Kanunu (4 Ekim 1926) kayıtsız şartsız boşanmayı kabul etmekte fakat, eşlerin boşanmadan bir süre ayrı yaşaması konusunda hâkime yetki vermektedir. Daha sonra sosyal yaşamda oluşan değişikliklere paralel olarak "Boşanma Kanunu", "Ailenin Korunması Kanunu", aile mahkemelerinin kurulması gibi yeni düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir (Yıldırım, 2004: 64-65).

1988 yılında "Boşanma Kanunu"nun yürürlüğe girmesi ile boşanmak geçmişe göre kısmen kolaylaşmış ve buna paralel olarak da boşanma oranlarında artış görülmüştür. Türkiye'de 1987'de 60.140 olan boşanma başvurusu, boşanma kanunundan sonra on yılda %187 artış göstererek 141.322'ye ulaşmaktadır. Türkiye'deki boşanma nedenleri daha çok, geçimsizlik, terk, zina, kötü muamele, cürüm ve haysiyetsizlik, akıl hastalıkları olarak sıralanmaktadır. Geçimsizlik çoğunlukla ekonomik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında çiftlerin aileleri arasındaki sosyoekonomik farklılıklar, kadının çocuk sahibi olamaması, gelin kaynana çatışması gibi nedenler Türk toplumunda geçimsizliğe sebep olarak ortaya çıkmaktadır (Yıldırım, 2004: 65-68).

Türkiye'de son yıllarda boşanmalarda bir artışın olduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun yayınladığı verilere göre 2001 yılında 91.994 olan boşanma sayısı 2017 yılına kadar % 39,59 artış göstererek toplam 128.411'e yükselmiştir[4]. Türkiye'de aile, evlilik ve boşanma gibi temel sosyal kurumları düzenleyen 1926 tarihli Medeni Kanun 2002 yılına kadar yürürlükte kalmış, 2002 yılında kabul edilen 4721 Sayılı Medeni Kanun'da yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yeni yasada kabul boşanma sebepleri olarak 161-166. Maddelerde aşağıdaki nedenler sayılmıştır (Turğut, 2015: 29-33);

- ✓ Zina
- ✓ Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış nedeniyle boşanma
- ✓ Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme nedeniyle boşanma
- ✓ Terk nedeniyle boşanma

[4] TUİK, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=111&locale=tr, Erişim: 20.08.2018.

- ✓ Akıl hastalığı nedeniyle boşanma
- ✓ Evlilik birliğinin temelinden sarsılması
- ✓ Anlaşmalı boşanma
- ✓ Fiili ayrılık (ortak hayatın yeniden kurulamaması)

Türkiye'de gerçekleşen boşanmaların boşanma kayıtlarına geçen en yaygın nedeni şiddetli geçimsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddetli geçimsizlik nedeniyle gerçekleşen boşanmaların toplam boşanmalar içerisindeki payına bakıldığı zaman; 2017 yılı itibarıyla gerçekleşen 128.411 boşanmanın %97'si (125.634) şiddetli geçimsizliğe dayandığı görülmektedir[5]. İçinde birçok aile içi uyuşmazlığı ve sorunu barındıran şiddetli geçimsizlik nedeninin geçmişten günümüze en önemli boşanma nedeni olarak mahkeme kayıtlarına girdiğini söylemek mümkündür.

TÜİK (2014) verilerine göre; 2012-2013 yılları arasında kaba boşanma hızı %01,70 olarak görülürken, boşanmaların %36,8'i evliliğin ilk beş yılı içinde, %21,5'i ilk 6-10 yılı içerisinde, %14,1'i ilk 11-15 yılı içerisinde, %19'u ise 16-20 yıl içerisinde görülmektedir. Boşanmanın bölgelere göre dağılımına bakıldığında yine TÜİK (2013) verilerine göre; en yüksek kaba boşanma hızının sırasıyla Ege Bölgesi, Batı Anadolu Bölgesi ve İstanbul Bölgesi'nde olduğu görülmektedir (Doğan, 2016: 995-997).

Türkiye' de boşanmalar yıllara ve bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Konuyla ilgili istatistiklere bakıldığında, ekonominin daha gelişmiş olduğu batı bölgelerinde, ülkenin doğu bölgelerine oranla boşanmanın daha fazla olduğu söylenebilmektedir. 1988 yılında yürürlüğe giren boşanma kanunundan sonra, boşanma oranları her yıl artış göstermektedir. Diğer taraftan her yıl boşanma başvurularının sadece %30'a yakın kısmı boşanma ile neticelenmektedir. Oranlar her yıl kademeli olarak artmakla birlikte, çok dikkat çekici ölçüde bir artış görülmemektedir. Geçimsizlik Türkiye'de birinci sıradaki boşanma sebebi olarak görülürken ikinci ve üçüncü sebebi terk ve zina oluşturmaktadır. Geçimsizliğe dayalı boşanmalarda artış olmakla birlikte terk ve zinaya bağlı boşanma oranlarında bir azalma gözlenmektedir (Yıldırım, 2004: 67-68).

[5] TUİK, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=111&locale=tr, Erişim: 20.08.2018.

Tablo 2. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına göre boşanmalar, 2014-2018[6]

İBBS-SR	2014	2015	2016	2017	2018
TR Türkiye-Turkey	130 913	131 830	126 164	128 411	142 448
TR1-TR10-TR100 İstanbul	28 907	28 023	27 121	28 175	30 336
TR2 Batı Marmara	6 421	6 678	6 396	6 418	7 354
TR3 Ege	22 651	23 784	22 652	22 682	24 938
TR4 Doğu Marmara	13 023	13 254	13 160	13 520	14 597
TR5 Batı Anadolu	15 348	14 899	14 435	14 715	15 833
TR6 Akdeniz	19 168	19 582	18 436	18 721	21 324
TR7 Orta Anadolu	6 799	6 901	6 612	6 316	7 005
TR8 Batı Karadeniz	6 361	6 442	5 967	6 055	7 095
TR9 Doğu Karadeniz	2 565	2 705	2 476	2 642	2 920
TRA Kuzeydoğu Anadolu	1 402	1 388	1 390	1 278	1 689
TRB Ortadoğu Anadolu	2 438	2 298	2 378	2 243	2 653
TRC Güneydoğu Anadolu	5 830	5 876	5 141	5 646	6 704

2.5. Boşanmanın Nedenleri

Eşler arasında meydana gelen anlaşmazlıklar sonucunda boşanma gerçekleşmektedir. Boşanmaya etki eden birçok sebepten bahsedilebilir. Medeni kanunda boşanmaya sebebiyet veren davranışlar, şiddeti geçimsizlik, eşlerin anlaşamaması, zina, terk, haysiyetsiz hayat sürme ve akıl hastalıkları olarak sıralanmaktadır. Bunlara ilaveten, ailelerin evliliği onaylamaması, çiftlerin ailelerinin birbiri ile uyumlu ilişkiler kuramaması, evlilik öncesi fark edilen olumsuz davranışların evlilikte düzeleceğine dair inanç ve beklenti ve evli çiftlerin ailelerinin evliliğe müdahaleleri de boşanma kararında tetikleyici sebepler olarak bilinmektedir. Daha detaya inildiğinde; alkol, sigara, kumar alışkanlığı, düşük gelir düzeyi, kıskançlık, ev ve çocuklarla ilgili sorumluluklar, giyim tarzı, dini görüşlerdeki farklılıklar da eşler arasında yaşanan sorunlara örnek gösterilebilmektedir (Ünal, 2013: 594).

Arzu edilen bir sonuç olmasa da sorunlara çözüm bulunamadığında evlilikler boşanma ile neticelenebilmektedir. Mahkeme kayıtlarında boşanma sebeplerinin %95'ini oluşturan "şiddetli geçimsizlik", aile içi şiddetten cinsel sorunlara, ekonomiden eşler arası uyumsuzluğa ve daha birçok sebebe karşılık gelen bir tanım olarak karşımıza

[6] TUİK, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına göre boşanmalar, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=22DWcn5Y1QdPMX44BJJJvw0XLB3QtWJLLjRf1BYVBM2g46xnX0T9!1645587898?id=30698, Erişim: 19.04.2019.

çıkmaktadır. Diyanetin kurduğu dini rehberlik bürolarına[7] boşanma ile ilgili gelen sorulara bakıldığında, kadınların boşanma nedenleri olarak ilk sırada erkeğin olumsuz davranışlarını gösterdiği bunu sırasıyla aldatma, şiddet, cinsel problem ve hastalık konularının takip ettiği görülmektedir. Türkiye'de 2001-2010 yılları arasındaki işsizlik ve boşanma oranları araştırmasında işsizliğin boşanmaya etkisi %1 olarak görülürken, ekonomik imkanların arttığı ailelerde boşanma oranlarının da arttığı dikkat çekmektedir (Aybey, 2015: 106,113).

Dünyada yaşanan değişimler, toplumların sosyal, kültürel, ekonomik yapılarını değiştirmekte, bu değişimler toplumun en küçük birimi olan aile kurumunda da etkisini göstermektedir. Bu süreçte kadının rolü daha fazla değişikliğe uğramakta, geleneksel aile yapısının kadına sağladığı ekonomik ve sosyal güvenceye ihtiyaç kalmamakta, toplumdaki boşanmış kadına olumsuz bakma eğilimi azalmaktadır. Geleneksel aile yapısında boşanma kadın için son derece zor bir durum olduğu için, kadınlar boşanma konusunda çekingen davranarak katlanmayı tercih etmektedirler. Modern toplum anlayışının getirdiği değişimler sonucunda, ekonomik ve sosyal anlamda güçlenen kadın, şiddete ya da kötü muameleye, huzursuzluk ve çatışmalara katlanmak zorunda olmadığı için boşanmayı talep edebilmekte ve evliliği sona erdirebilmektedir (Oruç ve Kurt, 2009: 300-301).

Kanunda "evlilik birliğinin sarsılması" olarak geçen boşanma konusunda, bu sarsılmaya neden olan faktörler sınıflandırılmamakta ve de sınırlandırılmamaktadır. Türkiye'de boşanma davalarına bakıldığında, %90'ının kanuni açıklaması, evlilik birliğinin sarsılması olarak açıklanmaktadır (Duyan ve Özdemir, 2018: 72). Yapılan araştırmalar bu nedenler arasında en fazla öne çıkanların, sorumlulukların yerine getirilmemesi, ekonomik koşullar, aile içi şiddet ve aldatma olduğunu göstermektedir. Eşlerin çoğunlukla ilgisizlikten, sorumlulukların paylaşılmamasından, duygusal desteğin ve

[7] Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Aile ve Dini Rehberlik Büroları adıyla faaliyete geçirdiği bu birimler, Kur'an ve Sünnet ışığında topluma aile hakkında sahih dini bilgiler sunmak, aileyi ve aile içinde bireyi tehdit eden problemlerin çözümüne yardımcı olmak üzere 2003 yılından itibaren açılmaya başlanmış ve bu birimlerin sayısı 2017 yılı itibarıyla 81 il ve 304 ilçe müftülüğünde olmak üzere toplam 385'e ulaşmıştır. Söz konusu birim ve bürolar, vatandaşların yüz yüze, e-posta ve telefonla yönelttiği sorulara cevap vererek gerçekleştirdiği dinî rehberlik ve manevi destek hizmetinin yanı sıra farklı sosyal-kültürel dinî faaliyetlerle birlikte ailenin korunması ve güçlendirilmesine yönelik projeler yürütmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/200/aile-ve-din%C3%AE-rehberlik-b%C3%BCro-veya-merkezleri-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma-y%C3%B6nergesi-yay%C4%B1nland%C4%B1, Erişim: 01.09.2019).

paylaşımın azlığından, iletişimsizlikten yakındıkları bilinmektedir. Ekonomik koşulların yarattığı sorunlar da boşanmada etkili olmakta, para sıkıntısı ve işsizlik gibi konuların gündeme geldiği görülmektedir. Bunlara ilaveten cinsel uyumsuzluk, hayat tarzlarındaki uyuşmazlıklar da boşanma nedenleri arasında yer almaktadır. Türk toplumunda medyanın Türk aile yapısına olumsuz etkileri, diziler ve magazin programları aracılığıyla ailevi değerlerin yıpratıldığı boşanmaya etki ettiği görüşünün olduğu bilinmektedir. Dindarlık ise diğerlerinden farklı olarak özellikle batılı toplumlarda boşanmayı engelleyen bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Dindarlık düzeyi arttıkça boşanma eğiliminin azaldığını gösteren çok sayıda çalışma da bunu doğrulamaktadır (Doğan, 2016: 998-1003).

Boşanma nedenleri arasında ilk sıralarda yer alan aldatma, evlilik birliğini ciddi olarak zedelemekte ve aile kurumunun dağılmasına sebep olmaktadır. İslamiyet tarafından evlilik dışı ilişkiler yasaklanmakta ve zina olarak büyük günahlar arasında gösterilmektedir. Toplumun da dini öğretilerin de hoş karşılamamasına rağmen, eşlerin zina ve namus kavramlarındaki hassasiyetinin azalması, buna ek olarak toplumda aldatma konusunda kadınlara nazaran erkeklere daha esnek bir bakış açısı sergilenmesi aldatma ve buna bağlı boşanmaları gündeme getirmektedir (Aybey, 2015: 116).

Türkiye' de boşanma sebeplerini genel olarak, eğitim seviyesinin düşük olması, kadının sosyal ve ekonomik anlamda yeterince özgür olmaması, Doğu, Güney Doğu ve Karadeniz Bölgelerinde erkek egemen kültürün hakim olması, kapalı aile gelenekleri, alkol kullanımı ve hakaret konuları oluşturmaktadır. Sanayileşme ve şehirleşmenin yarattığı gelişmelerle birlikte köyden şehre yaşanan göçler sonrası geniş aile, yerini çekirdek aileye bırakmakta ve geleneklerden uzaklaşılmaktadır. Kent yaşamında aile fertlerinin çalışması, ekonomik bunalımlar, medyanın aile değerlerini zayıflatıcı yayınları, evlilik dışı ilişkiler boşanma olaylarının hızlanmasına ve artmasına imkan vermektedir (Yıldırım, 2004: 66-68).

Günümüz toplumlarında tüketim kültürünün yaygınlaşması, iletişimin boyutlarının artması, bireysel yaşam tarzlarının ön plana çıkması ve yasal engellerin kaldırılması, aile bağlarının zayıflamasına neden olmakta ve boşanma oranlarının çoğalmasına etki etmektedir. Demografik farklılıklar açısından da evlilik yaşı, eğitim seviyeleri,

sosyoekonomik durumlar, çocukların varlığı ve sayısı ve boşanmış anne baba çocuğu olmanın boşanma kavramıyla ilişkili olduğu bilinmektedir (Eryavuz ve Birecikli, 2018: 1228-1230).

Boşanma nedenlerine yönelik tutumların incelendiği bir araştırmada, boşanmaya etki eden en önemli faktörün eşlerin karşılıklı ilgisizliği, sorumsuzluğu ve ihmal olduğu sonucuna varılmaktadır. Elde edilen sonuç son yıllarda konuyla ilgili olarak yapılan araştırmalarla uyumlu görünmektedir (Doğan, 2016: 1009). Kadınlarda boşanmanın nedenlerinin, Türkiye'de konu ile ilgili yapılan çalışmalar üzerinden incelendiği bir araştırmada kadınların boşanma nedenlerinin, şiddet, aldatma ve aldatılma, cinsel sorunlar, ekonomik sorunlar, iletişimsizlik ve ailenin diğer fertlerinden kaynaklanan sorunlar olarak ifade edildiği görülmektedir (Kaplan, ve diğ.; 2018: 831).

Türkiye' de boşanma olgusu ve sebeplerini inceleyen bir araştırma sonucunda, toplumsal hayatta, geleneksel ve ahlaki normlardaki değişmeler evlilik hayatına etki etmekte ve boşanma oranlarında artış meydana getirmektedir. Boşanma sebepleri arasında şiddetli geçimsizlik ana neden olarak görülürken, eşler arası kültür farkı, ekonomik koşullar ve karşılıklı saygının azalması da boşanmaya etken sebepleri oluşturmaktadır. İstatistiksel verilere ilaveten katılımcıların ifadelerinden, Türk toplumuna hakim ataerkil yapı, aile içi şiddet, işsizlik, alkol, kıskançlık ve aşırı sahiplenici tutumlar, muhafazakar baskı ve cehalet boşanmaya sebep olan etmenler olarak ifade edilmektedir. Araştırmanın bulguları ayrıca, boşanma oranının kalkınmış bölgelerde daha yüksek olduğunu, eğitimsiz evli çiftlerin boşanma oranının eğitimli evli çiftlere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye' de boşanmaların yarıya yakın kısmının çocuksuz ailelerde gerçekleştiği görülmekte ve bu bağlamda evliliğin sürdürülmesinde çocuğun önemli bir etken olduğu görülmektedir. Boşanmaların büyük kısmının ilk beş yılda gerçekleştiği görülmekte ve evlilikte ilk beş yıl kritik bir dönem sayılmaktadır. Kanunların boşanmayı kolaylaştırmasının tüm dünyada olduğu gibi Türkiye' de de boşanma oranlarını arttırdığı araştırmanın bir diğer bulgusu olarak dikkat çekmektedir (Yıldırım, 2004: 76-77).

Türkiye'de kadınların boşanma sürecini inceleyen araştırmaya göre, kadınların yaşı yükseldikçe evlilik süreleri de yükselmektedir. Hiç eğitimi olmayan kadınların ortaokul

eğitimi almış olanlara oranla evlilik sürelerinin 3.102 kat, yükseköğrenim görmüş kadınlara göre de 4.171 kat daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Kadının eğitim seviyesi arttıkça evli kalınan ay süresi azalmaktadır. Katılımcı bayanların ilkokul eğitimi almış olan eşlerinin eğitimi olmayanlara göre evlilik süreleri 2.463 kat fazla iken, yükseköğrenim görmüş olan eşlerin evlilik süreleri 3.053 kat daha fazladır. Kadınlardaki durumun tersine erkeğin eğitim seviyesi arttıkça ortalama evlilik süresi de artmaktadır. Evlilik yaşına bakıldığında 18-23 yaş arası evlenenlerin evlilik süreleri, 30 yaşından sonra evlenenlere göre 1.587 kat, 24-29 yaş arası evlenenlerin evlilik sürelerine göre ise 1.522 kat daha fazla görülmektedir (Eryavuz ve Birecikli, 2018: 1241-1242).

Güneydoğu Anadolu'da yaşayan kadınların evlilik süresi, İç Anadolu Bölgesinde yaşayan kadınlardan 3,468 kat daha fazla, sırasıyla Akdeniz Bölgesinde yaşayanlardan 1,432, Doğu Anadolu'da yaşayanlardan 1,658, Ege Bölgesinde yaşayanlardan 1,654 ve Karadeniz Bölgesinde yaşayanlardan 1,937 kat daha fazla görülmektedir. Ayrıca eşler arası kültür farkının evlilik süresini azaltmakta olduğu, çocuk sayısının ise sosyal ve demografik özelliklere göre çok daha önemli olduğu, artan çocuk sayısının boşanma riskini azalttığı gözlenmektedir (Eryavuz ve Birecikli, 2018: 1241-1242).

Çok boyutlu bir olgu olan boşanma konusunda iktisatçılar, psikologlar ve hukukçular yaptıkları araştırmalarda boşanmanın ekonomik, psikolojik ve hukuki boyutlarını çözümlemeye çalışmaktadırlar. Balakrishan vd, (1987), boşanmaya neden olabilecek tehlike modellerini evlilik yaşı, evlilik yılı, evlilik öncesi birlikte yaşama, evlilik öncesi doğum, yerleşim yeri ve dindarlığın boşanmayla ilişkisi olarak sıralamaktadır. Lehrer (1988), kadınların eğitim düzeyi ve ekonomik alandaki varlığının boşanma riskini artırdığını söylerken, Sanizah ve diğerleri (2014), erkeğin evlilik yaşının boşanma konusunda pozitif yönde ilişkili olduğunu söylemektedirler (Eryavuz ve Birecikli, 2018: 1230).

Giddens (2000)'e göre geleneksel değerlerdeki çözülmeler ve yasalarla boşanmanın kolaylaştırılması, boşanma ile ilgili tabuları yıkarak boşanmayı kolaylaştırmaktadır. Benedek ve Brown (1997), kadının istihdama katılmasının evliliklerde boşanma olasılığını artırdığını iddia etmektedirler. Greenstein ve Davis (1984), feminist

tartışmaların kadının bireysel hak ve özgürlüklerine yönelik hazırladığı zeminin aile kavramının geleneksel değerlerinin çözülmesine yol açtığını ifade etmektedirler.

Marksist kuram ise, kapitalist toplumun ve burjuva aile yapısının kadınları baskı altında tuttuğu görüşünü savunmaktadır. Modern batı ailesine geçişte, çekirdek ailenin soyutlandığını ve aile ilişkilerinin yoğunlaştığını, mevcut aile yapısının ekonomik sistem ile uyumlu olduğunu ifade etmektedir. Feminist Teori, cinsler arası ilişkileri odak noktası almakta ataerkil düzendeki kadın-erkek eşitsizliğini öne çıkarmaktadır. Marksist feministler, ekonomik ilişkilerdeki çarpıklığın neticesi olarak değerlendirmektedirler (Çiçek, 2014: 16-18).

Antropolog Laura Betzig (1992)'in yüz altmış farklı toplumu kapsayan araştırmasının sonucunda, dünyadaki en yaygın boşanma sebebinin, kadının aleni olarak aldatması olduğu, kısırlığın ikinci sırayı, erkeğin sergilediği ruhsal ve fiziksel şiddetin ise üçüncü sırayı aldığı görülmektedir. Sebepler çok çeşitlilik göstermekte, kıskançlıktan, ilgisizliğe, saygısızlıktan tembelliğe birçok geçimsizlik sebebi sıralanmaktadır. Araştırmada en dikkat çekici diğer bulgu, boşanmaların en yoğun olarak evliliğin ilk 4-5 yılında içinde gerçekleştiği yönündedir ve bu konuda yapılan araştırmaların çoğu da evliliğin ilk beş yılını boşanma anlamında en kritik yıllar olarak tanımlamaktadır (Binay, 2018: 240-241).

Evlilik ilişkisinde eşlerin iletişim ve paylaşım eksikliği yaşaması, beklentilerin karşılanmaması, hoşgörünün azalması, eşlerden birinin ya da her ikisinin de kaygı ve stres yaşamasına neden olmaktadır. Zaman içerisinde uyum çabaları ile düzeltilmeye çalışılmakta sonuç alınamadığımda ise boşanma yaşanmaktadır. Evliliğin başında sağlanması beklenen kazançların yerini bu süreçte evliliğin bitmesinden elde edilecek kazançların beklentisi almaktadır. Bu bağlamda boşanma, eşlerin beklenti ve umutlarının köklü bir değişime uğradığı bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Çiçek, 2014: 3).

Evlilik, hayatın birçok alanını kuşatan çok boyutlu bir olgu olduğu için doğal olarak birçok faktörün etkisi altında kalmakta ve evliliğin sonlandırılması anlamına gelen boşanma da birçok faktöre bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Temelde boşanmaya yol açan en önemli sebep olarak eşler arası memnuniyetsizliğin doğası kişisel, ailevi, sosyal

ve ekonomik yapıdan etkilenmektedir. Boşanmaya yol açan faktörlere yönelik daha somut nedenler sıralanmak istendiğinde ise ekonomik sıkıntılar, şiddet, cinsel uyumsuzluk, eşlerden birinin kısır olması, sosyo-kültürel farklılık, eğitim farklılığı, mesleki faktörler, eşlerin yaş farkı, uyum sorunu, eşlerin akrabaları ilk sayılabilecek nedenlerdir (Acharya, 2005: 143-144).

Cansel (1977: 87)'in 1966 yılına verdiği istatistiklerde de şiddetli geçimsizlik nedeni en önemli boşanma nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu istatistiklere göre 11.130 boşanmadan 8.789'u şiddetli geçimsizlik nedeniyle gerçekleşmiştir. Benzer şekilde İsviçre istatistiklerinde de şiddetli geçimsizliğin 1940'lı yıllardan 1970'li yıllara kadar boşanmaların %70'inden fazlasının nedeni olduğu görülmektedir. Bunun yanında aynı dönemlerde Türkiye'de zinanın en önemli boşanma nedenlerinden birisi olduğu da görülmektedir. Toplam 11.130 boşanmadan 1.060 (%10,50)'ı zina nedeni ile gerçekleşmiştir. TUİK istatistiklerine göre 2017 yılında Türkiye'de gerçekleşen 128.411 boşanmanın ise sadece 97 adedinin zina nedeniyle gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemsel bilgilerden hareketle Türkiye'deki sosyoekonomik ve toplumsal yapıdaki değişime bağlı olarak boşanmalara etki eden faktörlerin önem sırasının zaman içerisinde değiştiğini söylemek mümkündür.

Trabzon ilindeki avukatların mahkeme tecrübelerine dayanılarak yapılan bir araştırmanın bulguları ise benzer nedenlerin yanında teknolojik nedenler gibi yeni boşanma gerekçelerinin varlığına ve boşanma sayılarındaki artışa işaret etmektedir. Araştırmaya göre en sık karşılaşılan boşanma nedenleri olarak iletişimsizlik, teknolojik nedenler, ekonomik nedenler, şiddet ve aldatma, ailelerin evliliğe müdahalesi, eşlerin birbirini yeterince tanımaması, narsistik kişilik yapısı, erken/geç yaşlarda yapılan evlilikler öne çıkmaktadır (Tarhanacı, 2017: 115-118).

Tüm dünyada kadın-erkek eşitliğinin ön plana çıktığı, özgürlük söylemlerinin arttığı, bireycilik anlayışının yaygınlaştığı ve öznel yaşamların merkeze alındığı görülmektedir. Evliliklerde geleneksel aile bağlarının yerini romantik duygu bağları almakta, boşanmalarda da bireysel nedenler ön plana çıkmaktadır. Günümüzde insanlar kendi yaşamlarının sorumluluğunu daha fazla üstlenmekte ve geçmişe kıyasla daha dışa açık bir kimliği benimsemektedirler. Sorun yaşadıkları evliliklerini hayata dair planlarının

önünde bir engel olarak görmekte ve yeni yaşam planlarına geçmeyi tercih etmektedirler. Kadının sahip olduğu ekonomik özgürlük, kadınların kimlik algılarında farklılaşma yaratmakta, eğitim olanakları ve eşitlikçi yaklaşımlar kadın ve erkeğin bağımlılığı değil duygusal bağlılık ilişkisi olarak yeniden düzenlenmektedir (Çiçek, 2014: 1-2).

Kapitalizmin teşviki ile tüketim toplumuna dönüşümün etkileri aile ilişkilerine yansımakta, tüketimin temel ihtiyaç haline gelmesi eşler arasında anlaşmazlıklara ve ailenin dağılmasına sebep olabilmektedir. Ayrıca medya ve televizyon aracılığı ile ön plana çıkarılan hayat modelleri, toplum değerlerine ve aile yapısına olumsuz etki etmektedir. Günümüzde istihdamda yer alarak ekonomik özgürlüğünü kazanan kadın diğer taraftan aile ve iş yükü arasında kalmakta, geleneksel rolün devam etmesi beklentisiyle iş yaşamının getirdiği stres arasında bocalamakta ve bu durum aile ortamına zarar vermektedir. Boşanma ile ilgili istatistiklere bakıldığında şiddetli geçimsizlik %86,9'la boşanma davalarında en etkili gerekçe olarak öne çıkmaktadır (Ünal, 2013: 595-596).

Tüm ilişki çeşitlerinde olduğu gibi evlilikte de birtakım problemlerin yaşanması normal kabul edilmektedir. Problemin varlığından ziyade çözüm odaklı yaklaşım ve çözme isteği sonuca etki etmektedir. Birbirine zıt ihtiyaç ve beklentiler, uyumsuzluk, fiziksel ve sözel saldırganlık evlilik içindeki çatışma ve anlaşmazlıkların konusu olabilmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar, evlilikte en fazla para, iletişim, cinsellik, çocuklar ve akraba ilişkileri konusunda sorun yaşandığını göstermektedir (Arvas, ve diğ., 2017: 132).

Ülkemizde dini konularda topluma rehberlik etmek ve ibadethanelerin yönetimi Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı 2003 yılından itibaren müftülükler bünyesinde "Aile ve Dini Rehberlik Büroları" kurarak, aile kurumunun desteklenmesi ve aileye ilişkin sorunlara çözüm bulunması amacıyla yeni bir uygulama başlatmaktadır. Bu bürolara başvuranların %94'ünün kadınlardan oluştuğu görülmektedir (Aybey, 2015: 106).

Sanayileşme ve kentleşmede yaşanan gelişmelerin aile yapısına ve işleyişine etkisi artmakta ve dikkat çekici olmaktadır. Modern yaşamın getirdiği toplumsal ve bireysel

yenilikler sonucu bireylerin evlilikten beklentileri değişmekte ve aile kurumunda farklılaşmalar yaşanmaktadır. Kadının kamusal alanda daha fazla var olması, aile içindeki rolleri ve statüleri etkilemekte, sorumlulukların eşit paylaşımını gerektirmektedir. Bireylerin sosyal çevreleri de çeşitlenmekte ve karmaşık ilişkiler ağı artmaktadır. Aile içi ilişkilerde iletişimsizlik, şiddet ve uyumsuzlukların artması sonucu, boşanma oranlarında da ciddi bir artış görülmektedir. Dünya genelinde boşanma nedenlerinde ekonomik boyut ve kültürel boyut öne çıkmaktadır. Boşanmanın kültürel boyutunda geleneksel toplumdan modern topluma geçişin, ekonomik boyutta ise çalışma koşulları ve kadının istihdamın her alanında daha aktif olmasının etkileri göze çarpmaktadır (Çiçek, 2014: 1-2).

Boşanma hakkındaki farklı görüşlere yönelik yaptığı değerlendirmede (Çiçek, 2014: 1-2), araştırmacıların boşanma ile toplumsal değişim arasındaki ilişkiyi incelediklerini ve boşanma nedenlerini aşağıdaki ortak noktalarla açıkladıklarını dile getirmektedir;

- ✓ Evliliğin mülkiyet ve statü aktarımı olmaktan çıkması,
- ✓ Evliliklerin zorunlu ekonomik ortaklık olmaktan çıkması
- ✓ Refah düzeyindeki artışın ayrı eve çıkmayı kolaylaştırması,
- ✓ Boşanmanın tabu olmaktan çıkması,
- ✓ Kentleşmenin ve sosyalleşmenin yeni dinamiklerinin yaygınlaşması,
- ✓ Kadının özgürleşmesinin aile içi değerleri sevgi, saygı ve duygusal ihtiyaçlar düzlemine çekmesi,
- ✓ Kadının bağımlılığının karşılıklı bağlılık ilişkisine dönüşmesi,
- ✓ Çocukların evliliğin sürdürülmesi için neden olarak görülmesi anlayışının değişmesi,
- ✓ Alternatif evlilik ve birlikteliklerin toplumsal düzeyde kabul görmesi.

Türk hukuk sisteminde boşanma sebepleri, özel ve genel, mutlak ve nisbi olarak sınıflandırılmaktadır. Bu ayrım, boşanma davasının gerekçesinin belirlenmesi ve

gerekçenin ispatı konusunda boşanma davalarına yön vermektedir. TMK'nin boşanmaya sebep olarak gösterdiği maddelerin ilk sırasında zina yer almaktadır. Zina, özel ve mutlak bir boşanma sebebi olarak görülmekte, ispatı durumunda mahkemenin boşanmayı onaylaması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Evliliğin devamının sağlanması için medeni kanun eşlere sadakat sorumluluğunu yüklemekte, bu sorumluluğun ihlali taraflara boşanma davası açma hakkını vermektedir (Dede, 2017: 644-646).

3. MUHAFAZAKÂR TOPLUMLARDA AİLE, EVLİLİK VE BOŞANMA

3.1.Dinler Açısından Aile Evlilik Kurumları

İslamiyet, sağlam bir toplumun temeli olan aileye çok önem vermektedir. Toplumu oluşturan aile kurumunun sağlam olması, toplumunda sağlam temellere dayanması anlamına gelmektedir. İslamiyet'e göre evlenmenin amacı aynı zamanda üremektir. Kadın ve erkek arasındaki cinsel doyum neslin devam etmesi için bir araç görevi görmektedir. İyi bir eşi dünyanın en büyük nimeti olarak niteleyen İslam peygamberinin evliliği teşvik etmesinden dolayı, evlilik aynı zamanda sünnet sayılmaktadır. Bireysel özellikleri ve ahlaki tutumlarına göre kişilerin evlenmeleri farz, vacip ya da haram da olabilmektedir. Kadınla erkeğin hayatlarını birleştirme akdine evlilik denilmektedir. Nikah kelime anlamı olarak, birbirine meyletmek anlamına gelirken, dinde kadın ve erkeğin evlenme akdini tanımlamaktadır. Nikah; icab ve kabul olmak üzere iki temele dayanmaktadır. İcab evlenme teklifini, kabul ise buna verilen olumlu yanıt olmaktadır. Şahitler huzurunda yapılan evlenme akdi, evliliğin meşru olduğunun ilan edilmesi anlamına gelmektedir (Ateş, 1979: 221-225).

Sosyokültürel bir kavram olan din, insan hayatında duyguya, vicdana hitap eden manevi bir liman olarak önemli bir motivasyon sağlamaktadır. Manevi doyum ve tatmin anlamında bireylerin hayatında her alana etki eden din kavramı, toplum ve aile kavramlarında ve bunlara ilişkin tutumlarda da önemli ölçüde etkili olmaktadır. Din olgusu insan hayatında her zaman normatif bir şekilde yer almamakta, kültür unsurlarından etkilenerek popüler bir din anlayışı görülebilmektedir. Türkiye' de din

olgusunu, normatif dini yönelim ve popüler dini yönelim ayrımında inceleyen araştırmalar[8] bulunmaktadır (Akbaba, 2017: 1).

Toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadın ve erkeğin rollerinin toplumun beklentilerine göre şekil almasını ifade etmektedir. Bunun yanında din olgusunun da cinsiyet rolleri üzerinde etkili olduğu görülmekte, bu etkinin toplumsal değerlerin içselleştirilmesi ve bu değerlerin kutsallaştırılarak meşrulaştırılması şeklinde toplumsal rollerde belirleyici olduğu düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyet anlayışında olduğu gibi, din konusunda da kadına ve erkeğe yüklenmiş rollerde farklılaşmanın altının çizildiği görülmektedir. Toplumların tarihsel gelişimlerine bakıldığında da kadının erkeğe göre dezavantajlı statüsü fark edilmektedir. Günümüzde de bu algıların hem özel yaşamda hem sosyal yaşamda hem de kamusal alanlarda etkisini devam ettirdiği görülmektedir (Akbaba, 2017: 47-49).

Din; inanç, ibadet ve ahlak kavramlarının bir arada bulunduğu kompleks bir sistem olarak, aynı toplumla sosyolojik bir ilişki içerisindedir. Bu da toplum hayatıyla bir etki tepki içerisinde olması anlamına gelmekte, toplum içindeki sosyal kurum ve kavramlarla ilişkisini açıklamaktadır. Bireylerin toplumsal alanda din ile etkileşim seviyelerinin düzeyine göre dini bir eğilime sahip olmakta ve bunu dindarlık olarak dışa yansıtmaktadırlar. Dindarlık kavramının ferdi yönleri kadar toplumsal yönleri de bulunmaktadır. Genel bir ifadeyle dindarlık, kişilerin dini inançları doğrultusunda oluşturdukları dini yaşantıları olarak tanımlanmaktadır. Medeni durum insan hayatındaki önemli bir değişken olarak aynı zamanda toplumsal bir statüyü de temsil etmektedir. Bir takım sosyo-psikolojik dinamikleri içinde barındıran medeni durumun, dini yönelimle arasında bir ilişkinin olduğu söylenmektedir (Akbaba, 2017: 61-83).

İslam dini aile kurulurken eş seçimine önem vermekte ve hatta bu konuda tavsiyelerde bulunmaktadır. Mutlu ve huzurlu bir evlilik için İslamiyet'in dindar, itaatkâr ve dürüst bir eşle aile kurulmasını önerdiği, eş seçiminde iman unsurunun diğer tüm özelliklerden daha önce geldiği belirtilmektedir. Ayrıca asalet ve ahlakın güzelliğinden bahsedilirken, asaletin soyla bağlantısına dikkat çekilmektedir. Evliliğin amaçlarından biri neslin devamı olduğu için, doğurganlık eş seçiminde bir kriter olarak görülmekte ve

[8] Bu araştırmalara Coştu (2011), Topuz (2012), Gürhan (2010) gibi çalışmalar örnek olarak gösterilebilir.

İslamiyet'in çoğalmaya verdiği öneme işaret edilmektedir. Evlenilecek kadının dindar olmakla birlikte vedud (sevgi) vasfına sahip olması, bakire olması, fiziki olarak da güzel bulunması hususları da İslam'ın eş seçiminde önerdiği özellikler arasında bulunmaktadır. Ayrıca eşler arasında denklik olması da evliliğin sağlam temeller üzerine kurulması anlamında önemli görülmektedir (Bener, 2011: 24-29).

İslam dinine göre evlilik aynı zamanda bir ibadet olarak da değerlendirilmektedir. Aile kurmanın Allah'ın rızasını almaya ve sevap kazanmaya neden olduğu düşünülmektedir. İyi bir aile sahibi olmanın dinin yarısını tamamladığı, diğer yarısının da Allah'tan korkmayla tamamlanacağı yönünde bir inanış bulunmaktadır. İslam'ın arzu ettiği dindarlık modelinin gerçekleşmesinde evlilik tamamlayıcı bir unsur olarak önem arz etmektedir (Bener, 2011: 36).

Bir inançlar sistemi olarak toplumları etkileyen din olgusu, aynı zamanda bireylerin gelişimi, psikolojisi, kişilik yapıları ve davranışları üzerinde de son derece etkili olmaktadır. İnsanların ruhsal ihtiyaçlarının bir karşılığı olan din, günlük yaşamın zorlukları, korku ve endişe gibi durumlarla baş etmede insanların ihtiyaç duyduğu denge ve iç huzuru sağlamaktadır. Bütün dinler inananlarına birtakım sorumluluklar yüklemekte ve toplum hayatını düzenleyen kurallar ve müeyyideler getirmektedir. İslamiyet'in de toplum hayatını düzenlemeye yönelik, insan ilişkileri ve evlilik kurumu ile ilgili kapsamlı ifadeleri bulunmaktadır. İslamiyet zinayı suç kapsamında görüp yasaklayarak, aile kurumunu korumaya almaktadır. Dinin insana sağladığı manevi huzur kadar, inananlarına yüklediği ruhani sorumluluk, evlilikte ve tüm insan ilişkilerinde kendine özgü yaptırımlar içermektedir (Peker, 1986: 100-105).

Din ve aile kurumu, benzer değerler üzerine odaklı olduğundan çoğu araştırmacı din ve ailenin, özellikleri ve benzerlikleri nedeniyle aralarındaki ilişkiyi dikkate aldıkları ve inceleme konusu yaptıkları görülmektedir. Dinlerin ahlaki konularda getirdikleri yasak ve düzenlemelerle normatif beklentileri, evlilik hayatındakilerle benzerlik göstermektedir. Dini öğretiler evlilikle ilgili olarak, çocuk büyütme, cinsel tutum, sadakat gibi birçok konuda temel beklenti ve düzenlemeleri şekillendirmektedir. Batılı bazı araştırmacılar, (Lambert ve Dollahite, 2006.; Dollahite ve Marks, 2009.; Mahoney ve diğ., 2001) dinin eşler arası uyum ve sürekliliği, bağlılık, bağışlama, affedicilik,

şükür gibi kavramlar aracılığıyla olumlu şekilde etkilediğini, eşler arası ortak manevi değerler ve tutumlar oluşturduğunu iddia etmektedir (Arvas ve diğ., 2017: 134).

İslam inancı ve tarihteki tüm ilahi dinlerde, aile hayatı önemsenmekte ve aile dışı ilişkiler meşru kabul edilmemektedir. İslamiyet'e göre, ilk insan ve ilk peygamber Âdem (as) eşi Havva ve çocuklarının dahil olduğu aile kurumu kutsal sayılmakta ve ailenin bireyler için sevgi, huzur ve mutluluk kaynağı yapısı ayetlerde de dile getirilmektedir. Araf Suresi 189. ayette; "Sizi bir nefisten yaratan ve huzur, mutluluk bulasınız diye ondan da eşini yaratan O'dur.", Rum Suresi 21. ayette; "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır." ifadeleri İslam'da aile kavramının sevgi, huzur ve mutluluk temelli tanımlandığını göstermektedir (Tanrıverdi, 2011: 444).

Din kavramı çocukluktan yetişkinliğe kadar her dönemde ilişkileri ve toplumları etkilemekte ve hayatı şekillendirmektedir. Tarihin en köklü ve önemli kurumlarından biri olan aile, oluşumu, devamı ve dağılması sürecinde dinin etkilerini taşımaktadır. Dinin ve dindarlığın eş seçimine etkisi dolaylı olarak aileyi de etkilemektedir. Din ve sosyokültürel yapı arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusu olmaktadır. Dindarlık, geleneksel unsurların ve kalıpların etkili olduğu halk dindarlığı, hurafe ve batıl inançların yer almadığı seçkinlerin dindarlığı, laik dindarlık, geleneksel dindarlıkla laik dindarlık arasında geçişte yer alan bir tür geçiş dindarlığı olarak farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır (Bener, 2011: 1,16).

Evlilikte mutlu ve huzurlu bir birlikteliğin sağlanması, yaşam tarzlarındaki uyum, ortak düşünce ve değerlere sahip olmaktan geçmektedir. Dine bakış açışı ve dini yaşam tarzı da bu etkenlerden birini oluşturmaktadır. Eşler arasındaki dini düşünce farklılıkları ibadet, giyim tarzı, yaşam tarzı ve tesettür gibi konularda sıkıntılara neden olmakta, dini hassasiyet noktasındaki uyumsuzluklar eşlerin birbirini kabullenme ve saygı gösterme düzeylerine göre boşanma ile sonuçlanabilmektedir. Evliliklerin bu tür sebeplerle sonlanmasının önlenmesi için, eş seçiminde bu faktör göz önünde bulundurularak dini hassasiyetler ve yaşam şekli uyumunun aranmasının gerekli olduğu görülmektedir (Aybey, 2015: 119).

Mevcut toplumsal düzenin muhafazasını temel alan muhafazakarlık kavramı, organik toplum yapısı anlayışıyla din, devlet, aile ve gelenek konularında şekillendirici bir yaşam ve düşünce sistemini ifade etmektedir. Muhafazakâr düşüncenin öngördüğü aile yapısında kadının yeri, din ve ahlak temelli bir zeminde geleneğin taşıyıcısı olarak belirlenmektedir. Muhafazakâr kesimin aile yapısı içinde kadınlar, gelenek ve din unsurlarının kadına yönelik algısı içinde sınırlanmış olarak var olmaktadır. Bu algı ailenin yapısı, işlevi, bireylerin rolleri ve aile birliğinin sona ermesi süreçlerinde belirleyici olmaktadır. Aile içindeki hüviyeti, ana, bacı, eş olarak cinsiyetçi tanımlarla ifade edilmekte, sorumlulukları da yemek pişirmek, evi temizlemek ve çocuk bakmak olarak sınırlandırılmaktadır (Demirkanoğlu, 2017: 287-298).

Evlilik sözleşmesi, birbirinden farklı iki hayattan, aileden ve kültürden gelen iki insanın birleşmesi olarak görüldüğü için, İslam hukukunda diğer sözleşmelerden daha özel şekilde ele alınmaktadır. Bu farklılıklardan kaynaklı sorunların oluşabileceğini öngören İslam hukuku, eşlere sağduyuyu, anlayışı ve çabayı tavsiye etmekte, tarafların ailelerine de bu konuda sorumluluk yüklemektedir. Aileyi huzur ve sükunetin sağlandığı yer olarak ifade eden Kur'an, eşlerin duygusal dünyasına da atıf yapmakta, Peygamber hanımlarının davranışlarından örnekler vermektedir. Hz. Âdem ve Havva'dan bahsederken; insanın kendi cinsinden eşlerle yaratıldığı, birbirlerinde huzur ve sükûn buldukları ve Allah'ın aralarında sevgi ve rahmet oluşturduğunu ifade etmektedir (Güneş, 2004: 150-151).

İslamiyet, aile kurumunu son derece ciddiye almakta, Kur'an ve Sünnet yoluyla aile birliğinin ayakta kalması için tavsiyelerde bulunmakta ve tedbirler almaktadır. Evlilik kurumu ile ilgili genel ilkeler bulunmakla birlikte, bunların çağa ve zamana uygun olarak yeniden yorumlanmasının, o çağın fıkıhçıları tarafından yapılması gerekli olmaktadır. Tarım toplumunun toprağa dayalı aile yapısından günümüz modern aile yapısına geçişte birçok değişiklikler yaşanmış olmasına rağmen, İslam Dini'nin öngördüğü aile hukuku ilkeleri hala korunmaktadır. Fakat yeni toplum düzeninde aileye ilişkin hakların korunması ve dinin ahlaka dayalı aile hukukunun devamının sağlanması için, ayet ve hadisler ışığında, güncel sorunlara çözüm getirecek şekilde yeniden yorumlanması gerekmektedir (Aktan, 2002: 6).

3.2. Dinler Açısından Boşanma

Modern çağın toplumlarında sıradan bir durum olarak algılanan boşanma bazı toplumlarda ise kolay kabul görmemektedir. Bu tür toplumlarda ailenin inşa edilme sürecinde belirleyici bir güce sahip olan din boşanma aşamasında da yön verici rol oynamaktadır. Örneğin Hristiyanlığın Katolik mezhebinde çok sınırlı durumlar dışında boşanmaya izin verilmediği, evliliğin ömür boyu devam etmesi gereken bir kurum olarak değerlendirildiği bilinmektedir. Aynı şekilde İslamiyet ve Hinduizm de boşanmaya sıcak bakmamakta evliliği kutsal bir kurum olarak görmektedir. Batı dünyasında yapılan araştırmalar, dini inanç düzeyi yüksek, kiliseye katılımı sürekli olan evli çiftlerin daha uyumlu ve mutlu oldukları, boşanma riskinin de daha düşük olduğunu göstermektedir. İslam hukukunda da aile ve evlilik kurumuna geniş yer verilmekte, ailenin devamlılığından yana ve boşanmaya sıcak bakmayan bir tavır dikkat çekmektedir (Ünal, 2013: 597).

3.2.1. İslam Dini Açısından Boşanma

İslam dini açısından boşanma, istenmeyen, zaruret olmadıkça onay verilmeyen konulardan birisidir. Boşanmanın içerdiği zorluklar ve ihtilaflar çok sayıda olduğu için Kur'an-ı Kerim'de boşanma ayetlerinin sayısı evlenme ile ilgili ayetlerden daha çoktur. İslam toplumlarında boşanma meselesi hem fıkhi kurallarla hem geleneksel sözlü kültürle geniş bir şekilde ele alınmış ve boşanmaya dair geniş bir yazılı sözlü külliyat oluşmuştur. Fakat genel itibarıyla İslam hukuku ve kültürü açısından boşanma, hoş karşılanmayan, zorunluluk olmadıkça açık kapı bırakılmayan bir meseledir (Uslu, 2016: 1126-1127). İslam toplumlarında Batılı ülkelerden medeni yasaların ithal edilmesiyle boşanma konusu da doğrudan İslam dininin öngördüğü prensiplerin dışında ele alınan bir konu haline gelmiş olsa da toplumun belleğinde dini kuralların geniş ve etkili bir yerinin varlığını hala devam ettirdiğini söylemek mümkündür. Bu noktada Müslüman toplumların günlük yaşamında ayetler kadar yeri ve etkisi olan hadislerin boşanma hususunda oldukça etkili olduğunu söylemek de mümkündür. Özellikle Peygamberimizin "Allah katında en sevilmeyen helal, boşanmadır." Hadis-i Şerifi'nin Müslüman (ve dindar/muhafazakâr) bireylerin boşanma tutumlarına yazılı kanunlardan daha belirgin bir şekilde yön verdiğini söylemek mümkündür (Erbaş, 2013: 10-11).

İslam, aile kurumunu sağlam esaslarla korumakta ve kutsal kabul edilen aile kurumunun birliğinin bozulmaması için tedbirler almaktadır. Bu anlamda İslami kurallar boşanmayı bir sürece bağlamakta ve kadına da erkeğe de emin olmaları için gereken bekleme ve geri dönme süresini tanımaktadır. Boşanmanın kesin olarak kabul edilmesi için üç ay gibi bir bekleme süresini öngörmekte ve bu süre içinde eşlerin evlilik birliğine geri dönebileceklerini, bu süreçte de aile yakınlarının sorunun çözümü için arabuluculuk yapmasını tavsiye etmektedir (Ateş, 1979: 283).

Kur'an, evliliği teşvik edip aile kurumuna oldukça önem vermekle birlikte, evliliği mecburiyet olarak görmeyip, gerektiğinde bitirilmesini adil olunması koşuluna bağlayarak doğal kabul etmektedir. Evlilikle ilgili olarak ilk inen ayetlerin boşanma konusuna değindiği görülmektedir. İslamiyet öncesinde kadının aleyhine işleyen boşanma geleneklerini yasaklayan Kur'an, boşanmayı istenmeyen bir durum olarak tanımlamakta birlikte, kadına da belli şartlarda boşanma hakkını vermektedir. Kadının haklarının korunması anlamında miras ve vasiyet konularında getirilen reformlara ek olarak boşanma olgusunda da kadınların sadece sorumlulukları değil hakları da ele alınmakta ve bu haklar kadının boşanma hakkı yanında, boşanmadan doğan maddi mağduriyetini de gözeterek telafi edilmesi konusunda hükümler içermektedir (Namlı, 2013: 127-131).

İslam hukuku ve Kuran'ı Kerim, tavrını evliliğin devam ettirilmesinden yana koymakta, sorunların giderilmesi için aile büyüklerinin hakemliğinden faydalanmayı önermekte, ancak tüm anlaşma yollarının kapalı ve boşanmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda, boşanmanın gerçekleşmesini meşru olarak kabul etmektedir. Kuran' Kerim dışında İslam dininde diğer bir kaynak olarak kabul edilen Hz. Peygamber de boşanmaya sıcak bakmamaktadır (Ünal, 2013: 597).

İslamiyet eşlere boşanma hakkını vermekte, fakat çözümü mümkün olan durumlarda evliliğin devamı için tedbirler ve çözüm yolları önermektedir. Kur'an evliliğin tehlikeye girdiği durumlarda iki tarafı temsil eden birer hakem tayin edilmesini ve eşler arasındaki sorunların çözümünde adil bir arabuluculuğu uygun görmektedir. Tercih edilen, sorunların aile içinde çözümlenmesi olmakla birlikte, bu mümkün olmadığında yine aile yakınlarından aile sorunlarına vakıf hakemlerin müdahil ve yardımcı olmalarını tavsiye

etmektedir. Bu konuda ayette gayet açık bir ifade bulunmaktadır. “Eğer eşlerin aralarının açılmasından endişe ederseniz, kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar arayı bulmak isterlerse Allah’ta onları uzlaştırır.” Konunun yargıya intikal etmeden çözülmesinin hem aile mahremiyetinin korunması hem de psikolojik etkilerinin önlenmesi anlamında faydalı olduğu düşünülmektedir (Erdoğan, 2017: 1-5).

İslam Hukuku’nda “furkat” ve “fırak” tabirleri boşanma anlamında kullanılmaktadır. Evliliğin sona ermesi durumuna da “enva’ü’l-furkat” veya “enva’ü’l- fırak” denilmektedir. Boşanma, sebebine bağlı olarak beş kısma ayrılmaktadır. Ölüm durumunda; nikah akdi sona ermekte ve hayatta kalan eş tekrar evlenebilmektedir. Ölüm durumunda herhangi bir tazminat söz konusu olmamaktadır. Kocadan kaynaklanan ayrılık; kadından kaynaklı bir sebep olmaksızın erkeğin eşini boşaması durumunu ifade etmektedir. Ayrılığın kadından kaynaklandığı durumlar, her iki eşten kaynaklanan ayrılıklar; anlaşmalı boşanma, bu türden bir boşanma olmaktadır. Ve son olarak üçüncü kişilerin sebep olduğu ayrılıklar gelmektedir. İslam Hukuku’nda boşanma durumunda boşanma sebebinin kadından kaynaklanmadığı durumlarda kadının mağduriyeti gözetilerek modern hukuktaki “tazminat” benzeri bir uygulama olan bazı uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Bunlar, mut’a, miras, nafaka, mehir olarak adlandırılmaktadır (Tanrıverdi, 2011: 444-449).

İslam dininde boşama yetkisi erkeğe aittir ve erkek bunu çoğu zaman sözlü olarak gerçekleştirebilmektedir. Modern hukukta kadınların mahkeme yoluyla boşanmaları mümkün olmakla birlikte, İslam Hukuku’nda kadının boşanabilmesi için izlenecek yollar belirtilmektedir. Bunlara göre kadın (Oruç ve Kurt, 2009: 306-307);

- ✓ Muhalea; Evliliğin başında aldığı mehri geri vererek ya da bir bedel ödeyerek karşı tarafla anlaşmak kaydıyla evliliğin sonlandırılması yoluyla boşanabilmektedir.

- ✓ Tefviz-i Talak; Evliliğin tek taraflı olarak bitirilmesi yetkisi erkeğe verilmiş olsa da kadın bu hakkı nikah sırasında ya da nikahtan sonra talep ederek eşinden alabilmektedir. Verilen bu hak geriye alınamaz bir haktır ve kadın bu durumda tek taraflı olarak irade kullanarak boşanabilmektedir.

- ✓ Tefrik; Diğerlerinden farklı olarak boşanmayı gündeme getirecek özel bazı sebeplerin varlığı durumunda kadın, herhangi bir bedel ödemeden hâkime başvurabilmekte hâkim kararıyla boşanma gerçekleşebilmektedir. Bu özel durumlar; kötü muameleye dayalı geçimsizlik, eşin ekonomik sorumluluğunu yerine getirmemesi, hastalık ya da kusur durumu ya da terk ve gaiplik durumları olarak belirtilmektedir.

Hem modern hukukta hem de İslam Hukuku'nda, boşanma sonucunda uğranan maddi zararın karşılanması konusuna yer verilmektedir. Modern hukukta "tazminat" olarak adlandırılan bu kavram İslam fıkhında da mehir, mut'a, ödenecek fidye gibi değişik isimlerle yer bulmaktadır. Birbirinden farklı olarak, İslam fıkhında tazminat, nikah aşamasında verilebilirken, beşerî hukukta tazminat ancak boşanmanın sonucu olarak gündeme gelmektedir. Diğer taraftan kusursuz olan tarafın boşanma soncunda oluşan mağduriyetinin giderilmesi anlamında, her iki uygulamada da tazminat meşru kabul edilmektedir. Ancak uygulamadaki farklı felsefeler, boşanmadan kaynaklı tazminatın koşulları anlamında özellikle muhafazakâr kesimde kafa karışıklıkları yaratmada ve İslam Hukuku'nda adı geçen tazminat kavramlarının güncelleştirilerek, modern hukuktaki karşılıklarının tespit edilmesi gerekliliğini yaratmaktadır (Dalgın, 2005: 35-36).

İslami kural ve gelenekler çerçevesinde kurulan evliliklerde, nikah aşamasında erkek kadına aralarında belirlenmiş bir miktarı mehir olarak vermektedir. Boşanma söz konusu olduğunda, günümüz kanunları mağduriyeti bulunan kadına, tazminat ödenmesine karar verebilmektedir. Bu durumda evliliğin başında dini geleneğe uygun olarak, tazminat niteliğinde mehir vermiş olan erkek için ikinci bir tazminat söz konusu olmaktadır. Bu durumun önüne geçilmesi için, erkeğin nikah aşamasında ödediği mehirin, boşanmada tazminatın miktarının belirlenmesinde önceden verilmiş bir avans olarak değerlendirilmesinin daha adaletli olacağı düşünülmektedir (Dalgın, 2005: 63).

Kur'an genel prensiplere değinirken, öncelikle ahlaki davranış biçimlerini tavsiye etmekte, daha sonra hukuki kurallardan, emir ve yasaklardan bahsetmektedir. Aynı yaklaşım, boşanma ile ilgili uygulamalarda da dikkat çekmektedir. Önceliği aile birliğinin sürekliliğine vermekte, eşleri, ailelerini hatta toplumu bu konuda destek

vermeye yöneltmekte ve evliliğin devamı için tedbirler almaktadır. Boşanmanın en son çare olarak görülmesi gerektiğine vurgu yapan İslam hukuku, bunun sağlanmasını dini ve ahlaki değerlerin sağlamlaştırılması olarak görmekte ve bunun aile kurumunu ayakta tutmasını hedeflemektedir (Güneş, 2004: 154-155).

Kadın ve aile hukuku Kur'an da detaylı olarak yer almakta ve evlilik sürecine dair birçok ayet bulunmaktadır. Kur'an, İslamiyet öncesi uygulanan bütün boşanma adetlerini geçersiz kılmakta ve boşanmayı İslamiyet felsefesi üzerinde yeniden düzenlemektedir. Cahiliye döneminde erkeğe tanınan boşanma hakkı sınırsızken, İslamiyet'le birlikte bu hak üç kere olarak belirlenmektedir. Talak olarak adlandırılan erkeğin karısını boşamasını, bir seferde değil, üç aylık bir sürece yayan İslam hükümleri, bu süreci eşlerin yeniden uzlaşması anlamında da gerekli görmektedirler (Güneş, 2004: 162-165).

3.2.2. Diğer Semavi Dinler Açısından Boşanma

Yeryüzündeki bütün dinler hem bireylerin hem toplumun geneline şamil kuralları düzenleyici bir özelliğe sahiptir. Dinlerin en önemli düzenleme sahalarından birisi aile olup, bireylerin evlenmesi, aile içi ilişkileri, çocukların terbiyesi ve gerekliliğinde boşanmanın ne şekilde olacağı birçok dinde sıkı kurallara bağlanmıştır. Dinlerin bu konudaki temel yaklaşımının aileyi koruma odaklı olması, doğal olarak boşanmaya olumsuz bir bakış açısının da karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. Bütün dinlerde olduğu gibi İslam dininde de aile kurumu ve ailenin korunması meselesi önemli bir konu olarak karşımıza çıkmakta ve boşanma hoş karşılanmamaktadır. Çünkü aile, dini ve toplumsal değerlerin çocuklar üzerinden nesilden nesle aktarıldığı en önemli sosyal kurumdur ve boşanma ile bu kurumun dağılması, dinin aileyi düzenleyici ve koruyucu amacı ile çelişen bir durumun ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Selman 2018: 15).

Hristiyanlıkta boşanma olgusu mezheplere göre farklılık gösterebilmektedir. Bunlardan Katolik mezhebi, gelişmiş batı ülkelerini önemli ölçüde etkileyen bir mezhebi temsil etmektedir. Boşanmayı, cinsel münasebetin bulunmaması ve Papanın iznine bağlayan Katolik mezhebi, evliliği ömür boyu sürdürülmesi kuralı ile kutsallaştırmaktadır (Battal, 2018: 26-27).

Hristiyanlıkta mezheplerin çokluğu dolayısıyla evlilik ve boşanma müessesesi konusunda din içi ayrılıklar görülebilmesine karşın Yahudilikte durum biraz farklıdır. Yahudilikte de evlenme kutsal bir sözleşmedir. Taraflar sıradan olmayan ve kutsal karakterdeki bu sözleşme ile ölüme kadar bağlıdır. Yahudilikte evliliğin ebediliği bir kural iken boşanma bir istisna olarak kabul edilebilir. Yahudiliğe göre boşanma, erkeğin kadını yetersiz, rahatsız edici veya saldırgan bulması gibi durumlarda mümkün olarak görülmüştür. Yahudilikte başlangıçta boşama erkeğe özgü bir hak iken daha sonra boşanma için kadın rızasının da gerekli olduğu yönünde düzenlemeler yapılmıştır (Blois, 2010: 95).

Boşanmanın, Tevrat'ta erkeğin tek taraflı olarak boş kâğıdı ile gerçekleştirdiği, İncil'de ise sona erdirilmesi imkânsız bir sözleşme olarak yer aldığı görülürken, İslam dini boşanmayı en son çare olarak görmekte ve evliliğin devamlılığından yana tutum sergilemektedir. Kur'an boşanmayı belli bir sürece bağlamakta ve evlilik birliğinin bitmesinin gerekliliğinin kanıtlanması için bazı aşamaları dikkate almaktadır. Bunlar evlilikte tahammül ve hoşgörünün bulunmaması ya da tükenmiş olması, eşlerin olumsuz davranışlardan dolayı birbirlerini uyarmaları, aile yakınlarının eşlerin arasını bulmak amacıyla hakemlik yaparak sorunların çözülmeye çalışılması ve çözüm bulunamaması durumunda boşanmanın gerçekleşmesi olarak ifade edilmektedir. Boşanma sürecinde herhangi bir pişmanlığın yaşanması ya da eşlerin fikrini değiştirmesi ihtimali gözetilerek, üç aylık bir iddet müddetine bağlanmakta ve erkek talak yoluyla eşinden ayrılmaktadır (Aktan, 2002: 6-13).

3.3. Türkiye'deki Muhafazakar Kesimlerde Boşanma Olgusu

Bireylerin ve toplumların gelenekselleşmiş değerlerle ilişkisini açıklamada geniş bir teorik çerçevesi olan muhafazakarlık kavramı, yenilik ve değişimler karşısında ihtiyatlı bir tutum içerisinde bireye karşı toplumu, akla karşı dini, özgürlüğe karşı ahlakı, modernliğe karşı da geleneği öne çıkaran bir kültür ve anlayışı tanımlamaktadır. Evrensel bir toplumsal davranış ve yaşayış tarzı olarak muhafazakarlık genel olarak gelenekler ve din etrafında şekillenen yaşamı ifade etmektedir. Batılı toplumlarda Hıristiyanlık değerleri bağlamında ele alınan bir kavram olan muhafazakarlık Türkiye'de ise İslami değerler bağlamında ele alınmaktadır. Pratikte ise İslami değerlere

bağlılık hassasiyeti daha fazla olan kesimleri tanımlamakta sıklıkla başvurulan bir kavramdır. Muhafazakâr düşüncede aile kurumu, bireyin evlilik, boşanma hatta cinsellik de dahil yaşamının her alanını dini kurallar çerçevesinde düzenleyen bir kurumdur. Fakat modernitenin toplumlara ve bireylerin günlük yaşamına dayattığı yenilikler aile kurumunda büyük bir çözülmeyi de beraberinde getirirken evlilik ve boşanma ile ilgili anlayışlarda da değişimler ortaya çıkmaya başlamıştır (Duman, 2012: 44-48).

Kendi içinde tutarlı bir felsefesi olan muhafazakarlık, aynı zamanda bir geleneği temsil etmektedir. Bu gelenek içinde kadın, toplumsal cinsiyet algısı ile şekillenmiş olan aile kurumunun bir parçasını temsil etmektedir. Muhafazakarlığın ideal toplum modelinin temelini teşkil eden değerlerinden en önemlisi olan ahlak, kadının toplumsal rolüne de yansımaktadır. Kadının rolü muhafazakâr kesimler için, iki cinsin doğuştan gelen farklılıklarının bir sonucu olarak, ikinci planda kalmakta ve buna uyumlu uysal bir rol tayin edilmektedir. Muhafazakarlığın benimsediği organik toplum anlayışı, sadece kadınlarla ilgili olarak değil, toplumun kendisini de sınıflara ayırmakta, önder, yönetici, işçi ve evde çocuklarla ilgilenenler olarak özel rolleri kabul etmektedir. Bu eşitsizlik aile kurumunu ve işleyişini de yakından ilgilendirmekte, evlilikle ilgili tüm gelişmelerde kadın aleyhine bir duruma neden olmaktadır (Demirkanoğlu, 2017: 296-297).

Türk toplumunda dini hassasiyeti yüksek kesimlerin, boşanma durumunda Kur'an ayetleri ve peygamberin hadislerinin işaret ettiği hüküm ve prensiplere bağlılığı, boşanmaya karşı tutuma da etki etmektedir. Bu nedenle İslam Hukuku'na paralel bir bakış açısının varlığı, boşanmaya karşı tepkili ve olumsuz bir bakışı beraberinde getirmektedir. Erkeğin tek taraflı irade beyanına ek olarak kadına da boşanma hususunda imkân veren İslam Hukuku'nda boşanma sebepleri; şiddetli geçimsizlik, zina, kısırlık, erkeğin iktidarsız olması, kötü muamele, kadının bekareti ve erkeğin ekonomik olarak geçimi sağlayamaması olarak sıralanmaktadır (Battal, 2018: 27).

Muhafazakârlar için Kur'an ayetlerinin yanı sıra peygambere ait hadisler de boşanma konusu ile ilgili önemli bir yol gösterici kaynaktır. Hatta yalan söylemenin caiz kabul edildiği birkaç özel durumdan birinin eşlerin arasını düzeltmek maksadıyla söylenen yalan konusunda olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda boşanmanın hoş karşılanmadığı ayetlerin yanı sıra hadislerle de ifade edilmektedir (Güneş, 2004: 174-175).

İslam Dini'nin kuralları gereği gerçekleştirilen dini nikah, muhafazakâr çiftlerin evliliklerinde önemini koruyan bir nikah akdi olarak varlığını devam ettirmektedir. Dini nikahla devam eden evliliklerde zina davranışının olması durumunda, resmi evliliklerde olduğu gibi zina davası yoluyla boşanma talebiyle dava açılması mümkün olmamaktadır. Hukuki geçerliliği olmayan nikah ya da beraberliklerin boşanmaya konu edilmesi söz konusu olmazken, hukuka sadece yokluğunun ispatı talebiyle başvurulabilmektedir (Ersöz, 2019: 232).

Dini nikahla kurulan evlilikler toplum tarafından kabul görmekle birlikte, hukuki anlamda evliliğin varlığı kabul edilmemektedir. Bu durumda evlilikten dolayı herhangi bir kanuni hak ya da yükümlülükten bahsetmek de mümkün olmamaktadır. Hukuki olarak gayri resmi evlilik kategorisinde değerlendirilen dini nikahlı evliliklerde, boşanma durumunda kadın ve çocuklar için riskler bulunmaktadır. Kırsal kesimde dini nikah uygulamasının resmi nikah olmadan da uygulandığı, eşlerin dini nikahı özellikle günaha girme korkusu ile istedikleri bilinmektedir. Bu tür evliliklerde fiili olarak evlilik sona erse dahi, dini nikahın sonlandırılması gerekmekte, bu noktada erkeğin keyfi tutumu kadın için büyük sıkıntıya sebep olmaktadır. Çünkü tek başına dini nikah hukuken geçersizdir ve boşanma durumunda başvurulacak herhangi bir resmi makamdan bahsetmek mümkün olmamaktadır (Battal, 2018: 18-19).

Din ve kültür olarak köklü bir geleneği barındıran Türk toplumunda aile ile ilgili sorunlar dünyanın geri kalanında olduğu gibi büyümekte ve toplum için ciddi sorunları beraberinde getirmektedir. Modernleşme sürecinde, artan boşanma oranlarına karşı evlenme oranları düşmekte ve manevi değerlerin azalmasının yarattığı etki, aile kurumunu zayıflatarak sorun çözme yeteneğini yok etmektedir. Türk toplumunda din olgusu, ailenin korunması anlamında önemli bir etki sağlamaktadır. İslam Dini'nin öğretileri arasında önemli bir yeri teşkil eden evlilik ve aile kavramları, ahlak merkezli bir yaklaşımla verilen mesajlarla korumaya alınmakta, aile birliğinin sağlamlığı, toplumun genelinin huzur ve refahı için önemli görülmektedir (Aybey, 2015: 111-112).

Türkiye'de boşanma konusu incelenirken sosyoekonomik sorunlar ve demografik faktörler ön plana çıkarılırken Batı'da yapılan araştırmalarda dindarlık kavramının da bağımsız bir değişken olarak incelemelere dahil edildiği görülmektedir. Bu

araştırmalarda elde edilen bulgulara göre bireylerin dindarlık düzeyleri azaldıkça boşanma riski artmakta, dindarlık arttıkça boşanma riski ve oranları azalmaktadır. Özellikle Katolik mezhebinden olanlarda boşanma oranlarının daha düşük olduğu, dinin gerek ailenin temelini oluşturan evliliğin inşa sürecinde gerekse evliliğin devamında etkili bir husus olduğu görülmektedir. Bu durum bireylerin yasalar yanından dini yasaları da evlilik kurumunun bünyesinde içselleştirdiğini göstermektedir. Ayrıca bireylerin boşanma ile ilgili düşünce ve tutumlarının şekillenmesinde dini buyruklara büyük önem verdikleri ve boşanma pratiklerinin diğer sosyal kesimlere göre daha düşük seviyede seyrettiği görülmektedir. Dindarlığı boşanma ile ilgili bir değişken olarak ele alan Türkiye'de yapılmış bir araştırmada da benzer bulgular elde edilmiştir. Dindarlığı boşanma tutum ve davranışına etki eden bir faktör olarak ele alan araştırmanın bulgularına göre dindarlık; eşlerin birbirine tahammülünü kolaylaştırmakta, dini konulardaki uyum evliliğin devamını sağlamakta buna karşın eşler arasındaki inanç farklılıkları ise evlilik içi problemleri artırmaktadır (Doğan, 2016: 1000-1007).

Yükleme teorisi ile din ilişkisini inceleyen Gürses (2008), insanların olayların nedenlerini açıklamak için başvurduğu insana dair ya da insanüstü gerekçeleri yükleme teorisi bağlamında ele alırken dini inançların birçok olayın nedenselliğinin açıklanmasında başvurulan önemli bir araç olduğuna işaret etmektedir. Diğer dinler gibi İslam dininin de olayların açıklanmasını ön plana çıkaran yönüne vurgu yapan araştırmacı, Kur'an-ı Kerim'den ayetlerden örnekler vererek kişisel ve toplumsal olayların gerek doğrudan yaratıcının gücü, hikmeti gibi insanüstü özelliklerine yapılan yüklemenin yanında doğrudan insanın kendi eylemlerine dayalı yüklemelere de işaret etmektedir. Bu bağlamda din ile boşanma arasındaki açıklayıcılık ilişkisi ile ilgili çalışmalara yapılan atıflarda, bireylerin boşanmayı Allah'ın bir iradesi/takdiri veya Allah'ın bir gazabı olarak kabul edebildiğine vurgu yapılmaktadır. Bunun yanında iyi sonuçların doğrudan tanrının lütfuyla kötü sonuçların ise şeytanla ilişkilendirildiği görülmektedir (Gürses, 2008: 362, 368).

Dindar insanların kötü olayları/sonuçları Allah'tan ziyade şeytanla ilişkilendirmesi, dindarlığın bir uzantısı olarak sebep-sonuç ilişkileri hakkındaki zihinsel şemalar oluşturduğuna işaret etmektedir. Dolayısı ile dindar insanların çok sayıda olumsuzluğu

içinde barındıran boşanma olgusuna karşı diğer insanlara göre daha farklı bir tutum ve anlayış içerisinde olmasını beklemek mümkündür.

Geleneksel toplumların vazgeçilmez bir değeri olarak kabul edilen aile, modernlik bağlamında gerçekleşen değişimlerin etkisiyle önemli ölçüde aşınmaya başlamış ve son yıllarda büyük bir değişime uğramıştır. Aile kurumundaki bu yıpranma ve aşınmanın süreç içerisinde toplumlardaki bütün katmanları etkisi altına alacağı düşünülmektedir (Duman, 2012: 20-21).

Geleneksel toplum yapısı ile öne çıkan Türkiye'de de aynı yıpranma ve aşınmanın izlerini görmek mümkündür. Esasında Türk aile yapısı, geçmişten günümüze kadar çekirdek aileyi de içinde barındıran ve geniş aile tipinde bir aile olup dindarlığın da baskın bir karakter olarak aile içi ilişkileri ve bireylerin sorumluluklarını yönlendirdiği bir aile yapısıdır. Ancak son yıllardaki sosyoekonomik değişimlerin yanında teknolojik değişimlerin ve birçok teknolojik ürünün aile içi mekanlara baskın bir şekilde girmeye başlaması, aile yapısında ve aile içi ilişkilerde belirgin değişimleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle teknolojik yeniliklere bağlı olarak dindar olsun olmasın hemen her ailede aile içi ilişkilerin biçiminde değişimler gözlemlenmektedir (Can ve Aslan, 2017: 100).

Bu değişim muhafazakâr aileler de dahil olmak üzere ailelere hâkim değerler üzerinde dikkate değer bir aşınmaya yol açmakta ve boşanma da dahil birçok temel olgu bu durumdan etkilenmektedir. Selman (2018: 15-16), bu değişimin aileye etkilerini tartışırken değişen aile içi rollere, kadınların iş yaşamına günümüzde daha aktif olarak katılımına, dini kuralların aile bireyleri üzerindeki etkisinin zayıflamasına ve özellikle muhafazakâr bireylerin içine düştüğü geleneksel-modern rol çatışmalarına işaret etmektedir.

Bütün bunlara ek olarak özellikle kadınların boşanma olayına bağlı olarak yaşamlarında erkeklere göre daha farklı sorunlarla karşılaştıkları, erkek egemen kültürün baskı ve tacizi ile karşı karşıya kaldıkları dolayısı ile boşanma konusunda toplumsal baskı altında olduklarını söylemek mümkündür. Van ilindeki boşanmış kadınlara yönelik olarak yapılan bir araştırma, boşanmış kadınların toplumsal yaşama yalnız başına yeniden dahil olma süreçlerinin oldukça zorlu olduğunu, boşanmış kadınlara yönelik erkek

egemen bakışın kadınları yeni zorluklarla karşı karşıya bıraktığını göstermektedir. Bunun yanında aile otoritesi, çocuk sahibi olma, mahalle baskısı gibi birçok geleneksel unsurun boşanmış kadınların yaşamını oldukça zorlaştırdığı da görülmektedir (Sarpkaya, 2013: 37-49). Özellikle namus kavramının erkekten ziyade kadınlarla ilişkilendirilmesi boşanmış kadınların yaşamını zorlaştırırken evli kadınların da boşanma konusundaki düşünce ve tutumlarını yeniden gözden geçirmesine yol açabilmekte, toplum tarafından damgalanmaktansa evliliğin sürdürülmesi yönünde bir kabullenişi getirebilmektedir.

Müftülüklere aile içi sorunlar ve boşanma sorularıyla başvuran kadınların ifade ettikleri boşanma nedenlerinin başında aldatma yer almaktadır. Erkeklerin olumsuz davranışları, şiddet, cinsel sorunlar ve sevgi eksikliği aldatmayı takip eden diğer nedenleri oluşturmaktadır. Hatta bazı durumlarda birkaç faktörün birlikte görüldüğü, aldatma, şiddet ve sevgisizliğin aynı evlilik içinde yaşanan problemler olarak karşımıza çıktığı durumlar olmaktadır. Türk toplumunda aldatma olgusu, kadın ve erkek için aynı eşit koşullarda değerlendirilmemekte, kadın ihaneti gizlilik konusu olurken, erkek için ihanet hem aile çevresinde hem de toplum gözünde daha kabul edilebilir bulunmaktadır (Oruç ve Kurt, 2009: 309).

Yapılan bir araştırmada, Türk toplumunda resmi evlilik akdi ile birlikte dini nikah yapanların oranının %78,3, bir diğer araştırmada resmi nikahla birlikte dini nikah yapılmasının gereğine inanların oranının ise %90'dan fazla olduğu görülmektedir. Dini nikahın hukuki anlamda bir bağlayıcılığı olmamakla birlikte, bu rakamlar Türk toplumunun evlilik konusunda dini değerlere önem verdiğini göstermektedir (Ünal, 2013: 598).

Diyanetin, bazı illerde kurduğu Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen sorularda, çoğunluğunu kadınların sorularının oluşturduğu tabloya bakıldığında, boşanma ve aile içi problemlere ait soruların toplam soruların %47'sini oluşturduğu görülmektedir. Aileye ilişkin olarak müftülüklere gelen soruların %20'sini kadınların boşanma isteği oluşturmaktadır. Erzurum ve Bursa müftülüklerine 2005-2008 yılları arasında destek isteğiyle başvuranların %84'ü kadınlardan oluşmaktadır. Bu rakamlar kadınların

erkeklere oranla dini inançlar hususunda daha hassas olduğunu göstermektedir (Oruç ve Kurt, 2009: 301-302).

3.4. Muhafazakarlık ve Boşanma ile İlgili Literatür

Son yıllarda boşanma ve ayrılma olaylarında ciddi artışların yaşanması, araştırmacıları evlilik ve romantik ilişkilere etki eden faktörleri incelemeye yöneltmektedir. Bu faktörlerden biri olan bağlanım kavramı çerçevesinde yapılmış olan araştırmalar ve bu etmenleri açıklamaya yönelik modeller görülmektedir. Bu bağlanım modellerinden en dikkat çekici olanları Lewinger (1965-1991)' e ait "Evlilik Sargınlığı Modeli", Johnson (1973-1991)'ın "Üçlü Bağlanım Modeli" ve Rusbult (1980-1983)'un "Yatırım modeli" olarak öne çıkmaktadır. Lewinger evlilik sargınlığına etki eden faktörleri; mevcut ilişkinin çekiciliği, seçenekler çekiciliği ve engeller olarak üç grupta toplamaktadır. Johnson üçlü bağlanma modelinde, kişisel, ahlaksal ve yapısal üç etmenden söz edilmektedir. Rusbult' un yatırım modelinde ise ilişkilerin devamlılığı, doyum ve bağlanım tanımlarıyla iki yönlü olarak incelenmektedir. Farklı şekillerde de olsa ilişkilerin devam ya da bitiş nedenlerini inceleyen araştırmacılar dini inanışların ilişkiyi ya da evliliği etkileyici rolünden bahsetmektedirler (Okutan ve Sunal, 2010: 81).

Dindarlık algısı ve romantik ilişkilerle ilgili kalıp yargıların romantik ilişkilerdeki bağlanıma etkisini inceleyen araştırmada, dindarlık algısı ile romantik ilişkilerdeki kalıp yargılar arasında güçlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Romantik ilişkilere dair kalıp yargılar ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu araştırmada, dindarlık algısı yüksek katılımcıların, ilişkilerdeki kalıp yargılarının da yüksek olduğu görülmektedir. Seçeneklerin niteliği, dindarlık algısı düşük olan katılımcılarca, dindarlık algısı yüksek olanlara oranla daha olumlu değerlendirilmektedir. Araştırmadan çıkan bir başka sonuç ise, cinsiyetçi tutumları yüksek bireylerin seçeneklerin niteliğini daha olumlu değerlendirdikleridir. Cinsiyet açısından bakıldığında, erkeklerin, baskın erkek, kabul edici kadın tavrını daha fazla desteklediği, kadınların ise, romantik ilişkide erkeğin daha girişken olması gerektiği kalıp yargısını benimsedikleri görülmektedir. Bu sonuçlara göre katılımcıların geleneksel kadın-erkek rollerini benimsedikleri sonucuna varılmaktadır. Hem kadınlarda hem de erkeklerde, ilişki süresinin artmasının ilişkiye bağlanım düzeyini arttırdığı, seçeneklerin niteliğini de olumsuz olarak etkilediği

görülmektedir¨. Ayrıca kadınların dindarlık algısı ve cinsiyetçi tutumu yükseldikçe ilişkiye bağlanımlarının da yükseldiği görülmektedir (Okutan ve Sunal, 2010: 86-87).

Kent yaşamında çalışan kadınların din algısı üzerine yapılan bir çalışmada demografik farklılıklara göre dini yönelim düzeylerine bakıldığında, genç yaştaki katılımcıların popüler dindarlık düzeyinin düşük olduğu sonucu görülmektedir. İleri yaşta olanların dini inanç ve tutumlarında daha çok geleneksel, dogmatik ve taklitçi unsurların öne çıktığı anlaşılmaktadır. Eğitim durumuna göre yapılan değerlendirmede, eğitim durumu yükseldikçe kişilerin normatif dindarlık puanlarının yükseldiği, ilkokul, orta ve dengi okul mezunlarında ise popüler dindarlık puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Medeni durum değişkeni açısından bakıldığında, evli, dul ve boşanmış olan kadınların popüler dindarlık eğilimi yüksek çıkarken, bekar olanlarda bu oranın düştüğü gözlemlenmektedir (Akbaba, 2017: 78-88).

Bu sonuçlar ülkemizde medeni durumun dindarlık tutumuyla arasında ilişki olduğuna dair yapılan araştırmalarla uyumluluk göstermektedir. Aile tipine göre dindarlık tutumlarına dair bulgularda anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Diğer taraftan, çekirdek aile yapısında yaşayan kadınların, tek başına yaşayan kadınlara göre normatif dindarlık özelliklerinin daha fazla olduğu da dikkat çekmektedir. Sosyoekonomik değişkenler açısından araştırma sonuçları, sosyoekonomik seviyesi yüksek çalışan kadınların diğerlerine kıyasla normatif dini yönelimlerinin diğerlerinden daha düşük olduğu görülmektedir (Akbaba, 2017: 78-97). Aynı araştırmada, bireylerin dini bilgi ve inançlarının oluşmasında en önemli belirleyicinin aile olduğu, arkadaş çevresinin de bu anlamda birey üzerinde etkileri olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Dindarlık ve evlilik doyumu ilişkisini inceleyen bir araştırmanın tespitlerine göre cinsiyet, yaş gibi demografik faktörlerin yanında bireylerin dindarlık düzeyinin de eşlerin evlilik doyumu ve sorun çözme yaklaşımlarına etki ettiği görülmektedir. Bulgulara göre erkeklerin sorun çözmeye daha yatkın olduğu, genç yetişkinlerin evlilik doyumunun daha yüksek olduğu ve evlilikte sorun çözme becerisinin ise ilerleyen yaşlarda arttığı görülmektedir. Dindarlıkla yaş arasındaki ilişki incelendiğinde, dindarlığın ileri yaş seviyelerinde daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır. Eğitim durumunun evlilik doyumu ve sorun çözme becerisine etki etmediği görülürken,

dindarlık düzeyinde farklılık yarattığı, eğitim seviyesi arttıkça dindarlık düzeyinde düşüş olduğu sonucu elde edilmektedir. Dindarlığın evlilik doyumu ve sorun çözme üzerindeki etkisine bakıldığında pozitif yönde bir ilişki görülse de bu ilişkinin anlamlı düzeyde olmadığı görülmektedir (Arvas ve diğ., 2017: 144-145).

Lambert ve Dollahite (2006: 447-448), İbrahimi dinlere (Hristiyanlık, Yahudilik, İslam) mensup orta yaş düzeyindeki 57 evli çiftle yaptıkları araştırmada, dindarlığın aile içi sorunlara etkisini üç aşamada ifade etmektedirler. Sorunu önleme, geçimsizliği çözümleme ve ilişkinin uzlaştırılması. Araştırma verileri dini inançların ve uygulamaların evli çiftlere problemlerin önlenmesi, geçimsizliklerin çözümlenmesi ve uzlaşma sürecinde yardımcı olduğunu göstermektedir.

Din ne kadar insanların yaşamında düzenleyici bir role sahipse dini liderler de bireylerin günlük yaşama ve ibadetlere ilişkin algılama ve karar verme süreçlerinde o denli etkilidir. Çünkü dini liderler dini metinlerin ve emirlerin anlaşılması açısından toplumlar tarafından bir otorite olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle dini liderlerin boşanma, aile içi şiddet gibi konulardaki yorumları bireylerin din açısından boşanma konusunu yorumlamalarında önem taşımaktadır. Dinlerin boşanma ve bu çerçevedeki konulara bakış açıları temelde önemli ortaklıklar içerse de önemli farklılaşmalar da söz konusudur. Bu nedenle dini liderlerin yaklaşımları da farklılaşabilmektedir. ABD'de dini liderlerin boşanma ve eş şiddeti konusundaki görüşlerini inceleyen bir araştırmanın bulgularına göre dini liderler önemli ölçüde mağdurdan yanadır. Fakat dini liderlerin bazı konularda mağdurlara da sorumluluk yüklediği görülmektedir. Altı farklı dinden 20 dini liderin görüşlerine dayanılarak yapılan araştırmaya göre dini liderlerin önemli bir kısmı eş şiddetini dini açıdan uygun bulmamakta ve kurbandan yana tavır takınmaktadır. Fakat bu hususta dini liderlerin mağdura da sorumluluklar yüklediği, bu sorumluluk dolayısıyla eş şiddetini evliliğin kutsallığını ortadan kaldırıcı bir olay olarak görmedikleri tespit edilmiştir (Levitt ve Ware, 2006: 220-221). Dinlerin evlilik kurumunu kutsallaştıran yaklaşımını anımsatan bu tür yorumların bireylerin günlük yaşamını etkilediği açıktır. Bu bakımdan boşanmaya neden olan faktörlere ilişkin yorumların evliliği koruyucu bir niteliğinin olmasının muhafazakâr insanların da bu yorumlar doğrultusunda bir bakış açısı geliştirmesine zemin hazırlamaktadır.

Üniversite öğrencilerinin eş seçiminde dindarlığın etkisini inceleyen araştırmanın bulgularına göre, eş seçiminde dikkate alınan en önemli kriterin dindarlık olduğu görülmektedir. %37,6 oranında katılımcı eş seçiminde en çok dindarlık olgusuna dikkat ettiğini ifade etmektedir. İkinci önemli kriter olarak fiziksel çekicilik gelmektedir. Örneklem grubunun başka dinlerden biriyle evlenme tercihi ile ilgili olarak %17,4'ünün olumlu yöndeki tutumuna rağmen %82,7'sinin olumsuz cevap verdiği görülmektedir. Evliliğin devamlılığı açısından ortak değer, düşünce ve tutumlara sahip olunması, eşlerin ikisinin de dindar olması mutlu bir evlilik için yeterlidir görüşüne öğrencilerin %43,1'i katılmadığını %52,3'ü ise katıldığını belirtmektedir. Bu sonuçlara göre üniversite öğrencilerinin eş seçiminde dindarlığı önemli bir kriter olarak gördükleri anlaşılmaktadır. (Bener, 2011: 103-107).

Türk ailelerindeki boşanmanın en çok 41-45 yaşlarında gerçekleştiği görülmektedir. Gerekli olduğu takdirde boşanmaya, genç katılımcıların olumlu baktığı, orta kuşak katılımcıların en son çare olarak değerlendirdiği dikkat çekmektedir. En yaygın evlenme yaşı kadınlarda 16-17, erkeklerde ise 18-20 yaş olarak ortaya çıkmaktadır. Boşanma nedenleri ile eğitim seviyesi arasında güçlü bir ilişki ortaya çıkmakta, bilinçlilik düzeyindeki artışın evlilikten beklentileri ve beraberinde boşanmayı yükselttiği görülmektedir. Mesleki durumlara göre, ev hanımlarının boşanma olayına daha korkak, çalışan kadınların ise daha cesur yaklaştıkları fark edilmektedir. Ortalama evlilik süresi 11-20 yıl arası olan katılımcıların toplumsal tepki endişesi ile boşanmayı erteledikleri ve en son çare olarak düşündükleri görülmektedir. Eş seçiminde bireyler kadar ailelerin de söz sahibi olduğu, geleneksel yaklaşımın eş seçimini etkilediği fark edilmektedir. Boşanma sebebi olarak kadınların aldatmayı, erkeklerin ise aile zoru ile evlenmeyi ilk sırada ifade ettikleri görülmektedir (Kara ve Doğan, 2018: 55-63).

Boşanmanın sonuçlarından biri olan maddi tazminatın, İslam Hukuku açısından değerlendirilmesi yapıldığında, uygulamada ve felsefede birtakım farklılıklar olmasına rağmen, boşanma neticesinde kusursuz olan tarafın mağduriyetinin giderilmesi anlamında gerekli görülen tazminat hususunda benzerlik olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca İslam fıkhına ait literatüre bakıldığında, boşanmada gündeme gelen maddi tazminat konusunun daha kapsamlı olarak ele alındığı da dikkat çekmektedir. İslami uygulamada boşanmanın neticesinde söz konusu olan maddi

tazminat, yükümlü olan taraf için sadece kanuni bir gereklilik değil aynı zamanda dini bir yükümlülük olarak değerlendirilmektedir (Dalgın, 2005: 66-69).

Erzurum ve Bursa müftülüklerinin, Aile İrşat Bürolarına yapılan başvurulura bakıldığında, başvuruların neredeyse tamamının kadınlar tarafından yapıldığı, sorulan soruların büyük çoğunluğunun, kadınların boşanma talebi ve aile içi geçimsizlik ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, boşanma davalarının çoğunlukla kadınlar tarafından açıldığını gösteren çalışma ve istatistiklerle de uyum göstermektedir. Boşanmanın günümüz toplumunda daha kabul edilebilir olması, kadınların ekonomik anlamda özgürleşmesi ve kadın hak ve özgürlükleri konusunda bilinçlenmiş olması kadınlar tarafından açılan boşanma davalarındaki artışları açıklamaktadır. Kadınların boşanma nedenleri arasında ilk sırada aldatma konusu yer almaktadır. Aldatma davranışı, kadın ve erkek arasındaki güvene zarar verirken, aile içi şiddete ve huzurluklara da kapı açarak boşanmalara neden olmaktadır (Oruç ve Kurt, 2009: 323).

Aile ve Dini Rehberlik bürolarına neredeyse tamamı kadınlar tarafından sorulan sorular ışığında, Ege Bölgesi'nde yaşayan kadınların boşanma nedenleri incelenmektedir. Kadınların ifadeleri arasında sıklıkla "bunca yıl tanıyamamışım", "birbirimizi hiç tanımamışız meğer" gibi ifadeler kullandığı dikkat çekmektedir. Evlilik öncesi dönemde gerçek beklenti, beğeni, tutum ya da alışkanlıklarını gizleyen bireyler, evlilik sürecinde gerçek düşünce ve davranışlarla karşılaşmakta ve hayal kırıklığına uğramaktadırlar. Dini Rehberlik Büroları'na gelen sorularda, "şiddetli geçimsizlik" ifadesinin çok sık yer alması, mahkeme kayıtlarındaki oranlarla da uyumlu görünmektedir. Şiddetli geçimsizlik başlığı altında kadınların boşanma nedenleri arasında ilk sırada, erkeğin olumsuz davranışları yer almakta, içki, kumar gibi zararlı alışkanlıklardan, kıskançlıktan ve ilgi eksikliğinden bahsedilmektedir. İkinci sırada ise aldatma faktörü yer almaktadır. Aldatmanın güvensizlik, aile içi şiddet ve geçimsizlikleri doğurduğu ve evliliğin sonlanmasına sebep olduğu görülmektedir. Üçüncü sırayı fiziksel ve psikolojik stres alırken, maddi sorunların en düşük boşanma sebebi olarak ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Araştırmanın sonucunda, bu bürolara gelen dini soruların büyük çoğunlukla boşanma konusunda olmasının, aile kurumunun Türk toplumunda hala çok önemsendiği ve buna din olgusunun temel oluşturduğu görülmektedir (Aybey, 2015: 123-125).

Koç (2019)'un Türkiye'deki boşanma oranlarına etki eden faktörleri incelendiği araştırmada, Türkiye'deki boşanma oranlarının batı dünyasındaki boşanma oranlarına kıyasla düşük olduğu, fakat son yıllarda boşanma oranlarında görülen artışın Türk aile yapısı ve toplum için ciddi bir probleme işaret ettiği sonucuna varılmaktadır. Veriler incelendiğinde, doğum oranlarındaki artışın boşanmayı azalttığı, çocuk sahibi olan eşlerin boşanmaya daha temkinli yaklaştıkları görülmektedir. Eğitim seviyelerindeki artışın boşanmaya olumlu etkisi gözlenirken, kırsal kesimde yaşayan bireylerde boşanmanın daha az görüldüğü dikkat çekmektedir. Nüfus artışına bağlı olarak artan evlilik oranlarının boşanma oranlarında da bir artış yarattığının görüldüğü araştırmanın sonuçları literatürdeki diğer araştırmalarla uyumlu görünmektedir (Koç, 2019: 1115-1116).

Binay (2018)'in Türkiye'deki boşanma nedenlerini inceleyen araştırmasında, 2012-2016 yıllarına ait TUİK boşanma istatistikleri analiz edilmektedir. Boşanma nedenlerinden akıl hastalığı, geçimsizlik, terk, zina, cürüm-haysiyetsizlik ve diğer nedenler üzerinden, yaş, evlilik süresi ve cinsiyet değişkenleri doğrultusunda yapılan incelemede anlamlı farklılıklar görünmektedir. Akıl hastalığından kaynaklı boşanmalarda evlilik süresindeki artışın boşanma oranını artırdığı, cürüm ve haysiyetsizlik kaynaklı boşanmalarda evlilik süresinin boşanma oranlarıyla ters orantılı olduğu cürüm ve haysiyetsizlik nedeniyle boşanan çiftlerin evlilik sürelerinin düşük olduğu dikkat çekmektedir. Geçimsizlik nedeniyle boşanmalarda evlilik sürelerinin düşük olduğu görülürken, evlilik süresiyle zina, terk ve diğer nedenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Boşanmanın 16-29 ve 30-49 yaş arasındaki bireylerde 50 yaş üstü bireylere oranla daha fazla yaşandığı, yaş değişkeni ile boşanma arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucunu ortaya koymaktadır (Binay, 2018: 264-265).

Muhafazakâr düşüncede kadının toplumsal yerini inceleyen araştırmada, muhafazakâr düşüncenin kadının konumunu sadece etkilemenin ötesinde şekillendirdiği görülmektedir. Kadın-erkek rolleri kesin çizgilerle ayrılmakta ve bu konuda değişikliklere kesinlikle sıcak bakılmamaktadır. Kadının erkekten bağımsız olarak varlığının kabul görmediği muhafazakâr yaşam tarzında, bu roller doğuştan gelen farklılıktan kaynaklanan doğal bir kader olarak tanımlanmaktadır. Kadının toplumsal rolleri erkekler tarafından tayin edilmekte, hayatın diğer alanlarından uzak

tutulmaktadır. Ailede bir tamamlayıcı rolü üstlenen kadın, neslin devamını sağlayan, annelik tarafıyla kutsanan edilgen bir yapı içerisine hapsedilmektedir (Demirkanoğlu, 2017: 302).

Türk Boşanma hukukundaki, zina ve haysiyetsiz yaşam sürme arasındaki sınır incelenmektedir. Medeni Kanun'un eşleri birbirlerine karşı sadakat ile yükümlü kıldığı, bunun ihlali durumunda eşlerin boşanma talebinde bulunabilecekleri, zina gerekçesiyle açılan davalarda, hâkimin yetkisi dahilinde özel hukuk cezasının da mümkün olduğu görülmektedir. Hâkimin bu doğrultuda karar vermesinde zina eyleminin yanı sıra, karşı cinsten bir başkasıyla kurulan yoğun duygusal birlikteliğin sadakatsizliğin başka bir boyutu olarak kabul görmesinin etkisi olmaktadır (Dede, 2017: 659).

Dini tutum ölçeği geliştirme amaçlı çalışmada, Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi'nde öğrenim gören toplam 950 öğrencinin dindarlık boyutları cinsiyet ve yaş değişkenleri açısından incelenmektedir. Çalışma sonucunda, kadınların erkeklere göre daha fazla dindar oldukları, yaş grupları birbirine yakın olan üniversite öğrencilerinin dindarlık boyutunda yaş değişkeninin anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna varılmaktadır (Ok, 2011: 546-547).

Kur'an ve sünnete göre mut'a ve hülle olarak tanımlanan geçici evlilik sözleşmeleri hükümsüz kabul edilmektedir. Evlilik ömür boyu sürmesi arzusuyla kurulan bir müessese olmakla birlikte, kaçınılmaz olduğu durumlarda boşanmanın gerçekleşebileceği ve bu sürecin nasıl olması gerektiği ayet ve hadislerde detaylı olarak ele alınmaktadır. Boşanma sürecinin usulüne uygun olarak, tarafların maddi manevi hakları gözetilerek gerçekleşmesi şart koşulmaktadır. Kadına tefviz-i talak, muhalea, tefrik yoluyla boşanma hakkının tanınmasına rağmen, İslam hukukunda sıklıkla erkeğin tek taraflı irade kullanarak boşanmayı gerçekleştirdiği görülmektedir (Güneş, 2004: 178-180).

Anadolu insanındaki İslami dindarlığın, popüler ve normatif dindarlık boyutlarıyla incelendiği araştırmada, Çorum'un İskilip ilçesinde yaşayan 430 kişi ile yapılan anket çalışmasının sonucunda, popüler dindarlık düzeyinin, normatif dindarlık düzeyinden daha fazla olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların medeni durumuna göre bakıldığında, popüler dindarlık oranının en düşük olarak bekarlarda görüldüğü, normatif

dindarlık oranının, evli bireylerde bekar bireylere oranla daha fazla görüldüğü sonucuna varılmaktadır. Aile tipleri açısından yapılan değerlendirmede, normatif dindarlık boyutunun aile tiplerine bağlı olarak değişiklik göstermediği, popüler dindarlık boyutunun ise, çekirdek aileye mensup olanlarda, uzamış çekirdek aileye (bekar ve dul) mensup olanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Arslan, 2002: 184-185).

Boşanma sürecindeki çiftlerin sorun çözme becerilerinin incelendiği araştırmada, Ordu Adliyesi Aile Mahkemesinde boşanma davaları devam eden 150 çift üzerinde inceleme yapılmaktadır. Çiftlerin boşanma sürecinde evlilikleri ile ilgili problemleri algılama şeklinin, kadın erkek ilişkisine, boşanma sebeplerine bakış açısının ve problemlere dair eşlerden birinin farkındalık geliştirmemiş olmasının çözüm sürecini olumsuz etkilediği görülmektedir. Ülkemizde çiftlerin boşanmak için mahkeme yoluna başvurmalarından önce, evlilikle ilgili problemlerini çözmeye yardım edecek herhangi bir kurum bulunmamaktadır (Duyan ve Özdemir, 2018: 87-89).

Boşanma sürecindeki bireylerin baş etme becerilerinin araştırıldığı incelemede, hissedilen korku düzeyi ile boşanma nedenleri arasında anlamlılık olduğu ortaya çıkmaktadır. Korku düzeyine etki eden en önemli değişkenin şiddet olduğu görülmektedir. Şiddetin varlığının kadınlarda yüksek oranda korkuya sebep olduğu görülürken, şiddete rağmen boşanmayan kadınların gerekçelerine bakıldığında ise, çocukların varlığı, eşlerinin düzeleceğine dair inançlar, dini inançlar, ekonomik kaygılar ve topluma ilişkin korkuların olduğu görülmektedir (Kaynar, 2016: 141).

Boşanma sebeplerinin araştırılması için Türkiye'nin yedi bölgesinden yedi il seçilerek, boşanma davalarında taraf olmuş bireylerin boşanma sebepleri incelenmektedir. Araştırma, boşanmalara sebep olarak "sağlıksız evlilik" kavramını temel almakta ve bu bağlamda evli çiftlerin tutumlarını incelemektedir. Elde edilen veriler, ülkemizde aile kurumunun değişmekte olduğunu, bu değişimlerin ailenin kuruluşu sırasında etkili olanlarının; eş seçimi, geniş aileden çekirdek aileye geçiş, toplumda değişen kültür ve ahlak anlayışı ve kadının aile içinde değişen rolü olduğunu göstermektedir. Araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer netice; resmi olmayan evlilik şekline, dindar kesimin dini nikahlı birliktelikleri yanında, modern kent hayatında yaygınlaşan nikahlı birlikteliklerinde eklenmekte ve çoğalmakta olduğudur. Her iki resmi olmayan evlilik

şeklinde de boşanma kadınlar ve çocuklar açısından onların aleyhine hukuki riskler içermektedir (Battal, 2018: 208-211).

4. YÖNTEM

4.1. Araştırma Yöntemi

Bilimsel araştırmalar çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bir sınıflamada temel ve uygulamalı araştırma sınıflaması yapılırken bir başka sınıflandırmada ise kullanılan verinin sayısal olarak ifade edilebilirliğine göre nitel ve nicel araştırma ayrımları yapılmaktadır. Nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı araştırmalar ise karma araştırmalar olarak adlandırılmaktadır (Lorcu, 2015: 2). Başka araştırmalarda ise belgesel ve görgül araştırma ayrımı yapılmaktadır. Belgesel araştırmalar belge ve dokümanlara dayalı araştırmalar iken görgül araştırmalar ise anket, ölçek gibi veri toplama araçları ile verilerin toplandığı gözlem araştırmaları olarak tanımlanmaktadır. Görgül araştırmalar, tarama tipi ve deneysel araştırmalar olarak ikiye ayrılmaktadır (Can, 2018: 7-8).

Sayısal verilere dayanılarak hazırlanan araştırmalar nicel araştırma sınıfına girmekte olup bu araştırmalar kendi içinde tarihsel, betimsel (tarama/survey), korelasyon (ilişkisel tarama), nedensel ve deneysel araştırmalar olarak gruplanmaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2018: 42-43).

Bu araştırma, araştırmacının dolaylı gözlem yaparak veri topladığı ve incelenen olguya müdahale etmediği betimsel bir araştırmadır. Araştırmada değişkenler arası ilişki incelendiği için ilişkisel tarama modelinde bir araştırma söz konusudur. Araştırmada dindarlık düzeyi değişkeni ile boşanma düşüncesi değişkeni arasındaki ilişki korelasyon analizi ile incelenmiştir (Sönmez ve Alacapınar, 2018: 47-51; Can, 2018: 8).

Bu sınıflama ve açıklamalar ışığında seçilmiş bir bağımsız değişken (dindarlık düzeyi) ile seçilmiş bir bağımlı değişken arasındaki ilişkiyi ölçeklerle toplanan veriler ışığında

sayısal testlerle inceleyen bu araştırma nicel ve betimsel tarama tipinde ilişkisel (korelasyon) bir araştırma olarak tanımlanabilir.

Araştırmalarda değişken kavramı, gözlemden gözleme farklı değerler alabilen özellikleri ifade etmektedir. Değişkenler ölçülebilir, kontrol edilebilir ve araştırmacının amacı doğrultusunda manipüle edilebilir. Öte yandan bir araştırmada incelenen değişkenler aldıkları değere göre sürekli ya da kesik, yapısına göre nitel ya da nicel ve sürece göre de bağımlı ya da bağımsız değişken olarak adlandırılır (Lorcu, 2015: 7-8).

Bu araştırmada bağımsız değişken olarak İslam dinine mensup olan ve kendini dindar olarak tanımlayan bireylerin dindarlık düzeyi iken bağımlı değişken ise boşanma hakkındaki düşüncelerdir. Araştırmada bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişki incelenmiştir.

4.2. Araştırma Evren ve Örneklemi

Araştırmalarda incelenen ögelerin tamamına araştırma evreni adı verilirken bu evrenden seçilen örneklerin oluşturduğu kümeye ise örneklem adı verilmektedir. Araştırmaların bulgularının evrene genellenebilir olması için seçilen örnek sayısının evreni temsil edebilir düzeyde olması gerekmektedir (Lorcu, 2015: 16-19; Can, 2018: 24-25).

Yapılan istatiksel ölçümlere göre sürekli veriler için 1000 ögeli bir evrenden 106 örnek yeterli iken kategorik veriler için ise 278 örnek yeterli olmaktadır (Lorcu, 2015: 19). Kategorik veriler için 700 kişilik bir evren için ise 249 örnek yeterli olmaktadır (Lorcu, 2015: 19; Can, 2018: 30).

Araştırmalarda örneklemler genellikle olasılıklı ve olasılıksız yöntemlerle oluşturulmaktadır. Sosyal bilimlerde sıklıkla tercih edilen yöntem olarak olasılıklı yöntemde basit yansız örnekleme tekniği öne çıkmaktadır. Bu teknikte evrendeki bütün ögelerin rastgele olarak örnekleme seçilme olasılığı eşittir (Lorcu, 2015: 20-21; Can, 2018: 26-27; Sönmez ve Alacapınar, 2018: 171).

Bu araştırmada evrenin farklı özelliklere sahip bireylerden oluştuğu görülmekte olup homojen olmayan bir evren söz konusudur. Buna göre evrenden örnekler basit seçkisiz/yansız bir şekilde rastgele seçilmiştir. Araştırma evrenini İstanbul ili Üsküdar

ilçesinde bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde 2018-2019 eğitim öğretim döneminde öğrenimine devam etmekte olan öğrencilerin aileleri oluşturmaktadır. Yukarıda verilen bilgiler ışığında araştırma örneklemi bu okulda eğitim öğrenimine devam etmekte olan öğrencilerin ailelerinden oluşan 250 kişilik bir örneklemden oluşturulmuştur[9].

4.3. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Uygulama içeren çalışmalarda en önemli husus, incelenen konuya ilişkin olarak veri toplamaktır. Bu veri toplamanın ise yapılan araştırmanın tipine göre birçok yöntemi vardır. Sosyal bilimlerdeki uygulamaları araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan veri toplama aracı ise ölçek olarak tanımlanan veri toplama araçları ile incelenen örneklemin özelliklerini taramayı amaçlayan anketlerdir. Bu araştırmada da bu iki veri toplama aracından yararlanılmıştır.

Katılımcıların dini tutum ve davranışlarını ölçmek için çeşitli ölçekler incelenmiş ve bunlar arasından Onay (2002)'in 18 maddelik Dini Yönelim Ölçeği tercih edilmiştir. Söz konusu ölçek Davranışsal, Düşünsel ve Duygusal olmak üzere üç ana boyuttan oluşmakta ve bireylerin dini inanç düzey ve yönelimlerini bu üç boyuta göre ölçmektedir. Ölçek çalışmanın Ekler kısmında uygulandığı şekliyle eklenmiştir.

Katılımcıların boşanma hakkındaki düşünce ve görüşlerinin tespit edilmesinde ise birebir uygulamaya uygun hazır bir ölçek bulunamamıştır. Bu araştırma konusunun önceki çalışmaların konu ve amacından farklılaşması, mevcut ölçekleri birebir uygulamayı engellediği için literatürde boşanma ile ilgili olarak kullanılan ölçeklerin sorularından seçmeler yapılmıştır. Bu seçme yoluyla elde edilen anketin çalışmanın amaçlarına daha uygun olduğu düşünülmüş olup araştırmada uygulanmış şekliyle ekler kısmında verilmiştir.

Katılımcıların boşanma tutum ve düşüncelerini ölçmek için hazırlanan anket sorularının oluşturulmasında çeşitli araştırmalardan yararlanılmıştır. Demografik özellikler listesinin oluşturulmasında Tütengil (1978), Çiçek (2014: 116), Uçan (2007: 40-43),

[9] 700 ögeli bir evrende 249 örneğin yeterli olduğu (Lorcu, 2015: 19; Can, 2018: 30) hesaba katılarak 250 kişilik bir örneklemin araştırma evrenini yeterince temsil ettiği kabul edilmiştir.

evlilik sürecine ilişkin özelliklerin belirlenmesinde Uğur (2014: 301), boşanma nedenlerine ilişkin listenin oluşturulmasında Türk Medeni Kanunu'nda sayılan hususların yanında Aktaş (2011: S. 55), Certel (2016), Akoğlu ve Küçükkaragöz (2018: 158)'den yararlanılmıştır.

4.4. Araştırmada Uygulanacak İstatiksel Analizler

Araştırmada örneklemi tanımlayıcı ve ölçekler arası ilişkileri ortaya koymaya yönelik istatiksel analizler yapılmıştır. Örneklemin tanımlanmasına yönelik analizlerde frekans ve yüzde analizleri yapılırken ölçeklerle ilgili olarak öncelikle faktör analizleri yapılmış ve ölçeklerin boyutları tespit edilmiştir. Ölçeklerin veri toplanan örneklem için geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek için alpha cronbach katsayısı hesaplanmıştır. Bunların yanında varyans analizleri, Barlett's Küresellik Testi, KMO Katsayısı hesaplaması yapılmıştır. Ölçekler arası ilişkiler ise Pearson Korelasyon Analizi ile test edilmiştir. Ölçümlerde p değeri $P<0,01$ (%99 güvenilirlik düzeyinde) alınmıştır. Bu değer elde edilen ölçüm sonuçlarının yüksek güvenilirlikte olması anlamına gelmektedir.

5. BULGULAR

5.1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bulgular

Tablo 4'de katılımcılara sosyo-demografik özelliklerine ait bulgular yer almaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ait bulgular

Sosyo-demografik Değişkenler		n	%
Yaş	25 yaş ve altı	6	2.4
	26-35 yaş	35	14.0
	36-45 yaş	134	53.6
	46-55 yaş	61	24.4
	56 yaş ve üzeri	14	5.6
Cinsiyet	Kadın	131	52.4
	Erkek	119	47.6
Gelir düzeyi	2000 TL ve altı	87	34.8
	2001 - 2500 TL	36	14.4
	2501 - 3000 TL	19	7.6
	3001 - 3500 TL	20	8.0
	3501 TL ve üzeri	88	35.2
Eğitim Düzeyi	İlkokul ve altı	69	27.6
	Ortaokul	33	13.2
	Lise	69	27.6
	Önlisans/Lisans	66	26.4
	Lisansüstü	13	5.2
Evlenme Yaşı	18 yaş ve altı	33	13.2
	19-25 yaş	140	56.0
	26-30 yaş	55	22.0
	31-35 yaş	17	6.8
	36 yaş ve üstü	5	2.0
Ailenin Geçimini Kim Sağlıyor	Erkek	168	67.2
	Kadın	9	3.6
	İkisi birlikte	73	29.2
Çalışma Durumu	Çalışıyor	143	57.2
	Çalışmıyor	98	39.2
	Arada sırada çalışıyor	9	3.6

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri incelendiğinde, yaş gruplarında en fazla %53.6 ile 36-45 yaş arası katılımcı; cinsiyet olarak %52.4 ile kadın katılımcı; gelir düzeyleri açısından en fazla %35.2 ile 3501 TL ve üzeri olan katılımcı; eğitim düzeyi açısından en fazla %27.6 ile İlkokul ve altı ile lise eğitim düzeyine sahip katılımcı; evlenme yaşı olarak en fazla %56 ile 19-25 yaş arası katılımcı; ailenin geçimini kimin sağlandığından en fazla %67.2 ile erkek katılımcı ve çalışma durumu açısından en fazla %57.2 ile çalışmakta olan katılımcı araştırmaya katılmıştır.

5.2. Ölçeklere İlişkin Bulgular

5.2.1. Boşanma Hakkındaki Düşünceler Ölçeğine Ait Geçerlik ve Güvenirlik Bulguları

Boşanma hakkındaki düşünceler ölçeğinde 14 madde bulunmaktadır. 14 madde boşanmaya sebep olarak düşünülecek farklı ifadeleri içermektedir. 14 maddeden oluşan bu formun geçerliği için Açımlayıcı Faktör Analizi yapılmış, güvenirliği için Cronbach alpha iç tutarlık kat sayısı hesaplanmıştır.

Açımlayıcı faktör analizinde Temel Bileşenler Faktör Analizi ve Varimax Döndürme Yöntemi uygulanmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizinde öz değeri (eigenvalue) 1'in üzerinde olan faktörler belirlenmiş ve maddelere ait faktör yükü 0.40 olarak belirlenmiştir. Bu şekilde yapılan açımlayıcı faktör analizinde 14 maddelik ölçek 3 alt boyuta ayrılmıştır. Maddelere ait faktör yükleri, açıklanan varyans oranları ve güvenirlik için hesaplanan iç tutarlık katsayıları Tablo 5'de yer almaktadır.

Tablo 4. Boşanma Hakkındaki Düşünceler Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi ve Güvenirlik Bulguları

Maddelerin Ölçek Alt Boyutlarına Dağılımı:	Madde faktör yükü	Açıklanan Varyans	Güvenirlik
Aile İlişkileri ve Duygusal Problemler			
B4. Kıskançlık önemli bir boşanma nedenidir.	.448		
B5. Akrabaların aile hayatımıza karışması önemli bir boşanma nedenidir.	.582		
B6. Sevgisizlik ve duygusallığın tükenmesi önemli bir boşanma nedenidir.	.810	30.937	.771
B7. Sorumsuzluk, ilgisizlik ve ihmal önemli bir boşanma nedenidir.	.767		
B13. Eşimin aileme saygısızlığı önemli bir boşanma nedenidir.	.656		
Görüş Ayrılıkları ve Uyumsuzluk			
B8. Çocuk sahibi olamamak önemli bir boşanma nedenidir.	.740		
B9. Cinsel sorunlar önemli bir boşanma nedenidir.	.539		
B11. Önemli meseleler hakkında farklı görüşlere sahip olmak önemli bir boşanma nedenidir.	.560	15.160	.721
B12. Maddi konular önemli bir boşanma nedenidir.	.739		
B14. Eşimin kötürüm ya da yatalak olması gibi tedavisi imkansız durumlar önemli bir boşanma nedenidir.	.714		
İstenmeyen Davranışlar			
B1. Şiddet ve kötü muamele önemli bir boşanma nedenidir.	.827		
B2. Kötü veya zararlı alışkanlıklar önemli bir boşanma nedenidir.	.747		
B3. Zina ve aldatma önemli bir boşanma nedenidir.	.793	8.526	.737
B10. Sürekli geçimsizlik ve kavga etmek önemli bir boşanma nedenidir.	.481		
Toplam Açıklanan Varyans	**54.622**		
KMO Örneklem Yeterliliği:	**.825**		
Barlett's Küresellik Testi Ki-Kare Değeri:	**1053.709**		
Serbestlik Derecesi:	**91**		
Anlamlılık Düzeyi:	**.00**		

Tablo 5. incelendiğinde, KMO değerinin 0.825 ve Barlett Küresellik Testinin anlamlı olması, örneklemin faktör analizi için uygun olduğuna işaret etmektedir.

Yapılan faktör analizi sonucunda öz değeri 1'in üzerinde olan 3 faktöre ulaşılmıştır. Bu faktörler toplam varyansın %54.622'sini açıklamaktadır. Faktörlerde yer alan maddeler incelendiğinde birinci faktörde kıskançlık, sevgisizlik, ilgisizlik gibi duygusal problemler ve ailelerin karışması gibi problemler yer aldığı için bu faktöre "**Aile**

İlişkileri ve Duygusal Problemler"; ikinci faktörde çocuk sahibi olmayla ilgili, cinsel sorunlar, maddi konular, eşin durumu gibi problemler ve uyumsuzluklar yer aldığı için bu faktöre "**Görüş Ayrılıkları ve Uyumsuzluk**", üçüncü faktörde ise şiddet, kötü muamele, zararlı alışkanlıklar, zina ve kavga gibi istenmeyen davranışlar yer aldığı için bu faktöre de "**İstenmeyen Davranışlar**" adı koyulmuştur.

Faktörlerin güvenilirlik katsayıları (Cronbach Alpha), incelendiğinde Aile İlişkileri ve Duygusal Problemler alt boyutu için 0.77, Görüş Ayrılıkları ve Uyumsuzluk alt boyutu için 0.72 ve İstenmeyen Davranışlar alt boyutu için 0,74 olarak bulunmuştur. Bu değerler, ölçeğin iç tutarlılığının olduğu ve güvenilirlik koşulunu yerine getirdiğini göstermektedir.

5.2.2. Araştırma değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler

Tablo 6'da Dini İnanış ve Yaşayış Ölçeği alt boyutlarına ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır.

Tablo 5. Dini İnanış ve Yaşayış Ölçeği alt boyutlarına ait tanımlayıcı istatistikler

Alt boyutlar	N	Ort.	Ss
Duygu	250	1.35	.46
Düşünce	250	1.24	.35
Davranış	250	1.73	.42

Tablo 6 incelendiğinde alt boyutlara ait ortalamalar birbirine yakın olmakla birlikte en yüksek ortalamanın 1.73 ile Davranış alt boyutuna ait olduğu en düşük ortalamanın ise 1.24 ile Düşünce alt boyutuna ait olduğu görülmektedir.

Araştırma katılımcılarının dindarlıklarında ibadete yönelik boyutun daha baskın olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcıların en düşük puanlarının düşünce boyutunda olduğu görülmektedir. Bu durum katılımcıların dini yaşamlarının bilgi derinliğinin diğer boyutlara göre daha zayıf olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 7'de Boşanma Hakkındaki Düşünceler Ölçeği alt boyutlarına ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır.

Tablo 6. Boşanma Hakkındaki Düşünceler Ölçeği alt boyutlarına ait tanımlayıcı istatistikler

Alt boyutlar	**N**	**Ort.**	**Ss**
Aile İlişkileri ve Duygusal Problemler	250	2.87	.76
Görüş Ayrılıkları ve Uyumsuzluk	250	3.85	.66
İstenmeyen Davranışlar	250	1.59	.62

Tablo 7 incelendiğinde boşanma hakkındaki düşüncelerde en yüksek ortalamanın 3.85 ile Görüş Ayrılıkları ve Uyumsuzluk alt boyutuna ait olduğu, en düşük ortalamanın ise 1.59 ile İstenmeyen Davranışlar alt boyutuna ait olduğu görülmektedir.

Bu bulgular muhafazakâr bireylerin birbirlerinin davranışsal olumsuzluklarına karşı daha ılıman bir tutum sergilediğini ancak fikri ayrılıklarla uyumsuzluk konusunda boşanma düşüncesine daha yatkın olduklarını göstermektedir.

5.2.3. Dini İnanış ve Yaşayışlar ile Boşanma Hakkındaki Düşünceler Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Tablo 8'de dini inanış ve yaşayışlar ile boşanma hakkındaki düşünceler arasındaki ilişkiyi öğrenmek amacıyla yapılan pearson korelasyon analizi yer almaktadır.

Tablo 7. Dini İnanış ve Yaşayışlar ile Boşanma Hakkındaki Düşünceler arasındaki ilişkiye ait bulgular

	Duygu	**Düşünce**	**Davranış**	**AİDP**	**GAU**	**İD**
Duygu	1					
Düşünce	.53**	1				
Davranış	.54**	.45**	1			
AİDP	-.12	-.04	-.18**	1		
GAU	-.04	-.11	-.08	.40**	1	
İD	.07	.05	-.08	.50**	.19**	1

AİDP: Aile İlişkileri ve Duygusal Problemler; GAU: Görüş Ayrılıkları ve Uyumsuzluk; İD: İstenmeyen Davranışlar

Tablo 8 incelendiğinde Boşanma Hakkındaki Düşünceler Ölçeği alt boyutlarında olan Aile İlişkileri ve Duygusal Problemler, Görüş Ayrılıkları ve Uyumsuzluk ve İstenmeyen Davranışlar alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu görülmektedir (p<.01). Dini İnanış ve Yaşayış Ölçeği alt boyutlarından olan Duygu, Düşünce ve Davranış alt boyutları arasında da pozitif yönlü anlamı ilişki görülmektedir (p<.01).

Bununla birlikte dini inanış ve yaşayışlardan olan Davranış alt boyutu ile boşanma hakkındaki düşüncelerden olan Aile İlişkileri ve Duygusal Problemler alt boyutu arasında negatif yönlü anlamlı ilişki görülmektedir (r=-.18, p<.01). Bu bulgu davranışsal olarak dini inanışlarını yaşama ne kadar yüksekse, aile ilişkileri ve duygusal problemlerden dolayı boşanma hakkındaki düşüncelerin o kadar düşük olduğunu göstermektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇLAR

Tartışma

Bu araştırma, Üsküdar Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde 2018-2019 yılında eğitim öğretimine devam eden öğrencilerin ailelerinden oluşan ve tamamı evli 250 bireyden elde edilen verilerle hazırlanmıştır. Araştırmaya katılanların %52,4'ü kadın %47,6'sı erkek bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların %53,6'sı 36-45 yaş aralığında olup katılımcıların önemli bir kısmı (%70) 45 yaş altı bireylerden oluşmaktadır. Bu bulgular katılımcıların dağılımının cinsiyet açısından birbirine yakın olduğunu, yaş bakımından ise nispeten genç olduğuna işaret etmektedir.

Katılımcıların %49,2'si 2.500 TL ve altında gelire sahiptir. Bu gelir düzeyi İstanbul koşullarında katılımcıların önemli bir kısmının orta düzey ve altında gelir düzeyinde olduğu anlamına gelmektedir. Katılımcıların %68,4'ü lise ve altı eğitim düzeyinde olduğu görülürken evlenme yaşının ise ağırlıklı olarak (%69,2) 19-25 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Dolayısıyla araştırma örnekleminin eğitim düzeyinin nispeten düşük ve evlenme yaşının da günümüz koşullarında küçük olduğunu söylemek mümkündür.

Katılımcılarda ailede geçimi kimin sağladığına bakıldığı zaman önemli ölçüde erkeklerin öne çıktığı ve katılımcıların %39'unun çalışmayan bireylerden oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların önemli bir kısmının aile reisinin geliri ile geçinen ve düşük gelirli bireyler olduğunu söylemek mümkündür.

Ölçeklere İlişkin Bulgular

Araştırmada boşanma hakkındaki düşünceleri tespit etmeye yönelik olarak kullanılan ölçek daha önce kullanılmamış bir ölçek olduğu için faktör analizi yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonuçlarına göre; araştırmada katılımcıların boşanma hakkındaki

düşünceleri 3 alt boyutta toplandığı görülmektedir. Boşanma hakkındaki düşünceleri tespit etmeye yönelik olarak hazırlanan ölçeğin birinci boyutunu oluşturan Aile İlişkileri ve Duygusal Problemler alt boyutu, katılımcıların boşanma hakkındaki düşüncelerine ait varyansın %30,9'unu açıklamaktadır.

Ölçeğin ikinci alt boyutu olan görüş ayrılıkları ve uyumsuzluklar ise boşanma hakkındaki düşüncelerin %15,1'ini açıklamaktadır. Ölçeğin üçüncü alt boyutu ise kötü muamele ve aile içindeki istenmeyen davranışları ifade eden maddeleri içermektedir. İstenmeyen davranışlar boyutunun ise boşanma hakkındaki düşüncelerin %8,5'ini açıkladığı görülmektedir.

Katılımcıların dindarlık düzeyini belirlemek üzere kullanılan ölçekten elde edilen verilere göre katılımcıların özellikle davranış boyutunda aldıkları puanların daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan puanlamaya göre katılımcıların dindarlığın alt boyutlarından davranış boyutu puan ortalaması 1,73 duygu boyutu puan ortalaması 1,35 ve düşünce boyutu puan ortalamasının ise 1,24 olduğu görülmektedir. Dini emir ve yasakların dindar insanların yaşamındaki etkisi göz önüne aldığında ibadet ve dini uygulamaları ifade eden davranış puanlarının daha yüksek çıkması anlaşılır bir durumdur. Dolayısıyla araştırma katılımcıların eğitim düzeyleri de göz önüne alınarak fazla sorgulamaya girmeden dini emir ve yasaklara ameli anlamda özen gösterdiğini söylemek mümkündür.

Katılımcıların boşanma nedenleri ile ilgili puanlarının ortalamasına bakıldığı zaman görüş ayrılıkları ve uyumsuzluklar alt boyutu puanının diğer boyutların puanlarından önemli ölçüde yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan testlerin sonuçlarına göre görüş ayrılıkları ve uyumsuzlukların puan ortalaması 3,85 iken aile ilişkileri ve duygusal problemler alt boyutu puan ortalaması 2,87 ve istenmeyen davranışlar alt boyutu puan ortalaması ise 1,59'dur. Bu bulgular muhafazakâr bireylerin birbirlerinin davranışsal olumsuzluklarına karşı daha ılıman bir tutum sergilediğini ancak fikri ayrılıklarla uyumsuzluk konusunda boşanma düşüncesine daha yatkın olduklarını göstermektedir.

Hipotez testleri

Katılımcıların dindarlık düzeyi ile boşanma hakkındaki düşünceler arasındaki ilişkiyi inceleyen korelasyon analizi sonuçlarına göre katılımcıların dindarlık düzeyi ile boşanma hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişki alt boyutların bazıları için pozitif bazıları için ise negatif yönlüdür.

Katılımcıların cevaplarından elde edilen bulgulara göre Boşanma Hakkındaki Düşünceler Ölçeği alt boyutlarından Aile İlişkileri ve Duygusal Problemler, Görüş Ayrılıkları ve Uyumsuzluk ve İstenmeyen Davranışlar alt boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu görülmektedir (p<.01). Dini İnanış ve Yaşayış Ölçeği alt boyutlarından olan Duygu, Düşünce ve Davranış alt boyutları arasında da pozitif yönlü anlamı ilişki görülmektedir (p<.01).

Ayrıca dini inanış ve yaşayışlardan olan Davranış alt boyutu ile boşanma hakkındaki düşüncelerden olan Aile İlişkileri ve Duygusal Problemler alt boyutu arasında negatif yönlü anlamlı ilişki görülmektedir (r=-.18, p<.01). Bu bulgu davranışsal olarak dini inanışlarını yaşama ne kadar yüksekse, aile ilişkileri ve duygusal problemlerden dolayı boşanma hakkındaki düşüncelerin o kadar düşük olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın birinci hipotezi "Bireylerin muhafazakarlık düzeylerinin boşanma ile ilgili düşünce ve tutumları arasında ilişki vardır." şeklinde belirlenmiştir. Yapılan istatiksel analizler sonucunda katılımcıların dindarlık düzeyi ve biçimleri ile boşanma hakkındaki düşünceleri arasında ilişki olduğu görülmüştür. Dolayısıyla araştırma hipotezini onaylayan bulgular elde edilmiştir.

Araştırmanın ikinci hipotezi ise "Bireylerin dindarlık biçimlerinin boşanma ile ilgili düşünce ve tutumları arasında ilişki vardır." şeklinde belirlenmiştir. Bulgulara göre dindarlık ölçeğinin alt boyutları ile boşanma hakkındaki düşünceler arasındaki ilişki farklılaşmaktadır. Dolayısıyla ikinci hipotezi de onaylayan bulgular elde edildiğini söylemek yerinde olacaktır. Buna göre insanların dini inanış ve yaşayış biçimleri ve dindarlık tarzları ile boşanma hakkındaki düşünce ve davranışları arasında istatiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür.

Literatür tartışması

Bireylerin eş seçiminde dindarlık önemli faktör iken evliliğin devamında ortak değer, düşünce ve inanışta olmayı önemsedikleri görülmektedir. Dolayısıyla boşanmalar açısından düşünce ve görüş farklılığının önemli bir unsur olduğunu söylemek mümkündür (Bener, 2011: 103-107). Farklı dinlere mensup dindar bireylere yönelik bir araştırmaya göre dini inançlar, bireylerin aile içi sorunlarının çözümünde problemleri önleme, geçimsizliğin çözümlenmesi ve uzlaşma işlevleri görmektedir (Lambert ve Dollahite, 2006: 447-448).

Boşanma önemli sorunları da içinde barındıran bir süreç olduğu için korku ve kaygılara da yol açmaktadır. Özellikle kadınlar bu süreçte şiddet görmekten korkmaktadır. Buna karşın bireylerin boşanmadan uzak durma davranışı sergilemesinde çocuk varlığı, eşlerin düzeleceği beklenti ve inancı, ekonomik kaygı, toplumsal baskı ve dini inançlar önemli rol oynamaktadır (Kaynar, 2016: 141). Dolayısıyla sosyoekonomik koşullar ve eşlerle ilgili özel durumlar kadar din faktörünün de boşanma düşüncesine etki ettiği söylenebilir.

Eğitim düzeyi bireylerin dini düşünce ve yaşamını etkileyen bir faktördür. Çünkü insanların bilgi düzeyi arttıkça dini emir ve yasaklar konusunda dogmatik bir inanışın ötesine geçerek bilgi boyutunda bir derinleşme söz konusu olabilmektedir. Türkiye'deki bir araştırma da bunu doğrular niteliktedir. İlkokul ve ortaokul düzeyinde eğitimi olan bireylerin dindarlık tarzı popüler dindarlık şeklinde iken eğitim seviyesi daha yüksek olanların dindarlık tarzı normatif dindarlık şeklindedir. Ayrıca gelir seviyesi daha yüksek olanların da normatif dindarlık tarzına daha yakın olduğu görülmektedir (Akbaba, 2017: 96-97). Daha önce yapılmış bir araştırmada da benzer bulgular vardır. Eğitim ve gelir düzeyi düşük bireylerde popüler dindarlık daha yaygınken eğitim ve gelir düzeyinin artması ile normatif dindarlık eğilimi yükselmektedir (Arslan, 2002: 184-185).

Araştırmalarda boşanmanın nedenlerinin birbirine yakın olduğu, aile içi geçimsizlik ve şiddet, ilgisizlik, ekonomik sorunlar, iletişimsizlik, diğer aile fertlerinin müdahalesi gibi faktörlerin ön plana çıktığı görülmektedir (Doğan, 2016: 1009). Kadın için ise özellikle

şiddet, cinsel sorunlar ve ekonomik sorunların boşanma nedenleri arasında ön plana çıktığı görülmektedir (Kaplan ve diğ., 2018: 831).

Araştırmalarda evliliğin sonlanmasına yol açan nedenlerin etkisinin son yıllarda daha da belirginleştiği görülmektedir. Son yıllarda toplumsal yapı hızla değişirken geleneksel sosyal doku da değişime uğramaktadır. Ataerkil yapıda çözülmeler gerçekleşmekte, kadınların sosyoekonomik yaşama katılımı ve kamusal alana girişleri arttıkça boşanmalarda artışlar görülmektedir. Ancak bu yapısal değişime bağlı olarak bazı faktörlerin etkisinin arttığı da görülmektedir. Özellikle yasaların son yıllarda kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığa gitmesi kadınların boşanmalarda aktifleşmesine de yol açmış durumdadır (Yıldırım, 2004: 76-77).

Boşanmada bireylerin sosyo-ekonomik özelliklerinin önemli bir faktör olduğu, özellikle ekonomik sorunların etkili bir boşanma nedeni olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Daha düşük gelir düzeyine sahip ve daha az eğitimli kadınların evlilik sürelerinin diğer kadınlara göre daha uzun olması, eğitim ve gelir düzeyinin boşanmada önemli bir faktör olduğuna işaret etmektedir. Türkiye genelindeki bir araştırmada gelir ve eğitim düzeyi düşük bölgelerdeki evliliklerin daha uzun sürdüğü tespit edilmiştir. Bunun yanında evlenme yaşı küçük olanların evlilik süresinin daha uzun olduğu da görülmektedir (Eryavuz ve Birecikli, 2018: 1241-1242).

Türkiye'de geleneksel aile tipi yaygındır ve buna bağlı olarak özellikle kadınlarda evlenme yaşı düşüktür. Buna karşın boşanma konusunda bireylerin belirgin bir toplumsal baskı altında olduğu görülmektedir. Gelir düzeyi düşük ev hanımlarının boşanma konusunda çekingen bir tavır içinde olduğu ancak ekonomik anlamda daha özgür kadınların ise boşanma konusunda daha cesur olduğu görülmektedir (Kara ve Doğan, 2018: 55-63).

Ege Bölgesi'nde yapılan bir araştırmada evli kadınların eşlerini yeterince tanıyamamış olmaktan şikayetçi oldukları, şiddet ve geçimsizlik yaşadıkları görülmektedir. Bu faktörlerin boşanmada öne çıktığı görülürken dini hizmetler veren bürolara yöneltilen soruların önemli bir kısmının boşanma ile ilgili olduğu ve insanların boşanma konusunda dini kuralları önemsedikleri görülmektedir (Aybey, 2015: 123-125). Bursa ve Erzurum Müftülükleri'ne yönelik başvuruları inceleyen bir çalışmaya göre de

özellikle kadınların boşanma konusunda bilgilenme çabasında olduğu görülmektedir. Bunun yanında boşanma nedeni olarak da aile içi geçimsizlikler ve aldatma ön plana çıkmaktadır (Oruç ve Kurt, 2009: 323).

Sonuçlar

Araştırmaya konu olan örneklemin orta seviyenin altında eğitim ve gelir düzeyine sahip olduğu anlaşılmıştır. Bulgularımıza göre katılımcıların dini inanç ve yaşayış biçimlerinin ibadet odaklı ve davranışsal olduğu, bilgiye dayalı dindarlık ortalamasının düşük olduğu görülmektedir. Literatürde Türk toplumundaki dindarlık algısını inceleyen bazı araştırmalarda da benzer bulgular vardır (Arslan, 2002: 184-185; Akbaba, 2017: 78-97; Arvas ve diğ., 2017: 144-145). Eğitim ve gelir seviyesi düşük bireylerin popüler dindarlık puanlarının daha yüksek olduğu, eğitim ve gelir seviyesi arttıkça normatif dindarlık puanlarının da yükseldiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla insanların sosyo-ekonomik imkanları ile inanç biçimleri arasında bir ilişkinin olduğunu, eğitim ve gelirdeki yükselmeye bağlı olarak dini emir ve yasakların içeriğini anlamaya yönelik bir ilerlemenin gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Araştırmanın dindarlık-boşanma düşüncesi ilişkisi ile ilgili bulgu ve sonuçları ise bireylerin dini inanç ve tutumları ile boşanma hakkındaki düşünce ve tutumları arasında anlamlı bir ilişki (korelasyon) olduğunu ortaya koymaktadır.

Buna göre duygusal dindarlık ile aile ilişkileri ve duygusal problemler ile %12, görüş ayrılıkları ve uyumsuzluk ile % 4 düzeyinde negatif, istenmeyen davranışlar ile %7 düzeyinde pozitif bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Ancak korelasyon katsayısının 0.00-1.00 arasında değerler aldığı ve bulunan değerlerin 1.00 seviyesine yaklaştıkça ilişki düzeyinin güçlendiği göz önüne alınınca elde edilen bulguların zayıf bir ilişkiye işaret ettiği görülmektedir.

Düşünce odaklı dindarlık ile aile ilişkileri ve duygusal problemler arasında %4 ve görüş ayrılıkları ve uyumsuzluk arasında %11 düzeyinde negatif, istenmeyen davranışlar ile de %5 düzeyinde pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Düşünce odaklı dindarlığın boşanma nedenleri ile ilişkisine bakıldığı zamanda anlamlı bir ilişkinin olduğu ancak bunun çok güçlü olmadığı görülmektedir.

Davranış odaklı dindarlık ile aile ilişkileri ve duygusal problemler arasında %18, görüş ayrılıkları ve uyumsuzluk arasında %8, istenmeyen davranışlar arasında %8 düzeyinde negatif bir ilişki vardır. Burada da ilişkinin çok kuvvetli olmadığı ancak bütün ilişkiler incelendiğinde en yüksek korelasyonun davranış odaklı dindarlık ile aile ilişkileri ve duygusal problemler alt boyutu arasında olduğu görülmektedir.

Muhafazakâr ailelerin dindarlık düzeyleri ile boşanma düşüncesi arasındaki ilişkiyi inceleyen bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; muhafazakâr aile bireylerinin dini inanç ve tutumlarının boşanma hakkındaki düşünceleri ile çok güçlü olmasa da bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre katılımcıların dindarlık biçimleri farklılaşmakta, sahip oldukları dindarlık türleri de boşanma hakkındaki düşüncelerde farklılaşmaya yol açmaktadır. Elde edilen sonuçlar genel olarak literatürdeki bulgularla örtüşmektedir. Ancak ulaşılan sonuçlar kesin ifadeler kullanmayı zorlaştıracak niteliktedir. Fakat yapılacak farklı araştırmalar için bu araştırmada elde edilen bulgu ve sonuçların yol gösterici bir katkısının olacağını söylemek mümkündür.

Araştırmada katılımcıların dindarlığını betimlemede kullanılan ölçeğin duygu, düşünce ve davranış olmak üzere üç alt boyutu söz konusu olup araştırmada katılımcıların dindarlığı da bu alt boyutlar çerçevesinde ele alınmıştır. Literatürde dindarlığı farklı boyutlarla ele alan çeşitli ölçekler vardır. Dolayısıyla gelecekte dindarlığı farklı boyutlarla betimleyen farklı ölçeklerle yapılacak çalışmalarla bu konudaki veri ve bilgi eksikliği önemli ölçüde giderilmiş olacaktır.

Bunun yanında araştırmalarda veri toplanan her örneklem, kendine özgü bir yapı taşımakta ve bu yapının sonuçlara doğrudan etkisi olabilmektedir. Bu açıdan gelecekte farklı örneklemlerden toplanacak verilerle bu tür çalışmaların yapılmasının bu konuda daha net yargılar oluşturmaya önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Öte yandan araştırmada ele alınan boşanma değişkeni, toplumun her kesimi açısından önemli bir toplumsal sorunu ifade etmektedir. Araştırmada elde edilen sonuçlar dindarlığın ve dindarlık türlerinin düşük düzeylerde de olsa boşanma fikrinin hemen eyleme geçirilmesini önlemede işe yaradığını göstermektedir. Bu çerçevede boşanmaların sosyal bir sorun olmasının önüne geçme çalışmalarında dindarlık kaynaklı temel kabullerin işlevsel olacağı göz önüne alınmalıdır. Bu noktada aile danışma,

uzlaştırma mekanizması gibi sistemlerde dindarlığın ne şekilde işlevsel olacağı hususunda yeni çalışmalar yapılması önem taşımaktadır. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu hususta uygulamaya koyduğu danışma merkezlerinin işlevine yönelik çalışmaların bu alana önemli katkılar sağlayacağını söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

Basılı Kaynaklar

Acharya, B. R. (2005). Sociological Analysis of Divorce: A Case Study from Pokhara, Nepal. Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology, No: 1, pp: 129–145.

Akbaba, O. (2017). Kent Yaşamında Çalışan Kadının Din Algısı, T.C. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum.

Akoğlu, Ö.; Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlüklere İlişkin Bir Araştırma: İzmir İli Örneği, Toplum ve Sosyal Hizmet Cilt 29, Sayı 1, Nisan 2018

Aktan, H. (2002). Kur'ana Göre Boşanma Prosedürü, Dini Araştırmalar, 5(14) ss: 5-16

Aktaş, Ö. (2011). Boşanma Nedenleri Ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler, T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.747

Arslan, M. (2002). Dinsel Boyutluluğun Sosyolojik Bağlamı: Faktör Analitik Bir Çalışma, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2(1) ss: 161-186

Arvas, F.; Hökelekli, H. (2017). Dindarlık İle Evlilik Doyumu ve Evlilikte Sorun Çözme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, Değerler Eğitimi Dergisi, 15(34) ss:129-160

Ateş, S. (1979). Kur'anı Kerim'de Evlenme ve Boşanma İle İlgili Ayetlerin Tefsiri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 23(1) ss:221-286

Aybey, S. (2015). Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Nedenleri (Ege Bölgesi Örneği), Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:2, Sayı:4 ss:104-126

Battal, A. (2018). Boşanma Sebepleri – Bilimsel Araştırma Projesi, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Bayoğlu, F.; Atli, A. (2014). İnönü Evlilik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri, Ege Eğitim Dergisi, 15(2), ss:397-415.

Bener, M. (2011). Dindarlık – Eş Seçimi İlişkisi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta

Binay, M. (2018). Türkiye' de Boşanma Nedenlerinin Analizi ve Alternatif Uyuşmazlık Yöntemleri, Ombudsman Akademik, Yıl: 5 Sayı: 9 ss: 237-267.

Blois, M. (2010). Religious law versus secular law The example of the get refusal in Dutch, English and Israeli law, Utrecht Law Review, 6(2), pp: 93-114.

Can, A. (2018). SPSS İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi, PEGEM Akademi, 6. Baskı, Ankara .

Can, Y.; Aslan, F. (2017). Geçmişten Günümüze Türk Aile Yapısı, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 11, Haziran, ss: 87-101.

Cansel, E. (1977). Boşanmanın Dayandığı Esaslar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 407, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı 1925- 1975, Cilt: II, Sevinç Matbaası, Ankara, ss: 67-113.

Certel, H. (2016). Hz. Peygamberin Aile Danışmanlığı Uygulamaları, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 36, Aralık 2016, s. 36-67

Çiçek, Z. (2014). Boşanmanın Sosyolojik Analizi: Denizli Kent Örneği, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli

Dalgın, N. (2005). İslam Hukuku Açısından Boşanmanın Sonuçlarından Maddi Tazminat Üzerine Bir Değerlendirme, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, 18(18-19) ss: 35-69

Dede, İ. (2017). Türk Boşanma Hukukuna Farklı Bir Yaklaşım: Zina ve Haysiyetsiz Yaşam Sürme Arasındaki Keskin Sınır, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 23(3) ss: 643-664

Demirkanoğlu, Y. (2017). Muhafazakar Düşüncede Kadının Toplumsal Konumu, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17(34) ss: 285-305

Doğan, Ş. (2016). Boşanma Nedenlerine Yönelik Tutumlar: Boşanmayı Artırıcı Veya Engelleyici Faktörlere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması, İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(4), Nisan Özel, ss: 991-1011.

Duman, M. Z. (2012). Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(4), ss: 19-51.

Duyan, V.; Özdemir, P. (2018). Boşanma Sürecindeki Çiftlerin Sorun Çözme Becerilerinin İncelenmesi: Ordu İli Örneği, Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 2(1) ss: 69-93.

Erbaş, M. (2013). Boşanma Örneğinde Dini Arkamın Kur'an Ve Sünnet Işığında Güncellenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 37, ss: 9-47.

Erdoğan, S. (2017). İslam Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik (Şikak) Durumunda Hakem Tayini ve Tayin Edilen Hakemlerin Yetkileri, Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(2) ss: 45-57.

Ersöz, O. (2019). 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nda Düzenlenen Boşanma Sebeplerine Genel Bakış, The Journal of Social Science, 3(5) ss:230-247.

Eryavuz, A.; Birecikli, Ş. (2018). Boşanması, Yaşam Türkiye'de Kadının Analizi Modelleri, Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, 3(58) ss: 1227-1252).

Güneş, A. (2004). Kur'an ve Sünnette Aile birliğinin Korunması, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 0(21) ss: 149-183

Gürses, İ. (2008). Yükleme Teorisi Ve Din İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 17(2), ss: 359-377.

Kaplan, S.; Abay, H.; Bükecik, E.; Şahin, Ü.; Düzgün, A.; Karabulut A. (2018). Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Bağlamında Kadınlarda Boşanmanın Nedenleri (2000-2018): Sistematik Derleme, Uluslar arası Bilim Araştırmaları Dergisi, 3(2), ss. 821-833.

Kara, B.; Doğan, S. (2018). Türk Aile Yapısında Boşanma Nedenleri: Aksaray İli Örneği, Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 1(2) ss: 48-66

Kaynar, G. (2016). Boşanma Sürecindeki Kişilerin Baş Etme Becerileri, Bilişsel Çarpıtmalar, Yılmazlık ve Sosyal Destek Algıları Açısından İncelenmesi, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Koç, T. (2019). Türkiye'de Boşanma Oranlarını Etkileyen Faktörlerin Beta Regresyon Modeli İle Belirlenmesi, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 7(16) ss: 111-117

Lambert, N. M; Dollahite, D. C. (2006). Dindarlık Aile İçi Geçimsizliğin Önlenmesine, Çözümlenmesine ve Üstesinden Gelinmesine Nasıl Yardımcı Oluyor?, Çeviren: Volkan Tekdemir, Family Relations, 55, (Ekim-2006), ss: 439-449.

Levitt, H. M.; Ware, K. N. (2006). Religious Leaders' Perspectives On Marriage, Divorce, And Intimate Partner Violence, Psychology Of Women Quarterly, No: 30, pp: 212–222.

Lorcu, F. (2015). Örneklerle Veri Analizi SPSS Uygulamalı, Detay Yayıncılık, Ankara.

Namlı, T. (2013). Kur'an Hükümlerinin Hukuk Sosyolojisi Açısından Değerlendirilmesi – Boşanma Örneği, Eskiyeni, Sayı: 26, Bahar 2013 ss: 121-150

Ok, Ü. (2011). Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması, 8(2) ss: 528-549

Okutan, N.; Sunal, A. (2010). Romantik İlişkilerde Bağlanım: Dindarlık Algısı ve Romantik İlişkilerle ilgili Kalıpyargılar, Türk Psikoloji Yazıları, 13(26) ss: 80-88.

Oruç, E.; Kurt, A. (2009). Erzurum ve Bursa Müftülüklerine 2005-2008 Yıllarında Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Talebinin Nedenleri, T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18(2) ss: 299-325

Öz, F.; Uzbaş, A.; Aysan, F. (2016). Evlilik Tutumu Ölçeğinin Türkçe' ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(4) ss:1951-1964.

Peker, H. (1986). Olumlu Şahsiyet Özellikleri ve Din, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1) ss:100-105

Sarpkaya, O. A. (2013). Boşanmış Kadınlarda Toplumsal Baskıya Direnme Stratejileri: Van Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(26), ss: 29-50.

Selman, A. (2018). Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller, Akademia Sosyal Bilimler Dergisi, 1(4), ss: 13-20.

Sönmez, V.; Alacapınar, F. G. (2018). Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Anı Yayıncılık, Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara.

Tanrıverdi, H. (2011). İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut'a), Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10(38) ss: 443-463

Tarhanacı, M. (2017). Boşanma Avukatlarının Anlatısıyla Trabzon'da Aile Ve Boşanma Olgusu, İmgelem, Sayı: 1, Aralık, S: 89-120.

Topçuoğlu, H. (1977). Toplum ve Kültür Tiplerine Göre Boşanma Nedenleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No. 407, Ankara Hukuk Fakültesi Ellinci Yıl Armağanı 1925- 1975, Cilt: II, Sevinç Matbaası, Ankara, ss: 47-67.

Turğut, M. (2015). Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması TBNA 2014, T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2015), Editör: Mustafa Turğut, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), Boşanma İstatistikleri, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=111&locale=tr, Erişim: 20.08.2018.

Tütengil, C. O. (1978). Aile ve Evlilik Araştırma Sonuçları, I. Sosyoloji Konferansları, 16. Kitap, ss: 1-16.

Uçan, Ö. (2007). Boşanma Sürecinde Kriz Merkezine Başvuran Kadınların Retrospektif Olarak Değerlendirilmesi. Klinik Psikiyatri Dergisi, 10 (1), 40- 43.

Uğur, B.S. (2014). Günümüzde Kadının Boşanma Deneyimleri: Akademisyen Kadınları Üzerine Bir Çalışma. Mediterranean Journal of Humanities. 4(2). 301

Uslu, R. (2016). İslam Aile Hukukunda "Tahlil", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(47), Aralık, ss: 1126-1132.

Ünal, V. (2013). Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din, Uluslararsı Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(26) ss: 588-602

Yıldırım, N. (2004). Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Bilig Kış/2004, Sayı:28 ss: 59-81.

İnternet kaynakları

Diyanet İşleri Başkanlığı, https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/Detay/200/aile-ve-din%C3%AE-rehberlik-b%C3%BCro-veya-merkezleri-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma-y%C3%B6nergesi-yay%C4%B1nland%C4%B1, Erişim: 01.09.2019

TUİK, İstatistiki Bölge Sınıflamasına Göre Evlenmeler, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=22DWcn5Y1QdPMX44BJJJvw0XLB3QtWJLLjRf1BYVBM2g46xnX0T9!1645587898?id=30698, Erişim: 19.04.2019.

TUİK, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=22DWcn5Y1Qd-PMX44BJJJvw0XLB3QtWJLLjRf1BYVBM2g46xnX0T9!1645587898?id=30698, Erişim: 19.04.2019.

TUİK, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına göre boşanmalar, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=22DWcn5Y1QdPMX44BJJJvw0XLB3QtWJLLjRf1BYVBM2g46xnX0T9!1645587898?id=30698, Erişim: 19.04.2019.

EKLER

EK.1. Demografik Bilgi Formu

Sayın Katılımcı

Bu tez araştırması, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde ve Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK'in danışmanlığında Elif Ceylan tarafından yürütülmektedir. Aşağıdaki sorulara vereceğiniz cevaplar tez araştırmasının dışında hiçbir yerde kullanılmayacaktır. Lütfen bütün sorulara düşüncelerinize en uygun gelen cevabı veriniz. Vereceğiniz cevaplar gerçek düşüncelerinizi ne kadar yansıtırsa araştırmadan elde edilecek sonuçlar o düzeyde anlamlı ve tutarlı olacaktır.

Lütfen hiçbir şekilde ad-soyad gibi kimliğinizi belirtecek ibare ya da işaret kullanmayınız.

Katılımınız için en içten duygularla teşekkür ederim.

Elif Ceylan — Prof.Dr. Celaleddin ÇELİK

Yüksek Lisans Öğrencisi — Tez Danışmanı

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1- Yaş: a- 25 ve altı b- 26-35 c- 36-45 d- 46-55 56 ve üzeri

2- Cinsiyet: a- Kadın b- Erkek

3- Gelir düzeyi (TL): a- 2.000 ve altı b- 2.001-2.500

c- 2.501-3.000 d- 3.001-3.500 d- 3.501 ve üzeri

4- Eğitim düzeyi: a- İlkokul veya altı b- Ortaokul c- Lise d- Ön Lisans/Lisans e- Lisansüstü

5- Evlenme yaşı: a- 18 ve altı b- 19-25 c- 26-30 d- 31-35 e- 36 ve üstü

6- Ailenin geçimini kim sağlıyor: a- Erkek b- Kadın c- İkisi Birlikte d- Eşlerin anne-babaları

7- Çalışıyor musunuz?: a- Evet b- Hayır c- Arada sırada

EK 2. Dini Yönelim Ölçeği

Aşağıdaki soru ifadelerine lütfen en uygun seçeneği işaretleyerek cevap veriniz. Bütün ifadelerin görüşleriniz doğrultusunda cevaplanması önem taşımaktadır.

Soru	Dini Yönelime İlişkin Sorular	Her Zaman	Çoğu Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
1	Dinin toplum hayatı açısından faydalı olduğunu düşünürüm				
2	Dinî inancın gerekli olmadığını düşünürüm				
3	İbadetlerimi yaparım				
4	Dinin yasak ettiği şeyleri yaptığım olur				
5	Dinin sosyal hayat ile ilgili kurallarını yerine getirmeye özen gösteririm				
6	Hata işlediğim zaman, Allah'tan af dilerim				
7	Allah herkesi kendi niyetine göre değerlendirir diye düşünürüm				
8	Dinî kuralları sıkıcı bulurum				
9	Toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir katkısının olduğunu düşünürüm				
10	İnancıma göre hareket etmediğimde, içimde bir huzursuzluk duyarım				
11	Allah kıyamet günü bana da merhamet eder diye umarım				
12	Kişinin din uğruna bir takım güçlüklere katlanmasını anlamsız bulurum				
13	Dinî kuralları yerine getirme zorunluluğu hissederim				
14	Nafile (farz olmayan) ibadetler yaparım				
15	Evlilik dışı ilişkileri normal karşılarım				
16	Dua ederim				
17	Toplumun geri kalmasına, dinî kuralların neden olduğunu düşünürüm				
18	Dinimi başkalarına da anlatmaya çalışırım				

EK 3. Boşanma Hakkındaki Düşünceler Soru Formu

Aşağıdaki soru ifadelerine lütfen en uygun seçeneği işaretleyerek cevap veriniz. Bütün ifadelerin görüşleriniz doğrultusunda cevaplanması önem taşımaktadır.

Soru	**Boşanmaya Sebep Olabilecek Hususlar Hakkındaki Düşünceleriniz**	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim Yok	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Şiddet ve kötü muamele önemli bir boşanma nedenidir.					
2	Kötü veya zararlı alışkanlıklar önemli bir boşanma nedenidir.					
3	Zina ve aldatma önemli bir boşanma nedenidir.					
4	Kıskançlık önemli bir boşanma nedenidir.					
5	Akrabaların aile hayatımıza karışması önemli bir boşanma nedenidir.					
6	Sevgisizlik ve duygusallığın tükenmesi önemli bir boşanma nedenidir.					
7	Sorumsuzluk, ilgisizlik ve ihmal önemli bir boşanma nedenidir.					
8	Çocuk sahibi olamamak önemli bir boşanma nedenidir.					
9	Cinsel sorunlar önemli bir boşanma nedenidir.					
10	Sürekli geçimsizlik ve kavga etmek önemli bir boşanma nedenidir.					
11	Önemli meseleler hakkında farklı görüşlere sahip olmak önemli bir boşanma nedenidir.					
12	Maddi konular önemli bir boşanma nedenidir.					
13	Eşimin aileme saygısızlığı önemli bir boşanma nedenidir.					
14	Eşimin kötürüm ya da yatalak olması gibi tedavisi imkansız durumlar önemli bir boşanma nedenidir.					

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Elif CEYLAN

Doğum Yeri ve Tarihi : Yahyalı/01.04.1984

Medeni Hali : Evli, 2 Çocuk Sahibi

İletişim Bilgileri : **nurulhuda_eliff@hotmail.com**

0531 375 89 72(GSM)

Eğitim:

1990-1995	İlköğretim
1995-2002	Yahyalı imam hatip Ortaokulu-Yahyalı Anadolu İmam Hatip Lisesi
2008-2010	Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Önlisans İlahiyat
2010-2012	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (İlitam)
2014-2019	Kayseri Erciyes Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı

İŞ DENEYİMİ:

(2009-2011)	Kırklareli Üniversitesi Memur
(2011-2013)	Niğde Üniversitesi Bilgisayar İşletmeni
(2013-2014)	Niğde Merkez Kuran Kursu Hocalığı
(2014-2019)	Milli Eğitim Bakanlığı İhl. Meslek Dersleri Öğretmenliği

YABANCI DİL

İngilizce-Arapça